

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KRISTIAN HALD

*Personnavne
i Danmark*

MIDDELALDEREN

6. m. kl. Mar. Toua sora nra ok. Ite Thomas
por. sci kanuti orhense. Ite rikius pbr dalby
ensis canonicus. Wilhelmi pbr de eode loco. Alf
karus.

6. m. kl. Mar. G. Gerberti pbr dalbyensis
cm. Walteri scutifer regine Adhelendis.
Wilhelmi monac. sci kanuti orhense.

7. m. kl. Mar.

8. m. kl. Mar. An. Thomeus pbr. Eode
die G. Benedicti diacon. h. loci canonic. Item
Alzerhus sc. crucis S. dalby. Bertoldus. sc.
marie. p. Lundis.

PERSONNAVNE I DANMARK

II. Middelalderen

DANSK HISTORISK FÆLLESFORENING'S
HÅNDBØGER

KRISTIAN HALD
PERSONNAVNE
I DANMARK
II. Middelalderen

KØBENHAVN 1974

TRYKT MED STØTTE AF
CARLSEN-LANGES LEGATSTIFTELSE

I håndbogsserien under redaktion af Herluf Nielsen
foreligger tillige:

Knud Prange: Heraldik og historie

Herluf Nielsen: Kronologi

Povl Eller: Historisk ikonografi

Georg Galster: Mønt

Ib Kejlbo: Historisk kartografi

Iørn Piø: Folkeminder og traditionsforskning

Kristian Hald: Stednavne og kulturhistorie

Poul Rasmussen: Mål og vægt

Anders Bæksted: Danske indskrifter

Johan Jørgensen: Skifter og testamenter

Bjarne Stoklund: Bondegård og byggeskik

Helge Klint: Militærhistorie

Kristian Hald: Personnavne i Danmark I. Oldtiden

Carsten Bregenhøj: Etnologisk interviewteknik

A. Strange Nielsen: Lokalhistoriske arkiver

Sven Tito Achen: Identifikation af anonyme våbenskjolde

Hans H. Worsøe: Slægtshistorie – en vejledning

Uden for serien, men om beslægtede emner:

R. W. Bauer: Calender for årene 601–2200 e. Kr.
(fototeknisk optryk)

H. Worsøe: Grundbog i slægtshistorie

H. Hjelholt: Skriftprøver

E. Kroman: Skriftens historie i Danmark

Enhver form for fotokopiering af denne bog, helt eller delvis,
i ét eller flere eksemplarer, til pædagogisk, merkantilt
eller andet formål forbydes.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	7
1. Det fremmede element. Keltiske navne	9
2. Angelsaksiske navne	12
3. Tyske navne	21
4. Frisiske navne	33
5. Slaviske navne	38
6. Kristne navne. Mandsnavne	44
7. Kristne navne. Kvindenavne	68
8. Litterære navne	76
9. Latiniserede navneformer	78
10. Hjemlige og fremmede navne	82
11. Tilnavne og patronymika	91
Register	109

Kort:

1. Udbredelsen af Johannes, Niels og Peter i torpnavne	87
2. Andre fremmede personnavne i torpnavne	90

FORORD

I dette andet bind af Personnavne i Danmark behandles de fremmede navne, der kommer hertil i løbet af middelalderen, samt tilnavnene. Det er kun en forholdsvis lille del af de mange tusinde navne, der er overleveret fra middelalderen, der kan omtales her – specielt gælder det for tilnavnenes vedkommende, og derfor henvises der under ét til udgaven af Danmarks gamle Personnavne ved Gunnar Knudsen, Marius Kristensen og Rikard Hornby, der rummer hele det middelalderlige navnestof. En litteraturfortegnelse bringes i øvrigt i bind III.

Jeg bringer Carlsen-Langes Legatstiftelse en varm tak, fordi den ligesom ved bind I har bevilget støtte til udarbejdelsen af manuskriptet.

København, juni 1974.

Kristian Hald.

1. DET FREMMEDE ELEMENT. KELTISKE NAVNE

Kun ganske få fremmede navne optages i dansk allerede i vikingetiden. Først i løbet af middelalderen får vi den store invasion af fremmede navne, der gør navneforrådet ved periodens slutning helt forskelligt fra det oprindelige, hjemlige.

Et enkelt navneelement, der i Norden må gå tilbage til urnordisk tid, er *-rīk*, samme ord som gotisk *reiks* »herre, øvrighedsperson«. Det er, som nævnt i bd. I 27 f., et ældgammelt keltisk lån i germansk, men det er kun ordet og navneskikken, der er optaget fra keltisk; selve navnene på *-rīk* må – i alt fald i alt væsentligt – være af germansk oprindelse. Først i vikingetiden kommer nordboerne i direkte berøring med keltisktalende folk, og det medfører, at et betydeligt antal keltiske (irske) personnavne optages i vestnordisk, navne som *Niáll*, *Patrekr*, *Bekan* (i det islandske stednavn *Bekansstaðir*) osv. I sammenligning hermed er det keltiske element i danske personnavne overordentlig ringe, hvad der hænger sammen med, at danskerne i vikingetiden kom langt mindre i kontakt med kelterne end islændere og nordmænd gjorde. Der var ganske vist små danske vikingeriger i Irland, men de har sikkert kun rummet en meget fåtallig dansk befolkning. Det egentlige danske kolonisationsområde i Vesteuropa er Normandiet og i England først og fremmest de sydligste og midterste egne af Danelagen. I de nordlige og vestlige egne, hvor den skandinaviske befolkning hovedsagelig var af norsk nationalitet, kan vi iagttage, at der optræder en række af de irske personnavne, der også kendes fra Island. Det er navne på irer, der er kommet i følge

med nordmændene fra de norske kolonier i Irland, eller på nordmænd, der er påvirket af irsk sprog og kultur (1). I de udpræget danske egne af Danelagen er det irske element derimod meget ringe, så her har der åbenbart ikke været større kontaktmuligheder mellem danske og irer (2).

Skønt ingen keltiske personnavne er direkte overleveret fra vikingetidens Danmark, har der dog i et enkelt område eksisteret nogle få irske personnavne, der må være optaget i denne periode eller måske lidt senere. I landsbynavnet Karlsmark i Læk sogn i Sydslesvig, skrevet Keruelsmark i Slesvigbispens jordebog 1462 (3) og Keruelßmark, Keruelßmarke i to nedertyske diplomer fra 1466 (4), indgår et mandsnavn *Kiarval*, der også er første led i det islandske gårdnavn *Kiarfualsstadir* (5). Det er lånt fra irsk *Cerball* (6).

I Norge og på Island forekommer nogle gange et tilnavn *Bióla* eller *Bióli*. Det bæres af to landnamsmænd, *Helgi* og *Hróaldr Bióla* og i langt senere tid af en mand i Norge, der nævnes i biskop *Eysteins* jordebog. Desuden forekommer det som tilnavn på en nordmand i Irland, *Grímr Bióla* (7). Navnet antages at være en form af det keltiske mandsnavn *Biolan*, der også kendes fra *Landnáma* som navn på en landnamsmænd, *Biolan Vilballz* sonr af *Irlandi*; i *Landnáma* er det desuden navn på en svensk konge. Tilnavnet indgår i *Björtorp*, i middelalderen skrevet *Biolaþorp*, i det tidligere norske landskab *Bohuslän*. Med det *bohuslänske* *Biolaþorp* synes sognenavnet *Bylderup* i *Slogs hrd.*, *Nordslesvig*, at måtte sammenstilles; det skrives *Biulethorp* i beg. af 13. årh. (udtog i arkivregistratur) og *Biulthorp* i 1248 (afskr. i *Løgumbogen*) (8) og forudsætter som forled et mandsnavn **Biūli* (**Biūla*).

Et tredje irsk personnavn indgår muligvis i det uforklarede marknavn *Patriesholm* i *Lø hrd.*, der nævnes i et dokument fra 1273–78 i *Løgumbogen* (9). Det ligger nær at anse

Løgumbogens form for afskriverfejl for *Patricsholm, der i så fald er sammensat med det irske helgennavn *Patrick* (10).

Hvad dateringen af de ovennævnte navne angår, har man kun et nogenlunde sikkert holdepunkt for Karlsmarks vedkommende. Da nordiske bebyggelsesnavne på -mark ikke forekommer i Danelagen (bortset fra opkaldelsesnavnet Danmark i Lincolnshire), tilhører de formentlig ikke den egentlige vikingetid, således at Karlsmark først kan stamme fra vikingetidens slutning eller den ældste middelalder. Dette udelukker dog ikke, at selve personnavnet Kiarval kan være indlånt tidligere. Grunden til at vi i et lille midtslesvigsk område finder 2–3 stednavne sammensat med irske personnavne, medens sådanne ikke forekommer i resten af landet, turde være, at der herfra over Hedeby har været en vis forbindelse med den keltiske verden i vikingetid og tidlig middelalder.

Direkte overleveret fra middelalderen er enkelte keltiske navne, der dog tildels bæres af udlændinge. Det keltiske personnavn *Briánn*, som forekommer et par gange i Norge og på Island og indgår i det islandske stednavn *Briansløkr*, optræder et par gange i Danmark. Det er i 12. årh. navn på en abbed i Veng, senere Kalvø, *Briennus*, der ifl. Øm klostres krønike er englænder. Et andet eksempel er *Brianus*, navn på en mand i København 1329; om han er dansk eller fremmed kan ikke afgøres med sikkerhed (11). Under forudsætning af at han er dansk, er navnet måske ikke optaget direkte fra et keltisk sprog, men gennem engelsk, hvor *Brian*, *Brien* er almindeligt i middelalderen. Her kan det delvis være lånt fra irsk, men det er først og fremmest et bretonsk navn, der er indkommet med normannerne (12).

Et keltisk navn i Danmark er også *Duncan*; i 1498 (13) nævnes en borger i København ved navn *Andrees Dwnckansøn*. *Duncan* er et velkendt navn i Skotland og forekommer i den angelsaksiske krønike i formen *Dunecan*. Faderen til

Andrees Dwnckansøn er sandsynligvis en indvandret skotte. I København var der i slutningen af middelalderen en skotsk koloni, der havde et Sankt Ninians gilde, og i Frue kirke var der et Sankt Ninians alter, indviet til den skotske helgen St. Ninianus. I Helsingør omtales i midten af 16. årh., at Alexander Leyels og Ellen Davidsdatters forældre sammen med andre, der var indvandret fra Skotland, havde stiftet et alter, indviet til St. Andreas og St. Ninian (14). Også stednavnet Skotterup syd for Helsingør turde være vidnesbyrd om en skotsk indvandring (15).

1. E. Ekwall: *Scandinavian and Celts in the North-West of England* (1918).
2. I det udpræget danske Lincolnshire er der dog to eksempler på navnet Irby, »irernes by«, der vidner om bosættelse af irer eller skandinaver, der kom fra Irland. Også folkenavnet irer kendes i den anglonormanniske (franske) form Irais som tilnavn i Lincolnshire i middelalderen.
3. Quell Samml VI 204.
4. Repert 2. rk. I nr. 2085–86.
5. Sål. 1388 i *Diplomatarium Islandicum* III 410.
6. C. Marstrander: *Bidrag til det norske sprogs historie i Irland* p. 78. Saxo kender i øvrigt Kervillus som navn på en irsk høvding (ed. Olrik-Ræder p. 141).
7. Marstrander a. a. p. 25.
8. Da Stedn V 590.
9. Da Stedn V 477.
10. I den latinske form Patricius kendt som navn på en abbed i Tommarp kloster i Skåne, nævnt 1155; se Da Gl Pers I 1078. Denne Patricius er sandsynligvis udlænding.
11. Han har den tilknytning til England, at han sammen med sin broder og andre har frataget Robert Musgrave fra Newcastle hans skib og gods, som Edward III af England opfordrer dem til at tilbagelevere (Dipl Dan 2. rk. X nr. 110–111).

-
12. E. G. Withycombe: The Oxford Dictionary of English Christian Names (1950) p. 50 f.
  13. Repert 2. rk. V nr. 8680.
  14. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark p. 41.
  15. Anderledes Da Stedn II 11.

2. ANGELSAKSISKE NAVNE

Af større betydning for Danmark end kontakten med kelterne var forbindelsen med angelsakserne, selv om den ikke har sat sig udpræget stærke spor i navnestoffet. Betydeligst har den angelsaksiske indflydelse i Danmark vel været i den korte periode, mens den dynastiske forbindelse varede, fra ca. 1016 til Hardeknuds død 1042; efter den normanniske erobring af England i 1066 må forbindelsen være blevet betydelig svagere, selv om vi har vidnesbyrd om, at den specielt på det kirkelige område fortsatte langt ned i tiden. Naturligvis er der allerede før Knud den Stores tid, i den egentlige vikingetid, kommet mænd af engelsk afstamning til Danmark, men det har først og fremmest været hærtagne trælle, som ikke kan formodes at have øvet nogen indflydelse på dansk navneskik. Det er muligt, vi har et vidnesbyrd om engelske trælle i stedsnavnet Englerup, der findes to steder på Sjælland, i Volborg og Ringsted herred. Navnet kan betyde »englændernes torp«; i Da Gl Pn tolkes det ganske vist af et sjældent personnavn Ængli, men dette er først sent overleveret og er måske, i alt fald delvis, et lån fra tysk. Hvis Englerup er de engelske trælles torp, kunne vi have en nøjagtig parallel i navnet Frankerup, der også forekommer to gange på Sjælland, og som kunne betyde »frankernes torp«. Også i dette tilfælde forklarer personnavneordbogen navnet af et personnavn, men bortset fra en Franco, en kannik i Dalby i Skåne, som nævnes i Nocr Lund i 12. årh. og som sandsynligvis er udlænding, kendes et mandsnavn *Franki* først fra middelalderens slutning, da det optræder 2–3 gange, og det er formodentlig et sent

indlånt navn af fremmed oprindelse (oldhty. Franco »franken«), som der ikke er megen sandsynlighed for at finde to gange som forled i et sjællandsk landsbynavn.

I løbet af 11. årh. må derimod mange angelsaksere være kommet til Danmark på mere frivillig basis. Vi ved fra Adam af Bremen og Svend Aggesøn, at Knud den Store bragte engelske bisper og præster til landet, selv om de fleste højere gejstlige i 11. årh. sikkert er af tysk afstamning. Siden, i 12. årh., kommer der en ny gejstlig indvandring fra England, da klostrene bliver grundlagt. Benediktinerklostret i Odense blev stiftet af 12 udsendte munke fra Evesham, og endnu i sidste halvdel af 13. årh. overførtes der munke fra England til dette kloster. Den første abbed i Øm var, som nævnt ovfr. s. 11, englænder, selv om han bar et oprindeligt keltisk navn. Er det rimeligt at antage, at den betydelige indvandring af angelsaksiske gejstlige har været ledsaget af en tilsvarende verdslig indvandring? Det er svært at vide noget sikkert herom, men der er næppe grund til at tro, at den har været særlig stor. Der er vel indvandret en del håndværkere, bl.a. i forbindelse med kirkebyggeriet, men faktisk er det kun ved et enkelt fag, der ifølge sagens natur har været af begrænset omfang, at vi med sikkerhed kan sige, at de fleste af dets udøvere har været englændere. Der tænkes på møntprægerne, hvis navne vi kender i stort tal fra møntindskrifterne. I de fleste tilfælde er navnene enten rent angelsaksiske, eller også er det nordiske navne, hvis sprogform frembyder engelske ejendommeligheder, der viser, at bærerne er nordboer eller folk med nordiske navne, der er kommet hertil fra Danelagen (1). I mange tilfælde har disse folk med nordiske navne vel været fuldstændig anglicerede, selv om de er nordiske af afstamning. På runemønter findes man af sikre angelsaksiske personnavne bl.a. Ailmær, Almær, Brunman, Goþwine, Lefsig (= ags. Leofsige), Lefwine, Sæwine (2). Et enkelt kon-

tinentalgermansk navn Mæinolf forekommer også, men er måske optaget over engelsk; allerede før den normanniske erobring var der i engelsk optaget mange personnavne af kontinentalgerm., særlig frankisk, oprindelse (3).

Ved møntmesternavnene er der ingen tvivl om, at de bæres af indvandrede fremmede, og det samme er vel altid – eller næsten altid – tilfældet, når vi træffer angelsaksiske personnavne som navne på gejstlige i 12. årh., men i øvrigt kan det være meget vanskeligt at afgøre, hvornår et fremmed navn har slået rod her i landet i den forstand, at det bæres af folk af dansk nationalitet. Forekomsten af et fremmed personnavn i stednavne vil ofte være det bedste holdepunkt for, at navnet virkelig er optaget i sproget, men da de fleste landsbynavne, deriblandt den talrigeste gruppe, torperne, er dannet i den ældre middelalder eller endnu tidligere, er det relativt få personnavne af fremmed oprindelse, der kan påvises som forled.

Af sikre angelsaksiske personnavne i forbindelse med -torp er der kun et par stykker. Det ene er *Eadwine*, der indgår i det nordsjællandske Endrup i Asminderød sogn, i ValdJb skrevet Edwinæthorp. I Da Stedn II 17, hvor navnet er behandlet, ytres der tvivl om lokaliseringen af Edwinæthorp til Endrup, og også i Aakjærs kommentar til ValdJBog anføres den med ? Lokaliseringen synes dog at være sikker nok. 1458 skrives Endrup i Esrumbogen Ætdenthorp, formentlig fejl for *Æthenthorp, og vi har således her et mellemtrin mellem jordebogens form og den moderne. Men selv om Edwinæthorp skulle være navn på en senere forsvundet bebyggelse, er det et vidnesbyrd om, at det ags. navn tidligt er optaget i dansk. *Eadwine*, som er et meget almindeligt navn i oldeng., er af samme oprindelse som glda. Øthin, oldn. Auðunn. Det er ikke direkte påvist som personnavn på dansk område. Man har ment, at kiþuin (el. giþuin) på Tårn-

borg-stenen (4) kunne være fejlristning for dette navn, men det er ganske usikkert.

Et andet nordsjællandsk torpnavn, sammensat med et engelsk personnavn, er det forsvundne Bolstrup ved Farum, i Roskildebispens jordebog Bothelstorp. Forleddet er det angelsaksiske personnavn Botwulf, men formodentlig i dets egenskab af helgennavn. Botholfus har været en ret kendt helgen her i landet. Flere kirker har været indviet til ham, f.eks. Bodelsker på Bornholm og Budolfi i Ålborg. Som personnavn var *Bōtulf* temmelig udbredt, særlig i Skåne og særlig i den skånske adelsslægt Skytte (5). Det lever stadig videre i efternavnene Bodelsen og Boelsen.

På direkte overleverede angelsaksiske personnavne skal der i øvrigt kun nævnes nogle få eksempler. I 12. årh. forekommer en engelskfødt biskop *Hubald(us)* i Odense. I Da Gl Pers (under Humbald) tolkes dette navn, formodentlig med rette, som det oldeng. *Hūnbeald*, og under Humbald opføres også en anden gejstlig, magister Humbaldus, der nævnes i Sorø gavebog 1233. Om han virkelig er dansk, er tvivlsomt, og det må også betegnes som tvivlsomt, om navnet er engelsk, da der eksisterer et oldhty. *Humbold*.

Et andet eksempel er *Lewine*, der forekommer mange gange i møntindskrifterne, utvivlsomt som navn på englændere (jfr. ovfr.). Derudover forekommer det et par gange i formen *Lewinus* i Liber Dat Lund og Nocr Lund, hvor det er navn på lægmænd, som måske kan antages at være indfødte. Navnet er det oldeng. *Leofwine*.

Et interessant navn findes i Da Gl Pers under opslagsformen *Iadrik*. Herunder opføres Iadriř, en møntmester i Lund fra 11. årh. og en kollega af ham, Iaruci i Viborg, fra samme tid, men desuden en bonde Jadrick Boss: fra Djurs Sønder Herred 1469. Personnavneordbogen skriver, at den sidste form minder om oldeng. *Eadric*, men at sammenstillin-

gen er tvivlsom på grund af ja for det ventede je i 1469; dog kan der tænkes at foreligge en skrivefejl i dokumentet. Hvad formerne i møntindskrifterne angår, må de betegnes som tvivlsomme; mange former i disse indskrifter er mere eller mindre forskrevne. Derimod bærer bonden fra Djursland, trods personnavneordbogens betænkeligheder, efter al sandsynlighed virkelig det oldeng. mandsnavn Eadric. Den oldeng. diftong ea er i forlyd optaget i oldn. som ia, f.eks. i Iatgeirr, der er lånt fra oldeng. Eadgar, og Iatvarðr, der er det oldeng. Eadweard. Det sidste navn må være optaget med samme diftong i glsv. Iædvardh, her med den normale svenske videreudvikling af diftongen til iæ. I Danelagen kan vi iagttage, at engelske personnavne med det samme forled er optaget i det nordiske sprog med samme lydsubstitution. Det nuværende Yaddlethorpe i Lincolnshire skrives i Domesday Book 1066 Iadulf(es)torp. Første led er det angelsaksiske personnavn Eadwulf, men i den nordiske form Iadulf (6). På samme måde forudsætter nordiske marknavne i middelalderlige kilder fra Lincolnshire som Yadewardehou (7) og Yadwaldewang (8) skandinaviserede former af de engelske personnavne Eadweard og Eadwald. Da den oldeng. ea-diftong går over til enkeltvokal (en æ-lyd) omkring år 1000 over næsten hele det engelske sprogområde, må disse navne på Ead- være optaget i nordisk før dette tidspunkt, og vi har altså i det djurslandske navn, hvis forklaringen af det er rigtig, et eksempel på, at et angelsaksisk navn er optaget i dansk allerede i vikingetiden, selv om det først er overleveret i en enkelt dansk kilde et halvt årtusind senere (9). Hvad det bevarede ia i Iadrik angår, er det næppe nødvendigt at regne med en – i øvrigt let forståelig – skrivefejl. I de fleste stillinger har de jyske dialekter bevaret den gamle diftong i forskelligt omfang, og det er svært at afgøre, om vi i denne stilling burde vente ia bevaret i den dialekt, skriveren må

antages at repræsentere.

I forbindelse med det angelsaksiske element må også navnet *Uffi*, *Offi* omtales. Navnets lydlige form tyder på, at det er et låneord. I det almindelige (appellativiske) ordforråd optræder der aldrig langt *f* i ord af nordisk oprindelse, og det samme gælder formentlig de hypokoristiske dannelser, vi har som personnavne. Karakteristisk for disse er de stemte og ustemte lange (geminerede) lukkelyd: *bb*, *dd*, *gg* og *pp*, *tt*, *kk* (se bd. I, kap. 6). Det eneste eksempel foruden Uffe på et gammelt navn med *ff* er det *Affi*, der forekommer én gang, nemlig i Løgumkloster-necrologiet, der er bevaret i en afskrift fra 1518. Også her kunne der være tale om et navn af fremmed oprindelse – *Affi* kendes fra oldhøjtysk – men i øvrigt kan vi næppe se bort fra muligheden af en skrivefejl. At Uffe er indlånt turde også fremgå af den omstændighed, at det ikke indgår i danske stednavne. Den eneste undtagelse er navnet *Offamåla* i Bleking, altså i udkanten af det gamle danske sprogområde, og navnene på *-måla* er unge, i alt fald ikke ældre end middelalderen (10). Når et navn, der er almindeligt i middelalderen, i øvrigt mangler fuldstændigt i de tusinder af stednavne, først og fremmest torperne, der er sammensat med personnavne, kan det dårligt tænkes at bero på en tilfældighed. Det må efter al sandsynlighed betyde, at personnavnet først er optaget i dansk efter at disse stednavne er dannet.

Det ældste eksempel på navnet er fra *Necr Lund* og *Lib Dat Lund*, hvor det optræder i 2. tredjedel af 12. årh. i den latiniserede form *Uffo*; i noget senere kilder træffer man formen *Offe*, der efterhånden bliver den almindelige. Da navnet kendes fra 12. årh., kan dets forekomst i Danmark ikke skyldes indflydelse fra Uffesagnet i den form, hvori vi møder det hos *Svend Aggesøn* og *Saxo*, men det er muligt, at sagnet, der sikkert er kommet til Danmark fra England, har været kendt

her før Svend Aggesøns tid (11). Formelt er det umuligt at afgøre, om Uffe er lånt fra angelsaksisk eller fra et andet vestgermansk sprog; det findes i oldeng. som Uffa, Offa, i oldhøjt. som Uffo, Offa, i oldsaksisk som Uffa og i oldfrisisk som Uffo. Når Verner Dahlerup antager (12), at navnet er lånt fra frisisk, er det altså rent vilkårligt. Snarest må man vel sige, at Uffesagnet gør angelsaksisk oprindelse mest sandhynlig. Selve etymologien til navnet er omstridt. Nogle har ment, at det er afledt af den rod, der indgår i oldn. úfr »uvenlig«, en rod, der også kunne tænkes at indgå i det ægte nordiske Ubbi. Det mest sandsynlige er dog nok, at der i begge tilfælde er tale om hypokoristiske dannelser til (w)ulf »ulv« som for- eller efterled i sammensatte personnavne. I 9. årh. optræder navnet faktisk i tysk som kortform til Liudulfus (13).

1. K. Hald i Studier tilegnede Verner Dahlerup (1934) p. 182 ff.
2. Da Runeindskr p. 556 ff.
3. Forssner: Continental-Germanic Personal Names in England (1916).
4. Da Runeindskr nr. 235.
5. Da Gl Pers I sp. 154 f.
6. Ekwall, Oxford Dictionary of English Place-Names 4. ed. p. 542; G. Fellow Jensen, Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire p. 154.
7. Alvingham Cartulary fol. 145 a, Laud Ms 642, Bodleian Libr., Oxford.
8. Bardney Cartulary fol. 136 a, Cot Vesp E xx, Brit. Mus.
9. Da Gl Pers I sp. 599.
10. N. Ödeen, Studier i Smålands bebyggelsehistoria p. 190; om dateringen se også -måla i Kult.hist. leks. m. litt.henv.
11. K. Hald i Festskr. Vilhelm Andersen p. 28 ff.
12. Forelæsninger over 1. Bog af jyske Lov p. 57.
13. Stark, Die Kosenahmen der Germanen 2. udg. p. 14.

3. TYSKE NAVNE

Det tyske element i middelalderens navnestof spiller en særdeles iøjnefaldende rolle. Vi kan sikkert regne med, at over halvdelen af de navne, der er optaget i Da Gl Pers, er af tysk eller frisisk oprindelse. Når de tyske navne ikke er endnu mere dominerende i kilderne fra den yngre middelalder, end tilfældet er, kommer det af, at nogle af de aller mest almindelige personnavne er bibelske navne eller helgenavne af hebraisk eller græsk-latinsk oprindelse. At også disse navne i stor udstrækning må være kommet til os over Tyskland er en anden sag.

At der gennem hele middelalderen og navnlig i dens senere del er sket en betydelig indvandring af tyske er velkendt. Før oprettelsen af ærkesædet i Lund var de fleste højere gejstlige Bremerklerke eller andre tyske, selv om der også var englændere imellem (jfr. kap. 2). Og i vore ældste købstæder har der, så langt vi kan komme tilbage i tiden, været tyske købmænd. I Slesvigs latinske stadsret fra ca. 1250 tales der om »gæster« (hospites) fra hertugdømmet Saksen, fra Frisland, Island, Bornholm og andetsteds (1). De øvrige stadsretter fra sidste halvdel af 13. årh. fra Ribe, Roskilde, København og Flensborg, forudsætter lignende kolonier af fremmede købmænd, og allerede i det 12. årh. omtaler Saxo en fast tysk koloni i Roskilde. Blandt dens medlemmer var i øvrigt også en skomager, så den bestod ikke udelukkende af købmænd (2). I flere købstæder, særlig i Øresundsstæderne, opstod der gilder af købmænd, de såkaldte tyske »kompagnier« i løbet af 14. årh. Den store indvandringsperiode

begynder dog i de fleste danske købstæder først omkring år 1400, men til gengæld bliver det tyske element hurtigt særdeles talstærkt. I Ålborg var antallet af tyske medlemmer i købmandsgildet, Guds legems lav, så stort, at det tyske element blev retsligt ligestillet med det danske, og hver nationalitet fik sin oldermand. De bevarede medlemslister fra gildet viser da også en nogenlunde ligelig fordeling af danske og tyske navne.

Takket være de indvandrede tyskere, der på mange måder var toneangivende og hurtigt blandede sig med den danske befolkning, fik de tyske navne snart stor udbredelse i det danske befolkningselement i købstæderne. På landet er det især inden for adelen den tyske indvandring spiller en rolle, først og fremmest i Sønderjylland, hvor indvandringen begynder i 13. årh. og hvor den gamle danske adel efterhånden trænges helt i baggrunden. Men også til andre egne, bl.a. til Fyn, indvandrer der en mængde tyske adelsslægter. I alt skal der være indvandret et par hundrede slægter. Adelenes navneskik har utvivlsomt haft stor betydning for bondestandens valg af personnavne. I alt fald i et enkelt tilfælde fremtræder dette forhold meget tydeligt. På Møn lever der fra midten af 14. årh. en tysk adelsslægt Fikkelsen – navnet er patronymikon til det tyske mandsnavn *Fikke*, en hypokoristisk form af Friedrich. Her breder navnet sig også til borger- og bondestanden; Møn er vistnok det eneste sted, hvor Fikke optræder som bondenavn, og grunden kan kun være den, at bærerne er opkaldt efter den toneangivende adelsslægt (3).

Hvor tidligt det tyske element begynder at gøre sig gældende i navnestoffet er ikke let at afgøre med fuld sikkerhed, men man kan vistnok fastslå, at der ikke er utvetydige eksempler på tyske personnavne i indskrifter fra den egentlige runestensperiode. Navnet Saxi, der forekommer i en skånsk runeindskrift fra vikingetiden (4), og som indgår i flere sted-

navne Sakstrup, Savstrup, betyder snarest »sakseren«, og må antages fra først af at være brugt af danske om indvandrede sakser. Det kan altså ikke kaldes et tysk personnavn i egentlig forstand.

Et navn der, forudsat at det er et tysk lån, må være optaget meget tidligt, er *Malti*. I direkte overlevering forekommer det første gang i broderlisten i Vald J Bog, hvor der nævnes en Malti Stuf fra Ommersyssel. Det optræder ikke i runeindskrifter, men at det må gå tilbage til vikingetiden fremgår af, at det forekommer i Danelagen, hvor det må have været meget udbredt. Det indgår der i ikke mindre end 5 stednavne Maltby, Mautby (i middelalderen Malteby) i Lincolnshire, Yorkshire og Norfolk (5), og i Danmark er det forled i navnene Moltrup, Maltrup. Navnet forekommer også på tysk grund som Molte, Malte, og da det i Danmark er et særlig jysk, endda særlig sydjysk, navn og er ukendt i de andre nordiske sprog, er det en nærliggende tanke, at det drejer sig om et oprindelig tysk navn, der er trængt ind i det sydlige Jylland allerede i tidlig vikingetid. Det lever videre i slægtsnavnene Moltesen, Moltsen, Molzen. Det tyske navn er blevet forklaret som en kortform til navnet Helmold (6).

Som et meget gammelt lån fra tysk har man også opfattet navnet *AutiR* på Skårby-stenene (7), men med tvivlsom ret. *AutiR* sammenstilles ofte med det middelalderlige *Auti*, og Magnus Olsen antager, at der foreligger et lån fra det tyske kejsernavn Otto. Ifl. Magnus Olsen skulle navnet være optaget i skånsk før den østnordiske monoftongering, idet man substituerede det nordiske au for det oldhøjt. *ō*, fordi man havde en klar bevidsthed om, at nordisk au i mange ord svarede til tysk o (jfr. f.eks. nord. baun »bønne« overfor tysk Bohne). Fra Skåne skulle navnet så have bredt sig til de andre danske landskaber på en tid, da monoftongeringen var gennemført der, men ikke i Skåne. Forklaringen strander

imidlertid på, at Auti ikke kan skilles fra en form Aucti, der forekommer i to af hinanden uafhængige kilder, Ribe Old og Løgumkloster-necrologiet, og hvoraf Auti må antages at være udviklet ved svind af c (k). Aucti synes atter at måtte sammenstilles med det nordiske mandsnavn Augute i Reichenaulisten, en fortegnelse over nordiske pilgrimme i klostret Reichenau ved Bodensøen, og med aukuta på den tabte før-middelalderlige Hobro-sten (8). Disse former forklares lettest som opstået af et fællesnord. *Aqguti, og det middelalderlige Auti er altså et navn af ren nordisk oprindelse, der må skilles fra runesprogets AutiR (9).

Selv om hverken AutiR eller det middelalderlige Auti kan identificeres med det tyske Otto, er dette navn optaget i dansk i tidlig middelalder, dels i den tyske form, dels i formen *Otte*. Når Otto optræder i Danmark ved siden af *Otte*, skyldes det dog ikke alene, at Otto er den tyske navneform, men også at de danske, svagtbøjede mandsnavne på -i (urnord. -an), senere -e, hvor de optræder i latiniseret form, har den latinske endelse -o, Ubbi, latiniseret Ubbo etc. Den første bærer af det indlånte navn er Svend Tveskæg, der i dåben fik navnet Otto ved opkaldelse efter den tyske kejser; således fortælles det både hos Adam af Bremen og i Heimskringla. I det hele taget er det sikkert brugen af Otto som kejsernavn, der har skabt navnets popularitet. Det er ikke alene i Norden, navnet vinder indpas; også på vestgermansk område breder det sig langt ud over det oldhøjty. sprogområde, hvor det oprindelig hører hjemme (det er en oldhøjty. kortform til navne på Audo-). I formen *Otte* synes i øvrigt også et navn af nordisk oprindelse at være gået op. I første halvdel af 12. årh. nævnes en laicus *Otti* i Lib Dat Lund og i 1. tredjedel af 13. årh. en Torkil f(i)lius *Otti* sts. Personnavneordbogen (10) opfatter disse former med dansk bøjningsendelse som en fordanskning af det fremmede navn, idet

navnet ikke så tidligt forekommer i gammelsv. og oldnord. Det er også muligt at opfatte Otti på denne måde; jfr. f.eks. at nord. navne optages i oldeng. kilder med den eng. endelse -a ved siden af det nord. -i. Men mod udelukkende tysk oprindelse taler forekomsten i stednavnene. Navnet Otti forudsættes i to navne på -torp, det fynske Otterup og det skånske Ottarp (11), og det er ellers meget få indlånte tyske navne, der indgår i danske torpnavne (se ndfr.). Et nord. Otti er også kendt fra Lincolnshire, bl.a. som forled i stednavnet Otby (12). Det nord. navn skal snarest forklares som en hypokoristisk dannelse til *Öttar*, en ældgammel sammensætning på -*hariaR*, der engang må have været ret almindeligt i dansk, idet det indgår både i to Utterslev'er og i de yngre navne Ottestrup og Ottesbøl (jfr. bd. I 113).

Blandt de indlånte navne er der en meget talrig gruppe, der indeholder det tyske diminutivsuffix -*k*-. Personnavne dannet med dette suffix er meget udbredt i de vest- og østgermanske sprog. Allerede i gotisk, hvor et andet diminutivsuffix -*ila*- er almindeligt, er der adskillige eksempler: *Ardica*, *Gevica*, *Mirica* etc., og en lang række eksempler fra de forskellige germanske sprog kan findes rundt om i Starks Kose-namen. Meget talrige er de f.eks. på nederty. område. Stark p. 56 f. anfører fra et lybsk diplomarium eksempler fra 13.-14. århundrede som *Ghisike* = *Giselbertus*, *Godiko* = *Godefridus*, *Ludeke* = *Ludolfus* og *Luderus*. Af det sidste eksempel ser man, at samme diminutivdannelse kan anvendes som hypokoristisk form af mere end et sammensat personnavn (13).

Nederty. navne af denne type bliver temmelig tidligt almindelige i Norden. En række svenske eksempler på -*ika*-, -*eka*- er sammenstillet af Axel Kock (14): *Hartika*, *Hænika*, *Lydeka*, *Tideka* osv. Blandt hans eksempler er også *Arnika*, og man har tidligere villet finde et meget gammelt eksempel på

dette navn i en runeindskrift fra Skepptuna i Uppland (15). Eksemplet må imidlertid udgå som beroende på en fejllesning; ifl. Wessén (16) skal det pågældende navn læses arnil og er efter al sandsynlighed identisk med det almindelige Arnkill. Derimod kendes der et meget tidligt eksempel fra Gotland, hvor Ormica ifl. Gutasaga er navn på den første gotlænder, der lod sig døbe af Olaf den Hellige; at den fremmede endelse tidligt er trængt ind på Gotland skyldes antagelig handelsforbindelsen med de tyske stæder (17).

Nederty. navne på -ike er som nævnt almindelige i Danmark, men ofte vil det være vanskeligt eller umuligt at afgøre, om bærerne er danske eller fremmede. Meget almindeligt er således *Lydike*, nederty. Ludeke, i latiniseret form Lydekinus, der udgår fra den nederty. oblike kasusform på -n. Foruden som kortform til Luder og Ludolf (se ovfr.) kan det også forekomme som kortform til Ludwig. Navnet optræder allerede i slutningen af 13. årh. i Roskilde, hvor der i 1285 nævnes en foged Lydike, muligvis samme mand, som i et diplom fra 1286 kaldes Lydik og omtales som broder til borgeren Niels Hermansen (18). I det sidstnævnte brev optræder blandt vidnerne en anden bærer af navnet, Lydikæ Møøn. Hans tilnavn kan næppe være andet end ønavnet Møøn, og den omstændighed viser tydeligt, at der er tale om en mand af dansk herkomst. De fleste bærere af navnet er borgere, men allerede 1345 er Lydekinus dog navn på en bonde i Middelsom hrd. i Nørrejylland, hvad der kan tages som et eksempel på, at fremmede modenavne hurtigt kan brede sig til alle klasser af befolkningen.

Et andet meget almindeligt navn er *Hennike*, nederty. Henneke, kortform til Johannes og Hinrik. Også i Danmark kan Johannes og Hennike bruges om samme person; en væbner Henneke Voget, der nævnes 1369, kaldes således Iohannis Voghet på det til dokumentet hørende segl (19). Nav-

net er meget udbredt indenfor de tyske adelsslægter i Danmark, Ahlefeld, Klitkamp, Limbæk, Moltke m.fl., men det optræder også ret tidligt i danske adelsslægter: et eks. er Hennichinus Randulfss.; en væbner i Odense hrd. af slægten Marsvin, der nævnes 1332–51. I Ribe optræder der i 1296 en borger Henkinno Haræ med et dansk tilnavn.

Lånt fra nederty. er også navnet *Thideke*, diminutiv til navne af stammen Thiuda-. En enkelt gang blandes navnet i Danmark sammen med et andet tysk lånenavn med samme forled, nemlig Didrik, et gammelt sammensat navn af samme oprindelse som oldn. Þjóðrekr. I et diplom fra 1387 nævnes en jysk adelsmand Tydekynus dictus Hæstæn, men i seglet findes formen Tidericus Hersten, og Tiderik eller Didrik kaldes han også i et par lidt yngre diplomer; derimod har et diplom fra 1392 på ny formen Tidikinus Hesten. Af personnavneordbogens eksempler på Thideke er det ældste i øvrigt navnet på en væbner fra Lolland, der nævnes første gang 1333 som Tydekino dicto Foos. Hans tilnavn er antagelig tysk, og han tilhører formodentlig en tysk adelsslægt. Når vi derimod i 1380 træffer en borger i Lund ved navn Tythekinus Høviskæ (i Liber Dat Lund Tydeka Høwiskæ) er det sikkert en mand af dansk slægt; hans tilnavn er snarere det danske ord høvisk »lille knippe hø« end det tyske låneord høvisk (20).

Af tyske lånenavne af andre typer skal kun nogle få omtales nærmere. Det er almindeligt, at et navn indlånes i flere forskellige former, og et godt eksempel herpå er *Konrad*. Dette navn er et middelnederty. Konrat, oldhty. Conrad, Cuonrat o. lgn., og det indlånes tidligt i dansk. De ældste bærere af navnet er gejstlige i Lund, og det er interessant at se, at disse i et par tilfælde tillige bærer et nordisk navn. Under 19/9 nævnes i Necr Lund en Conradus, abbed for Allehelgens kloster i Lund; samme mand kaldes i Lib Dat

Lund Coly dictus Conradus, og hans tyske navn synes således at være et oprindeligt tilnavn. Under 1/6 nævnes i necrologiet en Sveno f: Conradi qui proprie nomine Thorgrim uocabatur, altså Svend, søn af Konrad, som med sit eget navn kaldtes Thorgrim. Begge mændene må tilhøre det 12. årh., og det dobbelte navn må betyde, at de på et eller andet tidspunkt, sandsynligvis ved deres indtræden i den gejstlige stand, har erstattet deres nordiske døbenavne med tyske. Hvad der har gjort navnet Konrad populært er vel den omstændighed, at det bæres af flere tyske kejsere (jfr. ovfr. om Otto), eftersom det ikke er noget helgennavn. Allerede i det 12. årh. er navnet mærkeligt nok trængt ud i bondebefolkningen. I et Absalonbrev i Esrumbogen fra tiden mellem 1158–77 nævnes en nordsjællandsk bryde (villicus) i Holbo hrd. ved navn Cunradus.

Tyske kortformer af Konrad er *Kort* og *Kurt*, og disse fra tysk indlånte former bruges også i Danmark ved siden af det fulde navn. En rådmand i Roskilde hedder i 1486 Johannes Conradi, i andre, omtrent samtidige, kilder Hans Kords:. En anden kortform af Konrad er middelnederty. *Kunze*, oldhty. *Cunzo*. Også denne form er indlånt til dansk. Den ældste bærer er en ridder af tysk afstamning, der 1373 kaldes Conrad van Mylow, 1389 Kwnzæ Milwgh. Man ser af eksemplerne, at sammenhængen mellem kortformerne og det sammensatte navn stadig er levende. I slutningen af middelalderen forekommer navnet Kunze nogle få gange og vel også brugt om danske; en Kontz Skrædd. i Århus, der nævnes 1499, er formentlig dansk.

Man har ment, at navnet indgår i stednavnet Kongsmark på Rømø, udtalt Kons- og skrevet Konsmarck, Kunsmarck i 16. årh. (21). Helt sikker er forklaringen dog ikke. Gen. af ordet konge, gammelds. kunung, kan i det gammelds. lovsprog hedde kununs med overgang af ng til n foran s (22),

og denne form kan senere sammentrækkes til kuns; der var tidligere krongods på Rømø.

Et andet navn, som optræder i flere former, er *Ulrik*, *Olrik*, middelnederty. *Ulric*, *Olric*, oldhty. *Udalric*, *Odalric*. Foruden formerne med u og o optræder også en form med ø; det ældste eksempel er *Ølricus*, navn på en prior i Bosjö, der nævnes i *Lib Dat Lund* i 1. tredjedel af 13. årh. De forskellige former bruges undertiden om samme mand, og ø-formen må stamme fra en nederty. form med i-omlyd. I formen *Ulrik* er det tyske lånenavn i øvrigt faldet sammen med et navn af hjemlig oprindelse, nemlig *Ulfrik*, oldnord. *Ulfrekr*, der nævnes nogle få gange i den ældste middelalder; bl.a. er *Ulfricus* i *Vitae Sanct* navn på en præst i Vestervig i 11. årh.

Af det tyske navn findes kortformerne *Otze*, *Utze*, *Øtze*, der alle tre forekommer i Danmark i 14. årh. som navn på den tyske ridder *Otze van Budelsbach*. I hans segl er navnet *Vlricus de Butelsbach*, hvorefter kortformens oprindelse fremgår. I personnavneordbogen (23) antages det, at den korte form måske kan indgå i det nordsjællandske *Usserød* i *Birkerød* sogn, der skrives *Ozæruth* i et originaldiplom 1346 (24). Det er dog næppe sandsynligt, at forleddet er dette personnavn, der i Danmark kun er overleveret som navn på en enkelt person af tysk afstamning. Trods skrivemåden med z i den ældste kilde er det sandsynligere, at forleddet er det gammeld. mandsnavn *Ōsi*:, det er ikke helt sjældent, at z anvendes mellem to vokaler i stedet for s, muligvis som udtryk for, at s i denne stilling er gået over til en stemt lyd (25).

Et af de almindeligste tyske navne er *Henrik*, *Hinrik*, indlånt over nedertysk fra et navn, der på oldhøjt. hedder *Haimirich*. Navnet forekommer inden for kongeslægten som navn på Svend Estridsens sønnesøn *Henrik Skadelår*, i norrøne kilder kaldet *Heinrekr halti*. Navnets popularitet kan

ligesom ved Otto og Konrad skyldes opkaldelse efter tyske kejsere af samme navn. Det indgår med sikkerhed i et torpnavn, det skånske Herrestorp, 1315 (afskr. Lundebogen) skrevet Hændrickstorp (26).

Kortformer er *Henze*, *Hinze*, og ligesom ved de andre tyske kortformer, der er omtalt ovfr., kan man se, at de bruges side om side med det sammensatte navn. Den ældste bærer i Danmark er *Hintze dictus Falkenhawe*, i 1290 nævnt som tysk lensmand på Stegehus; i 1302 kaldes han *Henrico Falkænhaghæ*. Yderligere kortformer er *Henzelin* og *Henzike*, der må opfattes som hypokoristiske udvidelser med diminutivsuffixer af *Henze*. Det første navn forekommer kun en enkelt gang, og det sidste er sjældent.

Et andet, fra tysk indlånt navn, der ligesom *Henrik* antages at indgå i et torpnavn, er *Herman*, nederty. *Herman*, oldhøjty. *Hariman*. Ifl. Da Gl Pers er det forleddet i skånsk *Hermanstorp*, skrevet således 1394. Helt sikkert er eksemplet næppe, skønt *Herman* tidligt er optaget i dansk. Forleddet kunne i stedet for være navnet *Hærmund* (med yngre gen. på -s), som kun kan påvises med sikkerhed i dansk en enkelt gang, i Ribe Old 1291, men som kendes fra alle de nordiske sprog; i oldn. har det gen.-formen *Hermunds* ved siden af *Hermundar*. At et personnavn, der oprindeligt ender på -mund, er gået over til -man, har vi antagelig et eksempel på i den specielt danske navneform *Ingiman*, der bl.a. forekommer i skånske kilder fra middelalderen. Personnavneordbogen anser sikkert med rette *Ingiman* for en yngre form af det fællesnord. mandnavn *Ingimund*. Det indgår i skånsk *Ingermanstorp* (1343 (afskr.) *Ingermanstorp*) (27), og på samme måde kunne skånsk *Hermanstorp* være et oprindeligt *Hærmundsthorp.

Fra nederty. stammer også det ret almindelige mandnavn *Lambert*, oldhøjty. *Landobercht*. I Da Gl Pers antages det

at indgå i stednavnet Lammestrup i Ramsø hrd., Roskildebispens jordeb. ca. 1370 Lamberstorp. I dette tilfælde synes tolkningen sikker, og vi har da her et vidnesbyrd om, at et nederty. navn relativt meget tidligt har slået rod i Danmark.

Af fra tysk indlånte kvindenavne skal blot nævnes *Mekthild*, Makthild, oldhøjty. Mahthildis, en sammensætning med det også i nordiske kvindenavne velkendte -hild, oldn. -hildir. I Danmark er navnet indlånt i begge former, og er bl.a. kendt som navn på kong Abels dronning Mechtild, datter af grev Adolf af Holsten. A-formen indgår efter al sandsynlighed i Magtenbølle i Odense hrd., 1383 Mattel-dæbølæ (28).

1. Da GI Kbst Lovg I 8.
2. Om indvandringen se Aksel E. Christensen, Danmarks befolkning i middelalderen i Nord Kult II.
3. Da GI Pers I 298 f.
4. Da Runeindskr nr. 279.
5. Ekwall, Oxford Dictionary of English Place-Names 4. ed. p. 312, 318; G. Fellows Jensen, Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire p. 194.
6. Da GI Pers I 894.
7. Da Runeindskr nr. 280–281.
8. Da Runeindskr nr. 126.
9. Se nærmere K. Hald i Dialektstudier udg. af Inst. f. dansk Dialektforskning I 215 ff. m. litt.henv.
10. Da GI Pers I 1058 f.
11. Da Stedn XIV 153; J. Kousgård Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted p. 103.
12. G. Fellows Jensen, Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire p. 208.
13. Om germanske kortformer med k-suffiks se i øvrigt A. Bach, Deutsche Namenkunde I 120 ff. med litt.henv.
14. Skandinavisches Archiv I 14.
15. A. Grape, Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen p. 43.
16. Sveriges runinskrifter VII 106.

17. Navnet er udførligt diskuteret af Sophus Bugge i hans excurs om gutnisk i Norges Indskrifter med de ældre Runer I 156 f.
18. Dipl Dan 2. rk. III nr. 162, 206.
19. Da Gl Pers I 516.
20. Da Gl Pers I 1356.
21. Da Stedn V 345; K. Hald, Vore Stednavne 2. udg. p. 177.
22. GIDa Gramm § 317.
23. Da Gl Pers I 1063.
24. Da Stedn II 32.
25. GIDa Gramm § 45 anm. 1.
26. Dipl Dan 2. rk. VII nr. 242.
27. Da, Gl Pers I 633 f.
28. Da Stedn XIV 90.

4. FRISISKE NAVNE

I forbindelse med det tyske element i navnestoffet er det naturligt at nævne det frisiske. Frisiske navne er ofte vanskelige at skelne fra nedertyske, men der er ikke tvivl om, at det frisiske element har spillet en ikke ringe rolle i navngivningen i de sønderjyske købstæder, særlig i Flensborg og Tønder og de syd herfor liggende byer. De fleste bærere af frisiske navne må nok antages at være indvandrede friserer eller i alt fald folk af frisisk afstamning. Tønder lå i tidlig middelalder nær frisisk område; i Ribe Oldemoder omtales i 1233 sogneboerne i Andæflyth (dengang et selvstændigt sogn, nu Vester Andflod i Møgeltønder sogn) »cum frisonibus habitantibus in Vtbølingh in Tundær«, altså sammen med friserer i »Vtbølingh« i (Møgel-)tønder (1). Også til Flensborg må der have fundet en ikke ubetydelig frisisk indvandring sted; en del af det nordfrisisk område hørte i middelalderen og senere til Flensborg len. Karakteristisk for frisisk navneskik er, at man danner patronymika på -ing: Offing er Offes søn osv. Adskillige af disse patronymika går i tidens løb over til fornavne. Et navn af denne type er f.eks. *Haiing*, der af og til forekommer i Sydslesvig også udenfor de frisiske egne. En borgmester i Flensborg i sidste halvdel af 15. årh. hedder i nogle kilder Haijingham Payess: o.lgn., i andre Hays Payess;; det oprindelige patronymikon har således kunnet bruges som fornavn side om side med det navn, det er afledt af. Andre eksempler er *Harring*, også fra Flensborg, og *Paiing*. Det sidste forekommer kun én gang: Fedder Paynghson i en gildeskrå fra Flensborg fra slutningen af 14. årh. Da manden

også bærer et frisisk fornavn, er det overvejende sandsynligt, at Payngh er et frisisk patronymikon, afledt af det almindelige frisiske mandsnavn Paie, der antages at være en kortform af Paulus; til dette patronymikon har man så i Flensborg føjet et nederty. eller dansk -sohn, -søn. Det er muligt, at brugen af de oprindelige patronymika som fornavne udgår fra sådanne hybride dannelser. Af en sammensætning Paaingson kan man jo let subtrahere et døbenavn Paaing.

De fleste af de indlånte frisiske navne er i øvrigt gamle hypokoristica. Der er næppe noget germansk folk, hvor sådanne dannelser har spillet så stor en rolle som hos friserne.

Et navn af denne type er det frisiske navn *Frodde* eller *Frudde*, der i Da Gl Pers, formodentlig med rette, antages at være etymologisk identisk med det nordiske Frōthi. Navnet forekommer flere gange i Flensborg, og på dansk område i Sydslesvig optræder det et par gange som bondenavn med nom.-endelsen i, hvad der må betyde, at navnet virkelig er optaget i dansk. I Registrum Capituli Slesvicense nævnes en Froddi i Nørre Haksted s. i Vis hrd., og en anden mand bærer samme navneform i et nedertysk diplom 1483 fra Lindå, ligeledes i Vis hrd.; i andre kilder kaldes han Frodde, Frudde og Frødde.

Fra frisisk er også lånt navnet *Bane*, der tidligt optræder uden for Sønderjylland. I et diplom fra 1266 nævnes en magister Bano i Roskilde, men det er naturligvis muligt, at denne gejstlige kan have været af frisisk nationalitet; i Roskilde var der tidligt et betydeligt fremmedelement. I et mandtal 1584 fra Helsingborg len omtales Bane Joen fra Helsingborg len.; navnet svarer dog måske snarere til gammelsv. Banne, et navn som også antages at indgå i det nordsjællandske stednavn Bannebjerg (2).

Et af de mest kendte frisiske navne af den hypokoristiske type er *Poppe*, der er almindeligt på nordfrisisk område, men

i øvrigt også kendt fra tysk. I Sønderjylland er navnet blevet almindeligt; allerede i broderlisten i Vald Jb forekommer en Poppo i Isted syssel. Uden for Sønderjylland, hvortil Ribe hrd., men ikke købstaden hørte, er navnet sjældent; 1427 optræder en Poppo Ricsøn som vidne i et skøde udstedt i Ribe. Ligesom ved Froddi ovfr. viser nom. i-et, at navnet virkelig er optaget i dansk. Når det er blevet så populært i Sønderjylland, kan det måske delvis bero på opkaldelse efter Poppo, der var biskop i Slesvig i sidste halvdel af 10. årh. og sikkert identisk med klerken Poppo, der ifl. Widukinds Sachserkrønike ved at bære jernbyrd overbeviste Harald Blåtand om kristendommens overlegenhed (3). Navnet indgår i stednavnet Poppenbøl i Højer landsogn, der skrives Poppenbul 1443 (4). Gen.-endelsen -n viser dog, at navnet næppe er givet af dansktalende; det er formodentlig en ren frisisk dannelse ligesom Poppenbüll i Eidersted. Derimod må Popholt i Siversted sogn på grænsen mellem Angel og Midtslesvig være et dansk navn sammensat med det indlånte personnavn.

Frisisk er også *Bakken*, måske oprindelig en sammensætning på -win. Uden for Sønderjylland forekommer det i 1385 som navn på en mand i Båg hrd. på Fyn: Nafno Bakkens.:. I personnavneordbogen nævnes som en mulighed, at det kunne indgå i det sjællandske torpnavn Bakkendrup i Løve hrd. (5). Navnet er dog muligvis et oprindeligt Bakkethorp, sammensat med ordet bakke og med det fra nederty. stammende indskud af n, der kendes fra fynske navne af typen Kirkendrup.

Et frisisk navn, der er almindeligt i Sønderjylland i den senere del af middelalderen, er *Fedder*. Det ældste eks. er Eskil Feddersen, der i 1375 er kannik i Slesvig, senere biskop i Ribe (6). Biskoppen bærer altså selv det danske navn Eskil, mens faderen har båret det frisiske navn Fedder. I de ældre

eksempler på navnet, som næsten alle er fra Flensborg, forbindes Fedder som regel med frisiske patronymika eller med sen-navne, der har et frisisk personnavn som førsteled. Ovfr. er nævnt Fedder Pays: eller Paynghs:; andre eksempler fra Flensborg er Fedder Mammyngh og Fedder Reddelfs:. Der er tydeligt tale om folk af frisisk nationalitet eller i alt fald af frisisk afstamning. Senere optages navnet imidlertid også af den danske befolkning. En bonde i Hviding hrd. hedder i 1492 Fedder Knudtss:, og der er ingen grund til at tro, at han skulle være af frisisk afstamning, især da faderen bærer det typisk danske fornavn Knud. Udover Sønderjylland trænger navnet praktisk talt ikke i middelalderen. Det eneste ikke-sønderjyske eksempel er en Lass Fedders: fra Langeland, der nævnes 1457; i Sønderjylland er navnet stadig levende. Fedder er nok oprindelig en kortform til det frisiske sammensatte navn, der svarer til tysk Friedrich, dansk Frederik. At navnet i det mindste er blevet opfattet således fremgår af, at Fedder og Frederik i visse tilfælde synes at sammenblandes; således er Fedderi Jacobi (gen.), evig vikar i Slesvig 1418, efter al sandsynlighed identisk med Fredricus Jacobi, evig vikar sts. 1423 (7).

Til belysning af den rolle, det frisiske element har spillet i de sønderjyske købstæder, kan henvises til en statistik over det flensborgske borgerskabs navne i det 15. årh., udarbejdet af Troels Fink på grundlag af jordebogen 1436 (8). Ifl. Fink er 15 af jordebogens ialt 217 fornavne af frisisk oprindelse, nemlig Relfef, Benneke (Banke), Sønke, Page (Paye), Harre, Boye, Tete, Hune, Broder, Fedder og Namen. Enkelte af disse navnes nationalitet er vel tvivlsom, og i det hele taget er det ikke altid muligt med sikkerhed at holde de frisiske navne ude fra de danske og (især) de neder-tyske, men det er dog klart, som allerede nævnt, at det frisiske element i det flensborgske navnestof ikke har været uden

betydning.

1. Ribe Old p. 21; Da Stedn V 242. Ifl. registret til Ribe Old er Vtbølingh måske identisk med Rudebøl i Højer landsogn. Snarere er det vel navn på den bebyggelse, der senere hedder Ved Aen, og hvis indbyggere kaldes åbøllinger (Da Stedn V 248 f.).
2. Da Stedn II 62.
3. Slesvigs delte Bispedømme (1949) p. 15.
4. Da Stedn V 266.
5. Da Gl Pers I 92.
6. Se registret i Repert'.
7. Da Gl Pers I 293.
8. Troels Fink, Flensborgs borgerskab i det 15. århundrede i Festskr. Fabricius p. 13 ff.

5. SLAVISKE NAVNE

Det slaviske element spiller en ikke helt ringe rolle i vore middelalderlige personnavne. Det er kommet til Danmark på flere måder, bl.a. gennem giftermål mellem medlemmer af det danske kongehus og slaviske fyrsteslægter og ved indvandring af tyskere med slaviske navne fra Nordtyskland – det drejer sig især om tyske adelsslægter. Og endelig stammer de slaviske navne fra en direkte slavisk bosættelse i Danmark i den ældre middelalder. Denne sidste gruppe turde være den mest interessante.

En slavisk bosættelse har vi i middelalderen haft i det sydligste Sønderjylland og i de sydlige egne af de danske øer. Som den nordligste udløber af de slaviske stednavne i det østlige Holsten kan man betragte navnet Pries i Dänischenhagen sogn i Dänischwohld. Det skrives Pryuesse i et regnskab fra 1506 (1), og der er næppe tvivl om, at vi her har samme endelse som i de slaviske stednavne på -itze i Nordtyskland. Et slavisk element på Lolland og Falster er allerede påvist af historikeren F. Schiern (2), men Schiern gik utvivlsomt alt for vidt i at erklære stednavne for slaviske. Senere er spørgsmålet indgående behandlet af den polske filolog Stanislaw Sawicki i hans afhandling »Über die lechitischen Ortsnamen in Süddänemark« (3), der stadig er den vigtigste afhandling om emnet.

På Falster findes der et sikkert slavisk stednavn, Korsetitse, i Vald JBog Køcæliz, og på Lolland er navnene Tilitse, Binitse (forsv. gård i Hillested sogn) og Kuditse sandsynligvis slaviske; Sawicki anfører slaviske paralleller til alle

disse navne. Udover disse rent slaviske navne har vi også et vidnesbyrd om slavisk bosættelse i navne som Vindeby og Vindemark, hvis forled er gen. plur. af folkenavnet gammel-da. windær »vender«; det må være navne, som er givet af vendernes danske naboer. Navnet Vindeby findes ved Eckern-förde, på Tåsinge, Langeland og Lolland, og et Vindemark har vi i Svans. Et kort over Vindeby'ernes udbredelse findes i Skautrup, *Det danske sprogs historie* I 86. Her er også Vindbyholt ved Præst medtaget, men dette hedder 1387 Windebotholt, og indeholder ligesom Vindebo ved Roskilde ordet bod. Også i disse navne er forleddet sikkert folke-navnet, men her er der vel snarest tale om bosættelse af vendiske trælle (4).

Den vendiske bosættelse har, som man kunne vente, sat sig spor i personnavnene. I ValdJBog nævnes en *Gnemer* eller *Gnemær*, også kaldet *Gnemær Pæter* s., som ejer af gods på Falster. Han er sikkert beslægtet med *Gnemerus Falstricus*, *Valdemar den Stores* kriger, som dræbte *Svend Grathe*, og denne *Gnemerus* er efter al sandsynlighed identisk med en mand, som *Saxo* (5) omtaler i en anden sammenhæng. En vendisk flåde på vej til Møn søger hos *Guemmerus* på Falster oplysninger om forholdene i Danmark; han er imidlertid fraværende, fordi han er nødt til at gøre tjeneste i *Absalons* hær. *Saxo* siger, at denne *Gnemer* var en gammel ven af venderne og en stor skalk, der havde for skik at røbe dem alle vore råd. Han er altså et eksempel på en mand af vendisk afstamning, der er bosat på Falster, og som gør tjeneste i den danske ledingsflåde, men som alligevel – hvis man kan tro *Saxo* – spiller under dække med sine tidligere landsmænd. Navnet *Gnemer* forekommer også et par gange i 13. og begyndelsen af 14. årh. En *Arnfast Gnemers* er fra *Stevns*, og en *Nicolai Gnemers* fra *Lolland*; desuden forekommer der en præst *Gnemerus* i *Næstved-calendariet*. Navnet er således

begrænset til Lolland-Falster og Sydsjælland. Det er et slavisk navn på -mir, polsk Gniewomir, i Pommern kendt i formen Gneomar.

Et andet vendisk navn, som forekommer på Falster i ValdJBog, er *Dobic*: Thord Dobic sun. Samme navn er Dobicus hos Saxo, navn på en kriger, der blev dræbt i 1157. Sawicki (6) mener, at navnet snarest er identisk med polsk Dobec, og denne opfattelse accepteres i tillægget til Da Gl Pers. I ordbogens første hæfte, hvor navnet er behandlet, opfattes det som et tysk navn på -ike (7), men hvis det var rigtigt, ville man vente en latiniseret form Dobicinus, ikke Dobicus.

Et slavisk navn er også Danitsløf, navn på en bonde i Mandemarke på Møn, der nævnes en enkelt gang i et diplom fra 1472. Det er det slaviske Danislaw. Slavisk er muligvis også et andet navn på Møn, Roslev, der kendes fra øen i 16. årh.: Per Roslos: og Olle Rosleffs:. Da Gl Pers (under Ruslev) antager, at der foreligger enten et ukendt nordisk *Hrossleifr, eller et slavisk Rodislaw; det sidste er nok det sandsynligste.

Endnu længere end på Møn synes enkelte slaviske personnavne at have holdt sig på Lolland. Sawicki (8) nævner et Drebor eller Dribor, som forekommer i lollandske kilder fra 18. årh., og som sammenstilles med slaviske navne på -bor. Desuden et *Syborre* fra mandtal 1610, som han sammenstiller med polsk Scibor. Det er dog næppe udelukket, at vi her har at gøre med det nordiske Sighbiorn, et navn, som endnu i 17. årh. er bevaret på Bornholm i formen Sødber.

Endelig nævner Sawicki (9) et falstersk *Cassemirius* fra folketællingen 1741. Dette navn går utvivlsomt på en eller anden måde tilbage til det slaviske Kasimir, men den latinske endelse i folketællingen viser, at der ikke er tale om et navn, der har holdt sig i folkelig tradition.

Blandt de slaviske navne, der kommer til Danmark med

den indvandrede adel, er *Preben* et af de mest kendte. Det kommer hertil med slægten Podebusk, der er en gren af en vendisk fyrsteslægt på Rygen; Podebusk er en fordansket form af stednavnet Putbus sammesteds. Preben er et slavisk Pritbor, og i denne oprindelige form forekommer navnet i Danmark endnu ned i 15. årh. Til Pritbor danner man imidlertid en tysk akkusativform Pritborn, og da -born undertiden forekommer som sideform til -bern i tyske personnavne, er det nærliggende at ændre navnet til Pridbern (9). På dansk grund bliver navnet derefter til -biorn, -biørn under indflydelse af de danske navne med dette efterled; allerede 1395 nævnes Pridbiorn van Pudbuz. I middelalderen breder navnet sig i øvrigt ikke synderligt uden for slægten Podebusk; der optræder dog i 1434 en Jwriæn Prødbyørnss: i Vends hrd., Fyn.

En kortform til Pridbiørn har man villet finde i navnet *Pribe*, der forekommer i Himmerland i broderlisten i Vald-JBog. Det er dog ikke meget sandsynligt, da Pridbiørn først optræder i slutningen af 14. årh. og i lang tid kun i den ovfr. nævnte adelsslægt. Snarest er Pribe et tilnavn, der hører sammen med det foregående Olef, selv om der i listen er skilletegn mellem de to navneformer. En Olauus Prybbe optræder i et diplom fra 1193, og det synes rimeligt med O. Nielsen (11) at antage, at (Olef) Pribe er identisk med denne mand. Mindre rimelig forekommer den mulighed at være, som nævnes i Da Gl Pers, at Pribe er det slaviske fornavn Pribe, kortform til navne sammensat med slavisk Priby-

Et tysk personnavn, der synes at være af slavisk oprindelse, er *Meseke*, der optræder i slægterne Limbæk og Krummedige og kan sammenstilles med slavisk Mesiko. Formentlig slavisk er også *Iensike*, der kendes som navn på en enkelt mand af slægten Paris; Iensike Paris nævnes mange gange i 14. årh. Navnet kan sammenstilles med slavisk Ješik.

Inden for kongehuset var der i den ældre middelalder en livlig forbindelse med de slaviske fyrstehuse syd for Østersøen, og derved er flere slaviske personnavne kommet ind i det danske kongehus. *Mistiuint*, hvis navn forekommer i denne form i Roskildekroniken (12), bærer et sådant slavisk navn. Han er søn af Harald Kesia (død 1134) og er muligvis en efterkommer af den slaviske fyrste Mistivoj, der døde ca. 990, og hvis datter Tove ifl. Sønder Vissing-stenen var gift med Harald den Gode, Gorms søn (13).

Et andet slavisk navn, der i den ældre middelalder væsentlig hører hjemme i kongehuset, er *Valdemar*, lånt fra slavisk Vladimir. Den ældste bærer i kongeslægten er Valdemar den Store, opkaldt efter sin mors farfar, storfyrst Vladimir af Novgorod. I Da Gl Pers antages det, at navnet er omdannet til Valdemar under indflydelse af det oldhøjty. navn Waldomar. En sådan påvirkning er imidlertid ikke nødvendig for at forklare omdannelsen. Lydforbindelsen vl i forlyd er fremmed for nordisk, og derfor er det meget nærliggende at omtyde forleddet til Wald- under påvirkning af det nordiske ord wald »magt«, der også bruges som personnavneled. Hvad omdannelsen af efterleddet angår, er -mar et meget almindeligt efterled i nordiske personnavne: Ingimar osv. Mærkeligt er det, at navnet forekommer inden for gejstligheden lige så tidligt som i kongehuset. I sidste tredjedel af 12. årh. er en Waldemarus kannik i Lund.

Et slavisk navn i kongehuset er også *Boris*, der i 12. årh. er navn på en sønnesøns søn af Svend Estridsen. Navnet må opfattes som en kortform af det slaviske personnavn Borizlav. I islandske annaler omtales han under det fulde navn Burizleifr, og navnet bæres samtidig af en svensk prins Burizlef.

Berømtest af alle slaviske navne i kongehuset er – ved siden af Valdemar – *Dagmar*, navn på Valdemar Sejrs dronning, der var en czekisk prinsesse, datter af kong Ottokar

af Bøhmen. Navnet er en omdannelse af slavisk Dragomir (14), i alt fald delvis beroende på folkeetymologi. I Annales Ryenses fra ca. 1300 (15) nævnes hun som i flere andre kilder ved sit kirkelige navn Margareta, men det tilføjes, at hun for sin skønheds skyld blev kaldt Dagmar, hvad der viser, at første led tidligt er blevet opfattet som ordet dag. Sidste led er åbenbart blevet omdannet efter det ellers kun fra folkevisesproget kendte ord gammeld. mār »mår, mø«; jfr., at dronningen i islandske annaler omtales som Margrét Dagmaér eller Margreta er danir kalladv Dagmaey (»som danskerne kaldte dagmø«). – Navnet hører ikke i egentlig forstand til middelalderens danske navneforråd, idet det i denne periode kun bruges om dronningen; det er heller ikke i så tidlig tid optaget i de andre nordiske sprog; Dagmaer som fingeret personnavn i en fornaldarsaga er lånt fra det danske dronningens navn.

1. K. Hald, Vore Stednavne 2. udg. p. 226.
2. Om den slaviske oprindelse til nogle stednavne på de danske småøer i Historiske Studier II (1855).
3. Acta Phil Scan XII 179 ff.
4. K. Hald, Vore Stednavne 2. udg. p. 155.
5. Saxo ed. Olrik-Ræder p. 421, 493.
6. A. a. p. 198.
7. Da GI Pers I 1656, 206.
8. A. a. p. 199.
9. Efter P. Petersen, Lolland-Falsters Navnebog (1902).
10. Se K. Axnäs, Slawisch-Baltisches in altnordischen Beinamen p. 37 ff.
11. I udgaven af ValdJBog p. XXIII.
12. Scr Min I 30.
13. Da Runeindskr nr. 55: tufa . . . mistiuis tutiR.
14. Se udførligt Axnäs a. a. p. 6 ff.
15. Ann Dan 99.

6. KRISTNE NAVNE. MANDSNAVNE

De navne, der er indkommet med kristendommen, består af bibelske navne og helgennavne, og det vil i det væsentlige sige navne af hebraisk, græsk eller latinsk oprindelse. De er ganske vist ikke så talrige som de indlånte tyske navne, men bæres af et langt større antal personer, sådan at det først og fremmest er dem, der kommer til at præge middelalderens navneforråd.

Navnene begynder formodentlig at trænge ind allerede i den første kristne tid. Præsterne og missionærerne har sikkert i flere tilfælde givet de nydøbte et kristent eller i alt fald et fremmed navn ved siden af det nordiske og vel især i de tilfælde, hvor dette indeholdt et hedensk gudenavn. At det ikke lykkedes at udrydde den hedenske gudeverden i navneskikken, ikke engang inden for den højere gestlighed, er en anden sag. To bisper i 10.–11. årh. bærer et så udpræget hedensk navn som *Odinkar*. Odinkar den yngre, som blev døbt af ærkebiskop Adaldag i Bremen, og som var biskop i Ribe omkring år 1000, fik dennes navn i dåben, men det slog ikke igennem i overleveringen (1).

At man i noget senere tid kunne bære både et nordisk og et kristent navn kan f.eks. ses af Neca Lund, hvor der under 4/3 nævnes en Petrus qui et Haquinus. Det mest bekendte nordiske eksempel på sådanne dobbeltnavne er i øvrigt den svenske konge Anund Jakob fra 11. årh. Han nævnes med begge navne hos Adam af Bremen (Anund . . . dictus est Jacobus), og Snorre fremstiller forholdet mellem de to navne således, at han i dåben fik navnet Jakob, fordi han var født

Jakobsvøkkudagr dvs. Jakobsmesseaften, og først længe efter, da sveerne gjorde ham til faderens medregent, gav de ham af uvilje mod det nymodens navn, som aldrig tidligere nogen sveakonge havde båret, navnet Anund, og således blev han siden kaldt, så længe han levede. Bag Snorres beretning ligger måske det, at man har haft uvilje mod, at fremmede navne trængte ind i kongeslægten, men der er ikke tvivl om, at Snorre har uret; det må være Anund, der er det primære navn (2).

Den side af kristendommen, der først og fremmest blev afgørende for navneskikken, var helgendyrkelsen, og det er med helgendyrkelsens opsving i højmiddelalderen, at de kristne navne for alvor vinder indpas. De forskellige helgeners navne var knyttet til kirker og andre geistlige institutioner, og der kan påvises en tydelig sammenhæng mellem nye helgeners optagelse og fremkomsten af de tilsvarende personnavne.

For Sveriges vedkommende har A. Grape (3) vist, at navnet *Anna*, senere et af de almindeligste svenske kvindenavne, er yderst sjældent i hele det 14. årh. Noget mere hyppigt bliver det i begyndelsen af 15. årh. samtidig med de første spor af Sankt Anna-kulten, men først fra midten af århundredet er navnet almindeligt. Ganske det samme forhold kan iagttages i Danmark. Før 1400 er navnet sjældent, kun 18 bærere er kendt, mens der kendes over 70 alene fra 1. halvdel af 15. årh. Det stemmer med, at Sankt Anna, Jomfru Marias moder, omtales meget sjældent i 14. årh. Der kendes et Sankt Anna kapel i Ribe domkirke, og i 1342 stiftedes et alter i Lund for hende og Thomas af Canterbury. Senere, i det 15. årh., er der utallige vidnesbyrd om hendes kultus: Annaaltre, Annakapeller osv. At kun få kirker er indviet til hende, er en simpel følge af, at de allerfleste kirker er ældre end Sankt Anna-dyrkelsen (4).

I nogle tilfælde kan der også påvises forbindelse mellem et personnavns geografiske udbredelse og området for den pågældende helgens dyrkelse. Når navnet *Tøger* i middelalderen næsten udelukkende findes i Nord- og Midtjylland, beror det på opkaldelse efter den hellige Tøger, Theodgar, der i 11. årh. forkyndte kristendommen for thyboerne i Vestervig, og som er begravet i Vestervig klosterkirke. Hans helgendag fejres ganske vist over hele landet, men den særlige tilknytning til Nordjylland har bevirket, at navnet kun der blev populært.

Et af de ældste og mest udbredte helgennavne er *Johannes*. Der findes en lang række helgener af dette navn, men det er vistnok først og fremmest Johannes Døberen, der er opkaldt, selv om også apostlen Johannes har spillet en rolle for navnets udbredelse. Johannes er et af de mest yndede kristne navne, ikke alene i Norden, men over hele det germanske område. I Sverige forekommer det tre gange i formen *ion*, *iun* i upplandske runeindskrifter (5). På Island er biskop Jón Ógmundarson, der er født i midten af 11. årh., den ældste bærer, der kendes med sikkerhed; i Norge er der flere eksempler fra 11. årh. I Danmark er de ældst kendte eksempler fra første halvdel af 12. årh., men navnet må utvivlsomt være optaget i dansk betydelig tidligere, idet det er et af de hyppigste fremmede personnavne i stednavne på -torp. Det synes i den ældre middelalder at have været særlig almindeligt på Sjælland, hvor vi har fire Jonstrup'er og tre Jenstrup'er; i Jylland er der 3–4 eksempler på navnet Jonstrup. Johannes er i det hele det mest almindelige fornavn i Danmarks middelalder; ifl. Da GI Pers omfatter samlingerne til personnavneordbogen henved 30.000 eksempler. Navnet optræder i øvrigt i en lang række forskellige – til dels endda meget forskellige – former, hvad der dels skyldes hjemlige lydudviklinger, dels forskellige låneformer. Den ældste nor-

diske form er Iōn, den der er bevaret i de fleste af torp-navnene. Den forudsætter, at navnet er optaget så tidligt i nordisk, at det har fået hovedtryk på første stavelse, hvorefter vi (efter svind af den sidste, tryksvage stavelse) har fået en udvikling Iōhan > Iōan > Iōn. Mellemløbet Ioan findes undertiden i danske kilder ligesom i de andre nordiske sprog, f.eks. Joan Ascers: og Joan Tyggis: i Århusbogen (6). Formen Jon latiniseres ikke sjældent til Jonas; en rådmænd i København i 1. halvdel af det 15. årh. kaldes således i originale diplomer både Jon Wat og Jonas Wat. Hvor vi finder Jonas alene, kan vi altså ikke vide, om det er det gammeltestamentlige navn eller en latinisering af Jon, opstået af Johannes. Andre former af navnet, der går tilbage til en form med førsteledstryk, er Jens og dermed beslægtede former. Disse sammentrunkne former af navnet, hvor sidste led er bevaret, beror måske på middelnty. påvirkning; formen Iones forekommer i middelnty. I det 14. årh. deltager navnet i den lydige overgang af io til iø, således at Ionæs bliver til Iønæs, Iøns, former der er almindelige i middelalderen. Heraf opstår atter formerne med delabialiseret vokal, Iænæs, Iæns, der bliver hyppige fra slutningen af det 14. årh. Af formerne Iøns, Iæns opstår så ved assimilation af ns til ss eller ved bortfald af n foran s i tryksvag stilling navneformerne Iøs, Iæs. Ved siden af dem optræder der tostavelserformer Iøsse, Iæsse, der må betragtes som hypokoristiske dannelser. Alle disse former forekommer allerede i det 14. årh., og i Sønderjylland er formen Jes blevet den sejrende (6).

Ved siden af de ovennævnte former optræder der former, der forudsætter det oprindelige tryk på anden stavelse. Disse former beror på lån sydfra. I det 14. årh. indlånes den middelnty. form Hannes, opstået af Johannes ved bortfald af første stavelse i ubetonet stilling. Hannes sammentrækkes tid-

ligt til Hans og bliver i denne form overordentlig almindeligt. Det samme er i øvrigt tilfældet i Tyskland; i det 13. årh. er der i Magdeburg ét eksempel på navnet Hans, i det 14. årh. ikke mindre end 302. At formen *Hans* i dansk er et yngre lån stemmer med, at den trods den store udbredelse i den yngre middelalder aldrig optræder som forled i torpnavne.

Et andet gammelt helgennavn, som har udviklet stor formrigdom i Dansk, er Nicolaus, Niels (7). Nicolaus er navn på en græsk helgen, biskop Nicholaos af Myra, der døde i midten af det 4. årh. Et minde om den græske oprindelse er, at navnet almindeligt skrives med ch ved siden af c i latinske kilder. Nicolaus-yrkelsen tog et stort opsving i Vesteuropa, da helgenens lig i 1087 blev ført fra Lilleasien til Bari i Italien. Den ældste kendte bærer i Danmark er Niels, der var konge fra 1100–34; han nævnes første gang under året 1086, da han blev sendt som gidsel til Flandern (8). Allerede i broderlisten i ValdJBog, der går tilbage til slutningen af 12. årh., er *Niels* det almindeligste af samtlige navne; der er ikke mindre end 20 eksempler på Niels mod 16 på Peter og 8 på Johannes. Den danske form Niels viser, ligesom det var tilfældet ved Jon af Johannes, at navnet er indlånt i dansk med tryk på første led. Denne trykfordeling medfører, at o-et i anden stavelse synkoperes – ca. 1225 træffes formen Niklas – og derefter svækkes a-et til et ubetonet æ, Niklæs, og navnet deltager i den gammeldanske klusilsvækkelse, hvorved det oprindelige k går over til g og senere til den tilsvarende spirant, i gammelda. alm. skrevet gh, der tidligt kan svinde efter i, så navnet får den moderne form. Allerede i ValdJBog optræder navnet i formen Nigles, og 1355 forekommer formen Niels for første gang. Af Ni(e)ls opstår ved assimilation af ls til ss eller ved svind af l foran s formen Nis, hvortil man danner en hypokoristisk sideform Nisse; begge optræder allerede i det 14. årh. Som man ser,

er overgangen til disse former parallel med udviklingen af Jes, Jesse, og ligesom Jes er Nis i nutiden først og fremmest en sønderjy. form. Ved middelalderens slutning var de nævnte former imidlertid udbredt over hele det danske område, så at de på den tid kunne blive betragtet som karakteristisk danske. Da den svenske kirkemand og politiker Henning Gadh omkring år 1510 holder en tale i det svenske rigsråd, hvori han opfordrer til at bryde unionen med Danmark, retter han en lang række anklager mod den danske nation, og deriblandt den, at danskerne foragter det svenske sprog og fordrejer det i en sådan grad, at det næppe forstås af svenskerne. »Den, som wij effter rett skiick kallom Jacob, den göra de till Jeppe: den wij næmne Johan, honom förwendhe de wthi æn Josse: Den hos oss hetter Claes eller Nils, den göra de till en Nisse«, hedder det (10).

En anden udvikling har Nicolaus fået i den fra nederty. lånte form *Klaus*. Den går tilbage til middelnty. Clawes, der opstået af Nicolaus med det oprindelige hovedtryk på tredje stavelse. Denne trykfordeling bevirker, at o-et synkoperes, og i Niclaus falder derefter den ubetonede første stavelse bort. De første bærere af den nye navneform er åbenbart af tysk nationalitet, men i løbet af det 14. årh. får den også indpas blandt danske, navnlig i købstæderne og i Sønderjylland, uden dog at blive forholdsvis lige så almindelig som Hans. Som latinisering af Klaus anvendes normalt Nicolaus.

En særlig form har navnet også fået i Nilaus eller Nilus (11). Det er en form, som ikke findes i egentlig middelalderlige kilder, men som er yderst almindelig i folkevisen («den bolde hr. Nilaus»). Omkring år 1600 er den almindelig i de sjællandske skattemandtal, ligesom den findes på Sjælland i nutiden. Gunnar Knudsen angiver fra Roskildereggen udtalen [ne'law's] med tryk på anden stavelse. En lignende udvikling har helgennavnet også fået i det born-

holmske sogne­navn Nylarsker, 1433 Ni­claus kirke­re s(ogn) (12) og i genuin bornholmsk dialekt Larsker med fuld­stændigt svind af 1. stavelse. Både i det bornholmske sogne­navn og i den moderne sjællandske udtale forudsættes den oprindelige, latinske trykfordeling. Gunnar Knudsen tænker sig, at denne kan være bevaret ved indflydelse fra den latinske messe og litaniet, hvor kirke­gængerne havde lejlighed til at høre hel­gennavnet i dets latinske form. I folkevisen har Nilaus eller Nilus imidlertid overvejende første­ledstryk – det kræver rytmen – men det kan måske skyldes tilpasning til folkeviserytmen. At Nilaus også i daglig tale kan være gået over til at udtales med tryk på første led, som antydet af Gunnar Knudsen, er muligt, men vi har intet vidnesbyrd fra moderne dialekter om en sådan udtale.

Nicolaus er ligestemt Johannes et af de mest almindelige hel­gennavne i forbindelse med -torp. Af syv Nielstrup'er findes fire i Jylland, mens Sjælland, Fyn og Lolland hver har ét. Den yngre form Klaus har derimod ikke efterladt sig spor i landsby­navnene. Det jyske Klavstrup i Hjern hrd. er snarest et oprindeligt *Klakksthorp, sammensat med det gammeld. mandsnavn Klak(k) (13), der også indgår i det lang­landske Klavsebølle, 1442 Klaxebøle (14).

Det tredje af de meget almindelige kristne personnavne er *Peter*, der først og fremmest skyldes opkaldelse efter apostlen, selv om der er flere andre hel­gener af samme navn. Navnet er indlånt tidligt; den ældste bærer er kongens staldmester (stabularius), der nævnes i Knud den Helliges gavebrev 1085. På Island forekommer en Pétur frá Ósi ifl. Land­náma allerede omkring år 1000, men mere almindeligt bliver navnet på vestn. område først efter år 1200.

Navneformen svækkes på dansk grund tidligt til Per, idet den oprindelige klusil går over til [ð], der derefter kan falde bort foran r (15). Udviklingen foregår særlig tidligt, fordi

navnet ofte vil stå tryksvagt, hvor det forekommer i forbindelse med et tilnavn eller efternavn; et sjællandsk stednavn Pederstrup skrives Pærstorp allerede i et originaldiplom fra 1318 (16). Når navnet nu skrives Peter ved siden af Peder, skyldes det fornyet påvirkning fra den latinske skriftform. Til den korte form Per dannes en hypokoristisk sideform *Pelle*, der også kendes fra de andre nordiske sprog; i dansk optræder formen første gang i midten af det 14. årh. M.h.t formens dannelse kan man tænke sig, at l-et stammer fra andre hypokoristiske personnavne på -li af forskellig oprindelse, Karli, Tolli, Yfli (nu Øvli) (17), og svindet af r må utvivlsomt paralleliseres med det tilsvarende svind af r i kortformerne til de sammensatte navne på Thōr- (18). Sammenhængen mellem Pelle og Per føles stadig levende. Den samme mand, der i et originaldiplom fra 1483 hedder Pellæ Arwastass:, kaldes 1484 og senere Per Arffwastess:.

Peter indgår i en lang række torpnavne, fire på Sjælland, et på Lolland, to på Fyn og fem i Jylland, og er overhovedet det almindeligste kristne personnavn i forbindelse med -torp. I Falsterlisten i ValdJBog fra det 13. årh., er Peter også langt det almindeligste navn; der er ikke mindre end 15 eksempler mod kun 2 eksempler på Niels. Det er altså et helt andet billede af forholdet mellem de to navnes hyppighed end man får af den noget ældre broderliste i jordebogen, hvor der, som nævnt ovfr., er 20 eksempler på Niels, men kun 16 på Peter. Det skyldes vel til dels det forhold, at Niels var et modenavn, der var særlig yndet af rigets stormænd – jfr., at det i modsætning til Peter optræder som kongenavn – men det må også være udtryk for, at der var stor forskel på de enkelte fremmede navnes hyppighed i de forskellige egne af landet.

Peter synes at indgå i visse stednavne i en særlig genitivform. Det drejer sig om to fynske navne Pejrup, det ene

skrevet Pertorp 1327 (afskrift) (19), og tre sønderjyske navne Perbøl. Den s-løse genitiv i disse navne har en parallel i Alsønderup i Nordsjælland, sammensat med Alexander og skrevet Alexsander Thorp, Alisander Thorp i slutn. af det 12. årh. Der er antagelig sket det, at endelsen -er i personnavnet er blevet identificeret med den gamle gen.-endelse -ar, der normalt optræder som -a (og et deraf udviklet -æ) i gammeldansk, men hvis r er bevaret i visse sammensætninger, f.eks. i ordet giftermål. Specielt hyppig er sammensætning med bevaret gen.-r i stednavne, f.eks. i Lunderskov, af lund i den oprindelige gen.-form lundar, og Århus, i middelalderen Aros, af å i gen.-formen gammelda. ār. Derfor kunne man danne navne af typen *Petærthorp, hvor første led opfattedes som sammensætninger med et personnavn i genitiv.

Johannes, Niels og Peter er langt de almindeligste, fremmede navne i Danmark i middelalderen, men mange andre helgennavne blev anvendt som personnavne; det drejer sig bl.a. om følgende mandsnavne:

Andreas kendes fra slutningen af det 12. årh. som navn på gejstlige; mest kendt er Andreas Sunesøn, der i 1201 blev Absalons efterfølger som ærkebiskop. Apostelnavnet Andreas er af græsk oprindelse og indlånt over latin, og i latinske kilder vedbliver man med at skrive navnet i den latinske form, ligesom man skriver Nic(h)olaus, Petrus osv. Ved optagelsen i dansk får navnet som de andre fremmede navne tryk på første stavelse og derefter svækkes a-et i sidste stavelse, hvorved vi får formen Andres, undertiden også Andris med lyd-lukning af vokalen foran s. Da Gl Pers har eksempler på skrivemåderne Andres, Andris i diplomer fra slutn. af 14. og begyndelsen af 15. årh. Af Andres opstår den nuværende form Anders, der findes allerede i broderlisten i ValdJBog. Ændringen kan ses som en form for metatase – omstilling af to konsonanter – men der er måske snarere tale om, at den

trykvsage vokal synkoperes, hvorefter der indskydes en støttevokal foran r (20). Navnet indgår måske i lollandsk Anderstrup, men forleddet her kan også være det hjemlige Andōr (21).

En særlig nederty. form er *Drewes*, der forudsætter den latinske accentuering og svind af den trykvsage, første stavelse. Formen indlånes først henved 1400. Det ældste eksempel er Dreus Smeth (fra København) i Roskildebispens jordebog ca. 1370, og 1388 optræder en Drewæs Sutor i Svendborg.

Benedikt, latin *Benedictus*, er navn på flere paver og først og fremmest på den hellige Benedikt af Nursia, benediktinerordenens stifter (død 543), hvis helgendag blev fejret over hele landet. Navnet optages tidligt i dansk: i kongehuset er det navn på Svend Estridsens søn, der blev dræbt 1086, og også en af Erik Ejegods sønner hed *Benedict*. Det trykvsage e synkoperes tidligt. Formen *Bendict* optræder allerede i Skåne i begyndelsen af det 13. årh. i *Termini Balluncslef* (22), og i løbet af det 14. årh. får vi yderligere sammentrukne former af typen *Benkt*, *Bænkt* eller – med svind af k i trekonsonantgruppen – *Bænt*, *Bent*. I slutningen af det 14. årh. begynder også formen med diftong, *Bæint* o. lgn., at vise sig, og den bliver i den følgende tid meget almindelig, særlig i Skåne; tilsvarende former optræder både i norsk og svensk. Formen må ses i sammenhæng med den overgang af æ til æi foran ng og nk, der træffes sporadisk i slutningen af middelalderen, især i skånske kilder, hvor man træffer skrivemåder som hængner »hænger«, heynt »hængt«, eyncete »intet« osv. (23).

I slutningen af middelalderen optræder også en form *Bendix*, der forudsætter *Benedictus* med den latinske bøjningsendelse bevaret. Et vidnesbyrd om, at *Benedict* tidligt må være optaget i dansk er, at det indgår i tre stednavne

Bendstrup, et nordsjællandsk og to østjyske. Derimod er første led i skånsk Benestad, som personnavneordbogen også henfører hertil, af anden oprindelse (24).

Georg er et græsk helgennavn. Navnet er sjældent i den ældre middelalder, men allerede 1135 forekommer dog *Georgius* som navn på en sjællandsk stormand. Senere bliver navnet almindeligt samtidig med, at dyrkelsen af *Georgius* – en af de fjorten nødhjælpere – breder sig (25). Hvor navnet ikke optræder i græsk-latinsk form, har vi det i former som *Iurian*, *Iurgen*, former der er opstået på tysk grund og svarer til det moderne *Jørgen*. Ved siden af optræder former uden i (j) i forlyd: *Yryæn* (1408), *Øriæn* (1429) o. lgn. Tilsvarende former findes i de andre nordiske lande, men tilsyneladende ikke på tysk område, så de kan næppe være indlånt.

En anden nederty. form er *Juries*, *Juriges* etc. Den optages i dansk og af denne får vi en form uden j: *Yries* o. lgn. Ældst optræder den nederty. form på -s i stednavnet *Jurisborgh*, *Iurisburgh*, skrevet således i diplomer fra 1215–1216 (27); det var navn på en borg, der lå på den nuværende *Mågeø* (tysk *Möweninsel*) i *Slien*. At *Jurius* o. lgn. virkelig er en form af *Georgius* fremgår direkte af de danske kilder. En væbner i *Slesvig* kaldes i slutningen af det 14. årh. snart *Georgius*, snart *Jurius*, *Jorius*. En frisisk form af navnet er *Gorris*, der forekommer et par gange i danske købstæder i slutningen af middelalderen og også er kendt fra senere tid. Ifl. Da *Gl Pers* indgår formen muligvis i stednavnet *Gørresmark* ved *Tønder* (1449 *Gorgesmarcke*).

Gregorius er navn på en af kirkefædrene; han var pave (død 604), og hans helgendag, d. 12. marts, blev fejret i en stor del af landet. Som personnavn optræder *Gregorius* i de lundensiske kilder fra det 12. årh. altid i den latinske form og altid som navn på gejstlige. Senere forekommer den sam-

mentrukne form Gregers, også skrevet med o eller u (w) i anden stavelse, f.eks. Gregwrs Nighels i Skåne 1385. I det 15. årh. optræder også en form uden s: 1448 Gregor fra Skovby hrd., Fyn. Tidligt får vi også formen med den lydrette overgang af spiranten til j, f.eks. Greyærs Niels: fra Hjerm hrd., Jylland 1438. Desuden en form med svind af spiranten (eller måske rettere sagt med reduktion af diftongen). Et eks. er Greers Seuerinss:, præst i Sønderhald hrd., hvis navn skrives således 1468 og 1480; i omtrent samtidige diplomer kaldes han Gregers og Greyersz.

I slutningen af middelalderen optræder også en form med a i første stavelse: Graghers, hvor den oprindelige lydforbindelse ægh som i andre tilfælde er gået over til agh (jfr. f.eks. gammelda. thaghær over for oldn. þegar) ved brug i trykssvag stilling (28). Og ligesom Gregers bliver til Grejers bliver Gragers ved en tilsvarende overgang af spiranten til w efter bagtungevokal til Gravers; skrivemåder som Grawers er almindelige i slutningen af middelalderen. I samme periode optræder også skrivemåder med o: Grogers, Grouers, der er udtryk for, at vokalen er blevet labialiseret, og endvidere former som Graers, Groers, hvor spiranten er svundet og hvor e-et vel blot er udtryk for, at den foregående vokal er lang. Navnet har således i løbet af middelalderen udviklet en meget stor formrigdom, og adskillige former lever videre i nutiden, specielt i efternavne: Grosen, Grejsen, Gravesen m.fl. foruden det mere »litterære« Gregersen.

Jakob forekommer ikke sjældent i det 12. årh., og optræder i de ældre latinske kilder oftest i den latinske form *Jacobus*. I broderlisten i ValdJBog skrives det tre gange *Jacop*, og man har ment, at skrivemåden måtte skyldes indflydelse fra tysk, der har denne form (29). Det er imidlertid ikke nødvendigt at antage tysk indflydelse for at forklare p-et. Når navnet tidligt optages i dansk med førsteledstryk og den

latinske endelse bortkastes, må man for det latinske b substituere et p, idet dansk ikke har et enkelt (ikke-gemineret) b i udlyd før den danske klusilsvækkelse; skrivemåden med b må i de ældste kilder være en ren litterær form, der er overført fra den latinske original.

Navnet deltager i den almindelige danske overgang fra ia til iæ og i svækkelsen af k til g (og senere til den tilsvarende spirant), hvorved vi får former som Iæg(h)op o.lgn., der er almindelige omkring år 1400. Af disse opstår atter formen Iæp eller Iæppe; den sidste må betragtes som en hypokoristisk omdannelse af den første ligesom f.eks. Nisse af Nis. Derimod er reduktionen af diftongen iæ til æ nok en normal lydudvikling, der skyldes at navnet ofte står tryksvagt. Af Iæp opstår endvidere formen Ip eller Ib idet iæ-diftongen undertiden går videre til i (30). Udviklingen til Ib fremtræder i Ibstrup, navn på en forsvunden landsby ved København, 1401 Iæcopstorp, samt i det bornholmske Ibsker, 1425 Jæep kyerkye soghen (32).

En særlig frisisk form af navnet er *Jap(pe)*, der næsten udelukkende er jysk, og især sønderjysk. Det ældste eksempel i personnavneordbogen (33), en væbner fra Halland, hvis navn i 1409 skrives Jap Maghenss: (men i seglet Iacobi Maggens:) turde snarest være en skrivefejl.

Klemens er også et af de helgennavne, der bliver temmelig almindelige i løbet af middelalderen. Helgenen Clemens blev dyrket overalt i landet, og domkirken i Århus, en af Nordens største, er indviet til ham; derfor er navnet i senere tid mest udbredt på Århus-egnen. De danske former af navnet går dels tilbage til den latinske nominativ-form, der ligefrem optages som Klemens, delt til den latinske akkusativ-form Clementem. I de lundensiske kilder fra det 12. årh. optræder Clemens som navn på en mand, der også hedder Alwinus: Alwinus dictus Clemens; måske er Clemens dog her

at opfatte som et tilnavn.

I dansk form forekommer navnet som Clæmænd i Falsterlisten i ValdJBog. Hvordan d-et i stedet for det ventede t skal forklares er usikkert; måske kan det skyldes tilslutning til de hjemlige navne på -mund. Temmelig tidligt optræder også en form uden n. Det ældste eksempel er Bovo Clæmits:, der nævnes i Lib Dat Lund 1315:, i den yngre gavebog fra Lund kaldes samme mand Boo Clæmenss:. Brøndum-Nielsen (34) opfatter forholdet på den måde, at ns assimileres til ss i efternavnet Clemen(t)ssun og må altså antage, at t i denne sammensætning er faldet bort i trekonsonantgruppen, men atter indsat i fornavnet fra former med bevaret t. Man må dog nok også regne med den mulighed, at n foran t kunne svinde på grund af den tryksvage stilling. Klemmet skal muligvis sammenstilles med den oldn. form af navnet, Klemetr, men i oldn. er det muligt at forklare denne form som resultatet af en assimilation af nt til tt med påfølgende forkortelse af det lange t (35).

Klemens er optaget så tidligt i dansk, at det indgår i enkelte torpnavne; Klemmenstrup på Sjælland (1421 Clementstorp), Klemstrup på Djursland (1470 Clemestrop) og Klemedstorp i Skåne (1395 Klemedstorp).

Lars eller Laurits er det latinske Laurentius, navn på en romersk helgen, der led martyrdøden år 258. Han dyrkedes meget i Danmark, og mange kirker er indviet til ham, først og fremmest domkirken i Lund. Navnet er almindeligt over hele landet i mange forskellige former. Den ældste danske form er Laurens eller Lauræns, der optræder i ValdJBog. Andre skrivemåder, der repræsenterer samme form, er Laafrentz (bl.a. i et skånsk diplom fra 1437) o.lgn. skrivemåder, der er betinget af, at spiranten f på dette tidspunkt er gået over til halvvokal, så diftongen au kan skrives af; med de ældre danske former kan sammenstilles oldn. Lafranz, Lafrenz.

Af Laurens opstår ved svind af n foran s og ved overgang af vokalen til i Lauris, hvorefter ved svind af i-et Laurs. Til Lauris svarer det moderne Lauritz, men det er vist allevegne en litterær form. Derimod er Laus, af Laurs, en folkelig form, der lever videre i dialekterne.

Ved siden af formerne med diftong optræder allerede i 14. årh. formerne Las, Lassæ; ss i disse former kan ikke være opstået ved assimilation af rs – en almindelig lydovergang i dialekterne – idet den moderne form Lars er eftermiddelalderlig. Las og Lassæ må derfor være hypokoristiske former, hvor konsonanten r er udskudt, sådan som det ofte er tilfældet i den slags dannelser. Formen Lars har man villet forklare som opstået af den vulgærlatinske sideform Larentius (36), men da formen Lars både i dansk og svensk er sen, er der snarere tale om en form, der er opstået ved kontamination mellem Las og formen Laurs med bevaret r.

Formen Laust er vistnok eftermiddelalderlig. Den er særlig jysk og forekommer bl.a. i et brev fra 1487, der først er overleveret i en afskrift fra 1574 (37), hvor Lauist Peder-søn er navn på en sognepræst i Kettrup, Vester Han hrd.; i et originalt brev fra 1481 skrives hans navn Laurens og i det tilhørende segl Lavris. Formen forklares af Aage Hansen (38) som opstået ved omstilling af t og s i Laurits. En tysk form af navnet er Lorentz, vistnok i middelalderen kun brugt om tyske indvandrere og i nutiden særlig sønderjysk.

I det moderne *Mads* er to forskellige navne faldet sammen. Det ene er *Mattheus*, navn på evangelisten, det andet er apostelnavnet *Matthias*. Begge navne optages i dansk med førsteledstryk og får derved formen Mattes eller Mattis. Hvor man ikke har navnene i deres latinske form, kan de derfor ikke holdes ude fra hinanden i kilderne. Den omstændighed, at navnene tidligt falder sammen i udtalen, bevirker naturligvis også, at man kan være usikker over for anvendelsen

af de latinske former, og bærerne af navnene har utvivlsomt ikke altid selv vidst, hvilken helgen de var opkaldt efter. Et eksempel på sammenblandingen er Matias dictus Roddæ, der kaldes således i et originaldiplom fra 1388, men Mathei (gen.) Ruddæ i 1391 og Matheus igen i 1394. Et af navnene findes i broderlisten i ValdJBog som Mathes (gamel), og Personnavneordbogen opfatter det som Mathias, men i en så gammel kilde vil man dog snarest regne med, at det er Mattheus, der foreligger. Det fælles Mattes, Mattis sammentrækkes ved synkope af den tryksvage vokal til Mats, der optræder omkring 1400. En enkelt gang forekommer en form Masse; et jysk eksempel er fra 1375. Det må være en nydannet hypokoristisk form ligesom Nisse til Nis.

Undertiden forekommer en form *Theus* eller Thewes, der er en nederty. form af Matheus, ligesom Drewes er en nederty. udvikling af Andreas. På samme måde har Matthias en nederty. form med efterledstryk: *Thies*. I denne form blev navnet endnu brugt i sønderjysk i det 19. årh., og Thies(s)en er et ret almindeligt efternavn.

Magnus er også helgennavn; flere martyrer og helgener bærer det. I Norden optræder det meget tidligt, men den store udbredelse får det først, da det kommer ind i de nordiske kongehuse ved opkaldelse efter Karl den Store, Karolus Magnus. Om Magnus den Gode, Olaf den Helliges søn, der blev konge i Norge 1035 og i Danmark 1042, oplyser Heimskringla direkte, at han er opkaldt efter frankerkongen. Han er dog ikke den ældste nordiske bærer af navnet. Det findes muligvis som navn på en dansk mand i Reichenaulisten, og i alt fald optræder det i det 10. årh. som navn på nordiske vikingekonger på de britiske øer; i det 12.–13. årh. er det et ret almindeligt nordisk navn i Lincolnshire og Yorkshire (40). Svend Estridsøn (1047–76) bærer tillige navnet Magnus; han kaldes Magnus i Knytlinga og Sveno

Magnus i Nocr Lund og Lib Dat Lund. En af hans sønner og en sønnesøn bærer det samme navn.

De fordanskede former Magnæs, Maghæns, Moghæns optræder forholdsvis sent i kilderne, formen med o først omkring 1400. Maghæns forudsætter nok et ældre Maghns med svind af det tryksvage u, hvorefter der indskydes en støttevokal mellem gh og n; den rundede vokal i Moghæns skyldes det foregående m. Former med overgang af spiranten g til halvsvokal: Mawens, Mowens etc. optræder omtrent samtidig. Af Mowens opstår formen Mo(e)ns ved reduktion af diftongen. Almindelig, særlig i skånske kilder, er også en form Mangnus. En lignende overgang af g(h)n til ngn kendes også i det almindelige ordforråd, også her især, men ikke udelukkende, fra skånsk.

Navnet bliver tidligt meget almindeligt i alle dele af landet, men særlig udbredt må det i dets ældste periode have været i Midtjylland, hvor det indgår i ikke mindre end seks Mogenstrup'er; tre andre ligger på Sjælland.

Paulus er oprindelig et romersk familienavn. Dets udvikling i dansk er vanskelig at følge i enkeltheder, fordi det altid forekommer i latinsk form i de ældste kilder. I yngre kilder optræder det dels som Paul, Pael, dels som Poul, Powel o.lgn. Pawel stammer fra nedertysk, hvor navnet har denne form; o-formen er opstået i dansk ved runding af vokalen på grund af det følgende u (w). Desuden forekommer i middelalderen former som Paal, Pael, Po(e)l. Da Gl Pers antager, at disse former formelt slutter sig til vn. Páll, svensk Pål, en form som antages at være indlånt over oldengelsk Pāl. Hvis der hermed menes, at vi også i dansk har haft en gammel form Pāl, kan det næppe være rigtigt. Enstavelsesformerne optræder i dansk så sent, at de efter al sandsynlighed må opfattes som sekundære udviklinger af former med diftong, og en moderne jysk form [po·l] med lang vokal, som anføres

i Feilberg Ordb, kan heller ikke svare til vn. Páll, men må være en oprindelig tostavellesform. Derimod kan det være rigtigt, at oldn. Páll, som antaget, er optaget fra oldengelsk; det må dog bemærkes, at navnet er sjældent i England før den normanniske erobring. Både i Norge og på Island er navnet tidligt, og den ældste – eller en af de ældste – norrøne bærere er en jarl fra Orkneyøerne, født før 1064. Også i Danmark må navnet på et tidligt tidspunkt være blevet almindeligt, eftersom det indgår i seks Povlstrup'er, et sjællandsk, et lollandsk og fire i Nord- og Midtjylland.

Severinus, af latin *severus* »streng«, var navn på en biskop i Køln ca. 400. Hans helgendag fejres overalt i Danmark, hvad der måske hænger sammen med den livlige forbindelse mellem Norden og Køln i middelalderen. Navnet optræder ikke før ca. 1400 som personnavn her i landet, men bliver i eftermiddelalderlig tid et af de allermest almindelige navne. *Severinus* sammentrækkes til *Seuren*, og i diftongen bliver første komponent rundet, så vi får formen *Søuren*. *Søuren* er den almindelige form i ældre tid og findes stadig i dialekterne. Den nuværende form *Søren* uden diftong har vi kun et enkelt eksempel på fra middelalderen, *Sørrin Hansen* i Randers 1473. Omtrent samtidig (1487) optræder formen *Seren* i Hornum hrd., opstået af *Seuren* ligesom *Søren* af *Søuren*. Da navnet er indlånt så sent, optræder det ikke i torpnavne eller overhovedet i gamle bebyggelsesnavne.

Simon, apostelnavnet, skrives i de ældste kilder snart med i snart med y, en vekslen der er overtaget fra den middellatinske ortografi. Senere skrives endelsen også almindeligt -en, sjældnere -in. En enkelt gang træffes formen *Sømmæn* (eksemplet fra Fyn 1481), som vistnok ikke repræsenterer den gamle y-form, der må antages at være en ren skriftform; ø-et må skyldes rounding af i-et til y under indflydelse af det følgende m, og y er derefter lydåbnet til ø. Navnet er tid-

ligt optaget i dansk og er almindeligt, men kan ikke med sikkerhed påvises i torpnavne eller andre middelalderlige stednavne. Da Gl Pers formoder, at det indgår i et forsvundet østjysk Simenstrup, men forleddet her kunne lige så godt være det nordiske Sighmund i den yngre gen. form på -s i stedet for det oprindelige -a(r) (41).

Thomas, et navn af græsk-aramæisk oprindelse, var i middelalderen navn på forskellige helgener. Det bliver meget almindeligt som personnavn, især i Jylland, hvor det allerede i begyndelsen af det 14. årh. får en særlig form Tam(m)es; Tammes er stadig den jyske form af navnet. I den jyske form indgår navnet i flere østjyske Tammestrup'er (42) og et forsvundet sydjysk Tammesbøl (43).

Kristian er ikke noget helgennavn, men det græsk-latinske personnavn Christianus kommer til Danmark sammen med de ældste navne på helgener. Det optræder i Nocr Lund og Lib Dat Lund i midten af det 12. årh. som Christianus, men en anden bærer kaldes samtidig Christiarn, og formen med r i 2. stavelse er den herskende hele middelalderen igennem og deltager i den almindelige overgang af diftongen ia til iæ, så vi får formen Christiærn, der blandt andet findes i Christiærnsthorp i ValdJBog, det nuværende Kristrup ved Randers, der er det eneste gamle stednavn med Kristian som forled. Hvordan r-et er indkommet, er der faktisk ikke givet nogen tilfredsstillende forklaring på. F. Dyrlund (44) har tænkt på indflydelse fra gammeldansk stiarna »stjerne«, men dette er lidet sandsynligt, da stiarna ikke er et ord, der indgår i personnavne. Axel Kock har tænkt på analogi fra efterleddet -biarn, men heller ikke det lyder sandsynligt, da den almindelige gammeldanske form af dette meget hyppige efterled er -biorn (45). Snarere kunne man tænke sig, at det var under indflydelse af r-et i første stavelse, at der var indkommet et uetytologisk r i endelsen. I slutningen af middel-

alderen optræder formen Kristen med svækkelse af efterledet, der stadig er en almindelig form. Undertiden findes også formen *Krister*, nu kendt fra svensk, opstået af Krist(i)ern ved svind af det udlydende n. Nedertyske former er Kersten, senere Karsten, med den nedertyske overgang af e til a foran r. Disse former er, som man kunne vente, særlig almindelige i Sønderjylland.

Med kristendommen indkommer foruden de nytestamentlige navne og andre helgennavne, også en del navne fra det gamle testamente.

Abraham er således ret almindeligt i middelalderen, og må være indlånt temmelig tidligt. Det indgår i det nordsjællandske torpnavn Abrahamstrup i Horns hrd., det nuværende Jægerspris. Dette navn skrives 1382 Abrugstorp og 1396 Abramstorp (46). I de samme to former, Abram og Abrug (el. Abrom) træffes navnet også, hvor det direkte optræder i kilderne. Former med u (o) er opstået ved rounding af a foran m; jfr. f.eks. gammelds. likum, likom »legeme« overfor oldn. líkhamr (47). – Abrahamstrup er også navn på en forsvunden gård i Gershøj sogn, Voldborg hrd., men her kan der måske foreligge opkaldelse efter Abrahamstrup ovfr. Gershøj sogn støder op til Horns hrd.

Absalon forekommer første gang i Danmark 1148, men navnets mest berømte bærer er naturligvis ærkebiskop Absalon (død 1201). Hornby (48) tænker sig, at biskoppen kan have fået navnet under sit ungdomsophold i Paris i stedet for et nordisk navn på *Ās-*, men dette er dog ubeviseligt. Det er i øvrigt almindeligt indenfor bestemte, især østdanske, adelsslægter. Det skrives i de ældste kilder dels Absalon, dels Absolon, de samme former, navnet har i latin. I slutningen af det 14. årh. optræder den danske form Axlæn. Johs. Brøndum-Nielsen vil forklare den på den måde, at lydforbindel-

serne aks og abs (aps) har fået samme udvikling til aws. Et Apslæn, udtalt awslæn, vil derfor kunne skrives Akslæn; aks er en mere almindelig lydforbindelse end aps (49). Om det overhovedet er nødvendigt at regne med det omtalte lyd-lige sammenfald som forudsætning for Axlæn er dog måske tvivlsomt; den sjældne lydforbindelse aps kan formodentlig let erstattes af den almindelige aks. Af Axlæn opstår senere formen Axæl, det nuværende *Aksel* (50).

David optages også tidligt. Det indgår i det forsvundne stednavn Davidstorp i Nordsjælland, nævnt allerede 1151 som Dauithesthorp (51). Måske kunne det også tænkes at være første led i et andet sjællandsk stednavn, Dævidsrød ved Slagelse (1199 Dæwitzruth). Da David er optaget i dansk efter i-omlydsperioden kan navnets æ ikke være opstået ved almindelig i-omlyd, men det var tænkeligt, at der kunne være tale om et yngre fænomen, den såkaldte palatalomlyd, hvor et i bevirker omlyd i forbindelse med en palatal konsonant. Lyden [ð], som vi har i David, må i dansk have haft en udpræget palatal karakter; jfr. at den i mange dialekter går over til j, en udvikling, der kan spores i skriften henimod middelalderens slutning. Man kan spørge, hvorfor vi så ikke finder eksempler på æ-former i selve personnavnet? Det kan eventuelt skyldes indflydelse fra skriftformen med a, som er velkendt fra Bibelen.

Flere andre gammeltestamentlige navne er i brug i middelalderen, f.eks. *Abel*, *Daniel*, *Isak*, *Salomon* og *Samson*. Af dem er Abel kongenavn i det 13. årh. (1252–59), og navnet fortsættes i uægte linier af kongehuset. 1254 nævnes en prædikebroder, vistnok i Lund, med samme navn. Ellers er de få eksempler sønderjyske, hvad der kan hænge sammen med kong Abels (fra 1232 sønderjysk hertug) og andre medlemmer af kongeslægten særlige tilknytning til Sønderjylland. Daniel forekommer af og til i middelalderen. Den æld-

ste bærer er en munk i Æbelholt Kloster, nævnt 1196, der dog kan være af fremmed afstamning. Daanel er navn på en borger i Ribe 1350, og formen uden i kendes senere fra Flensborg. Isak forekommer i de lundensiske kilder fra det 12. årh. som Isaac og Ysaac, de to former navnet har i Vulgata. Samson har ganske få bærere, blandt dem en magister Sampson, der nævnes i et skånsk testamente fra 1346. Ved de gammeltestamentlige navne som helhed er der den ejendommelighed, at de især optræder i stormandsslægterne i det 12. årh. eller lidt senere. Når vi kommer noget længere ned i tiden, bliver de stillet i skygge af helgennavnene.

1. Adeldag findes ifl. Da Gl Pers I 78 kun i den slesvigske bisperække i Scr Reg Dan VII og hos Petrus Olai.
2. E. Wessén, Nordiska namnstudier p. 87.
3. Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen p. 60 f.
4. Ellen Jørgensen, Helgendyrkelse i Danmark p. 103.
5. Sveriges runinskrifter IX nr. 993, 1031, 1052.
6. De forskellige lydige ændringer i navnet er behandlet mange steder i GlDa Gramm; der henvises til registret i bd. I–II under Iöhanis.
7. Navnet er udførligt behandlet af Marius Kristensen i Gamle Navne p. 37 ff.
8. Se f.eks. Da Biogr Leks XVI 613.
9. Om de forskellige lydige udviklinger kan der også her henvises til registrene i GlDa Gramm I–II.
10. Her citeret efter Skautrup Spr Hist II 37.
11. Gunnar Knudsen, Navnet Nilaus, Da Stud 1941 p. 129 ff.
12. Da Stedn X 175.
13. Se om dette navn bd. I 67 f.
14. Da Stedn XIII 223.
15. GlDa Gramm § 391.
16. Dipl Dan 2. rk. VIII nr. 51.
17. Se registret i bd. I.
18. Se bd. I kap. 6 og jævnfør om Pelle også GlDa Gramm § 335 anm. 2 med litt.-henv.
19. Da Stedn XIII 73.

20. Se GIDa Gramm § 346.3.
21. Da Stedn XI 127.
22. Bendict Karls sunn Nocr Lund p. 130.
23. GIDa Gramm § 187 anm. 1.
24. Da Gl Pers I 108: Kousgård Sørensen, Danske bebyggelsesnavne på -sted p. 38 f.
25. Ellen Jørgensen, Helgendyrkelse i Danmark p. 117 f.
26. Jfr. Aage Hansen, Den lydlige udvikling i dansk II 99; om forskellige forklaringsmuligheder se Da Gl Pers I 344.
27. Dipl Dan 1. rk. V nr. 54, 73, 84. Formen Iurisburgh findes både i det originale brev nr. 73 og i nr. 84, der er en afskrift.
28. GIDa Gramm § 129.
29. GIDa Gramm § 288 anm. 3; Da Gl Pers I 588.
30. Jfr. f.eks. ordet isse, i slutn. af middelalderen skrevet issæ, der forudsætter et ældre *hiærsi, oldda *hiarsi (GIDa Gramm § 288 anm. 5).
31. Molbech og Petersen, Diplomer og Breve nr. 94.
32. Da Stedn X 378.
33. Da Gl Pers I 60.
34. GIDa Gramm § 336.
35. Således A. Noreen, Altisländische Grammatik § 266.2.
36. Axel Kock, Svensk Ijudhitoria II 266.
37. Repert 2. rk. nr. 6068.
38. Den lydlige udvikling i dansk II 239.
39. Da Gl Pers I 838.
40. G. Fellows Jensen, Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire p. 192 f.
41. Navnets form er i øvrigt usikker. Det kendes kun fra en arkivregistratur 1558 af diplomer fra 1371 og 1404, hvor det skrives henholdsvis Simenstrup og Simmelstrop (Da Stedn IX 228).
42. Tre eksempler på navnet findes i Voer hrd. (Da Stedn XII 185, 189, 195).
43. I Skanderup sogn, Anst hrd., 1484 (efter ældre kilde) Repert 2. rk. nr. 5443 Tammesbyl.
44. Da Stud 1914 p. 40.
45. Jfr. også GIDa Gramm § 358 og Aage Hansen, Den lydlige udvikling i dansk II 452.
46. Da Stedn II 136.
47. GIDa Gramm § 137.5.

-
48. Rikard Hornby, Danske Navne p. 41.
  49. GlDa Gramm § 312, 324 anm. 1; jfr. Aage Hansen, Den lydige udvikling i dansk II 184 med litt.-henv.
  50. Jfr. Aage Hansen a. a. 329.
  51. Da Stedn II 41.

7. KRISTNE NAVNE. KVINDENAVNE

Medens der med kristendommen også indkommer en del gammeltestamentlige mandnavne, er Det gamle Testaments kvindenavne meget sjældne i Danmark i middelalderen. Man vil forgæves lede efter senere så almindelige navne som f.eks. Eva og Sara; en enkelt undtagelse er Judith, hvorom se ndfr. Derimod er mange almindeligt brugte kvindenavne kristne helgenindenavne, selv om de, taget under ét, synes at være kommet noget senere til landet end de tilsvarende mandnavne. Af eksempler skal anføres:

Agnes er et græsk helgenindenavn, der bæres af medlemmer af kongehuset, bl.a. Erik Plovpenning's datter, men i 15. årh. er det mest brugt i Flensborg. Til det latinske Agnes (gen. Agnetis), dannes et nyt kvindenavn Agnete, latin Agneta, der dog først bliver almindeligt i eftermiddelalderlig tid. Sideformer til de to navne er middeld. *Angnes*, *Angnete*, der skyldes en særlig udvikling af spiranten foran n (1).

Anna. Se ovfr. p. 45.

Helgenindenavnet *Barbara* (af latin barbarus »fremmed«) kommer først sent til Norden. Det ældste eksempel i personnavneordbogen er fra 1437, omtrent samtidig med de ældste oldnord. eksempler. Kun lidt yngre er den sammentrukne form Barbra, Barbræ. En gammel bøjningsform forudsættes af bornholmsk Barbro, men den er ikke overleveret fra middelalderen, hvor navnet i det hele er sjældent. Barbro kendes også fra norsk og svensk.

Birgitte afløser et ældre *Brigida*, der forekommer nogle gange i 12. årh., udelukkende som navn på nonner i Lund.

Det er oprindeligt et irsk helgenindenavn, men er formodentlig kommet hertil fra Tyskland, der har navnet i samme form. Formen Birgitte (Birgitta) er opstået på svensk grund og får sin store udbredelse ved opkaldelse efter den hellige Birgitta (1303–73). Ved svind af g og ofte med lydåbning eller runding af vokalen i forleddet opstår i 15. årh. former som Birite, Beritte, Byrittæ m.fl., og med overgang til førsteledstryk og deraf følgende synkope af i-et i 2. stavelse former som Birte, Berte; den første optræder første gang i et sjællandsk orig. diplom fra 1480 (Birtte; om de mange forskellige skrivemåder se Da Gl Pers). I formen Berte falder navnet sammen med et andet kvindenavn, det fra middelnederty. indlånte Bert(h)a, navn på to helgeninder, der ikke vides at have været dyrket i Danmark.

Cecilia var navn på en romersk martyr fra 3. årh. Det forekommer en enkelt gang i kongeslægten allerede i 11. årh., idet det er navn på en datter af Knud den Hellige. Desuden er det fra gammel tid ret almindeligt i Hvideslægten, næst efter kongehuset den fornemste danske stormandsslægt, og når vi kommer længere ned i middelalderen, bliver det et almindeligt navn, der forekommer i flere forskellige former. Allerede i midten af 14. årh. får vi den yngre form Cicilia (sål. 1351), hvor i-et i første stavelse må skyldes lydlukning bevirket af de omgivende s-lyd. Af denne form opstår med tryk på første stavelse Sidsele, Sidsel, den sidste også navnets moderne form, for så vidt man ikke anvender skriftsprogformerne Cecilia, Cæcilia. Fra begyndelsen af det 15. årh. træffer vi former som Sissæ o.lgn., med svind af l i den tryksvage stilling; formerne må nok delvis betragtes som hypokoristiske. Samtidig forekommer også former som Sil(1)æ, formodentlig former, der er indlånt fra nedertysk, idet de forudsætter tryk på anden stavelse (jfr. f.eks. nederty. Hannes af Johannes, ovfr. p. 47). I nedertysk optræder Cilia

i det 13. årh. ved siden af Cecilia.

Dorothea er en helgeninde, der nævnes ret sent og ikke ofte (2). Navnet optræder i Danmark kort efter år 1400 og bliver i løbet af det 15. årh. nogenlunde almindeligt, hvortil måske kan have bidraget, at det bæres af Kristoffer af Bayerns dronning (3). I slutningen af det 15. årh. optræder også den moderne, sammentrukne form *Dorte*.

Helena er også helgenindenavn. I de lundensiske kilder fra det 12. årh., hvor navnet optræder i latinsk form, skrives det dels *Helena*, dels *Elena* med den samme vaklen mellem former med og uden h som i de klassiske kilder. Det bliver *Elena*, der sejrer i dansk. Af denne form opstår de gammel-danske former *Elin* med svind af endelsesvokalen og *Elnæ* med svind af vokalen i 2. stavelse. *Ælnæ* findes allerede i et originalt diplom fra 1352, men *Elin* først i begyndelsen af det 15. årh. *Elin* svarer til det moderne *Ellen*; til *Ælnæ* svarer i rigssproget *Elna*, en form, der optaget fra bornholmsk dialekt, hvor det oprindelige, udlydende a er bevaret. En særlig form er *Elle*, som også optræder i 15. årh. Den er opstået af *Elnæ* ved assimilation af *ln* til *ll* (ligesom jysk *Palli* af *Palni*), og lever videre i moderne jysk [æɫ] (4), hvis lange konsonant viser, at navnet er en gammel *tosta-velsesform*.

Judith. Den ældste bærer af dette bibelske navn er Erik Plovpenningssaksiskfødte dronning, der i *Annales Ryenses* kaldes *Judith*, i *Øm Klosters krønike* *Iutta*. Også i andre kilder møder man snart navnet i den ene, snart i den anden form. Navnet går i arv til dronningens datter, som i ældre kilder altid kaldes *Iutta*, der er den middelnederty. kortform. I sene arkivregistraturer forekommer hendes navn også i formen *Ytte*, der må betragtes som en hjemlig videreudvikling af *Iutta*. Navnet er i øvrigt sjældent i middelalderen.

Juliana er især skånsk og sjællandsk, men en enkelt kvinde

fra Østjylland bærer omkring år 1500 navnet i formen Jøllen, Jyllin. Navnet skyldes opkaldelse efter Juliana af Nicodemia (ca. 300), af hvis helgenlegende der er bevaret brudstykker i Danmark (5). En af de ældste bærere, hvis navn forekommer på skjoldefrisen fra Sorø, er datter af den sjællandske stormand Azur, hvis fader bærer navnet Julianus. Juliana er altså i dette tilfælde valgt som opkaldelse efter farfaderen.

Katharina er et af de ældste og almindeligste fremmede kvindenavne i Norden. Det er navn på flere helgeninder: Katharina af Alexandria, Katharina af Siena og flere andre. Det bæres af medlemmer af de nordiske kongehuse. Harald Kesia, Erik Ejegods søn, var gift med en datter af den svenske konge Inge Stenkilsson; hun kaldes i *Knytlingasaga* Katrín. En datter af Erik Glipping (død 1283) hedder også Katherina, og en datter af Valdemar Atterdag bærer samme navn. Navnet bliver i gammeldansk til Kathrin (fornsvensk Kadhrin), hvorefter [ð] svinder foran r (jfr. f.eks. udviklingen athræ til åre), hvorved vi får den yngre form Karin(e), der er almindelig i slutningen af middelalderen og lever videre i det moderne Karen. I skånsk og bornholmsk er den udlødende vokal bevaret som -a (Karna), i sjællandsk som -e (Karne).

Kristina er et græsk navn, bl.a. på en i øvrigt ret ukendt helgeninde. Den ældste danske bærer er Kristín (således *Knytlinga*), Knud Lavards datter. Det bæres også af flere nonner og lægkvinder i Lund i 12. årh. og bliver senere et meget almindeligt navn. Ved metatase i forleddet og måske under indflydelse af nedertysk Kerstine, bliver navnet til Kirstine, en form, der i middelalderen er særlig almindelig i jysk. Fra tyske kortformer stammer navneformer som Stine og Krista. – Ifl. Da Gl Pers indgår Kristina muligvis i stedsnavnet Kisesendrup i Fakse hrd. (1472 Kæsindrop, Kestindrop).

Margareta er navn på flere helgeninder. Der var også en lokal helgeninde af dette navn, en kvinde af Hvideslægten, den hellige Margareta af Ølsemagle (død 1176), men hun blev næppe dyrket uden for Østsjælland; hun nævnes i et islandsk itinerar fra 13. årh. (6). Margareta hører ligesom Katharina til vore ældste fremmede kvindenavne. Svend Tveskægs datter, der var gift med Ulf Jarl, kaldes i Roskilde gavebog Margareta, og samme navn findes hos Adam af Bremen, der dog også kender hende under hendes nordiske navn Estred. Det sidste er det navn, hun almindeligt bærer og som indgår i sønnens navn Svend Estridsøn. Lidt senere bæres navnet af kong Niels' dronning, som var datter af den svenske kong Inge. På vestnord. område er navnet også gammelt i formen Margrét, der bl.a. bæres af en datter af Harald Gille; trestavelsesformen Margréta bliver derimod først almindelig i 14.–15. årh. (7).

I dansk optræder navnet også tidligt med e eller æ i første stavelse. Det ældste eksempel er Mergret på en gravsten fra Hillerslev, Thisted amt, fra tiden 1200–1250 (8). Johs. Brøndum-Nielsen (9) forklarer æ-formen ved at antage en overgang af a til æ i tryksvag stilling, idet der regnes med, at navnet har haft efterledstryk. Den tidlige apokope af den udlydende vokal tyder dog ikke i den retning, selv om navneformen findes i en jysk indskrift. Snarere er det hele navnet, der kan stå tryksvagt i sætningen, og derfor kan få den samme overgang a til æ som tryksvage pronominalformer og adverbier (than til thæn, thar til thær etc.). Hvad den senere udvikling angår får vi, hvor ikke litterær indflydelse gør sig gældende, svind af g-et. I Gammeldanske Krøniker optræder former som Marætæ og – med æ i forleddet og klusilsvækkelse – Mæræde, og andre kilder har former som Mærdhæ o.lgn. med synkope af den tryksvage vokal. Vokalen i anden stavelse kan også være synkoperet før den gam-

meldanske klusilsvækkelse, så t bevares og resultatet bliver formen Mærtæ, der med assimilation af rt til tt bliver til det nuværende Mette (8), en form, der forekommer allerede i 15. årh. Mette må siges at være den lydrette moderne form af navnet, men samtidig kan man, og har hele tiden kunnet, anvende den »litterære«, skriftpåvirkede form Marg(a)rete. Formen Greta, senere Grete, som også er almindelig i middelalderen, er en fra nederty. lånt form, der har bevaret det oprindelige efterledstryk og derfor har fået svind af første led (jfr. f.eks. Klaus af Nicolaus, ovfr. p. 49). Den ældste bærer af navneformen (1253) er datter af et medlem af familien Podebusk, der er indvandret fra Rygen.

Maria har i denne form været et meget sjældent kvindesnavn i middelalderen. Personnavneordbogen har ét eks. fra 12. årh. – en nonne i Lund – og tre fra 15. årh. Først i eftermiddelalderlig tid bliver det et af de mest almindelige navne. Personnavneordbogen begrundes dets sjældenhed med, at navnet var for helligt til at bæres af jordiske kvinder.

Der er imidlertid et navn, som næppe kan skilles fra *Maria*. Det er *Maie*, også skrevet *Mæyæ* o.lgn. Det ældste eksempel fra 1334 er skånsk, men ellers er navnet jysk og fynsk; i nogle egne af Vestjylland synes formen at være yderst almindelig henimod middelalderens slutning. Da Gl Pers antager, at navnet er lånt fra frisisk, hvor *May* er kortform til *Marina* (se ndfr.), men oplyser samtidig, at *Meye* i nyere tid er brugt i nordfrisisk som kortform af *Maria*, og at svensk *Maja* er opstået af *Marja*, en særlig form af *Maria*, samt at *Maia* optræder som navn på jomfru *Maria* på det grønlandske runekors. Skønt formen *Maria*, som nævnt, er meget sjælden i middelalderen, forekommer det urimeligt at skille det danske *Maje* fra det af *Maria* udviklede svenske *Maja*. E. Hellquist (11) vil aflede *Maja*, der kan føres tilbage til 1352 (i sammensætningen *Maiobonde* dvs. *Majas* mand), af en indlånt

sideform til Maria, svarende til gotisk og oldhøjty. Marja. Da formen Marja kendes både fra skånske og svenske dialekter, er der dog al mulig grund til at tro, at den beror på en hjemlig accentforskydning, som man kender det fra andre personnavne. At Maria faktisk i dansk har været udtalt med tryk på 1. stavelse fremgår af stednavne med førsteledstryk som Mariager og Maribo, der er gamle klosternavne opkaldt efter jomfru Maria. Sandsynligvis har jomfru Marias navn også i slutningen af middelalderen haft den hypokoristiske form Maia; svind af r er i det hele karakteristisk for sådanne dannelser (12). Et vidnesbyrd om en sådan sideform er – foruden det ovfr. nævnte grønlandske runekors – at stjernebilledet Marias Rok (dvs. Orions Bælte) flere steder i Jylland kaldes Majerok (13). Da man i jysk i denne forbindelse har kunnet kalde Maria for Maje, er der tilsyneladende intet i vejen for, at det væsentlig jyske (og fynske) kvindenavn Maje også kan være opstået som en hjemlig, hypokoristisk form af Maria. Der er ikke i navnets udbredelse noget, der tyder på frisisk lån; tværtimod er det almindeligere i Nørrejylland end i Sønderjylland. At det pludselig bliver meget almindeligt henimod middelalderens slutning hænger sammen med det opsving, som Mariadyrkelsen tager i denne periode, og Maria-navnets hellighed kan meget vel være skyld i, at man som personnavn foretrækker den hypokoristiske form. Mariadyrkelsens popularitet har vi blandt andet et vidnesbyrd om i de talrige bevarede Mariaviser (14).

Marina er et helgenindenavn, der forholdsvis sent kommer til Danmark. Det ældste eksempel i Da Gl Pers er fra 1329, og det er først i 15. årh., at det får sin store udbredelse, men derefter bliver det til gengæld ved at være meget almindeligt. Navnet får to forskellige former, en der nærmest hører hjemme i Jylland, Maren, med apokope af den udlydende vokal, og en anden med synkope af i-et men med bevaret

endevokal, der optræder i sjællandsk som Marne, i skånsk-bornholmsk som Marna. Udviklingen er på dette punkt parallel med den i Karen, sjællandsk Karne, skånsk-bornholmsk Karna. Navnet sammenblandes i middelalderen delvis med et andet kvindenavn Marianna, der antages at være en sammensætning af Maria og Anna og muligvis også en afledning af Maria (15).

Martha forekommer i 12 årh. som navn på nonner i Lund, men er i øvrigt sjældent i middelalderen. Det er det bibelske Martha, der også er kendt som helgenindenavn. I Danmark var et alter og et kapel i Lund, nævnt henholdsvis 1333 og 1358, indviet til hende. Derimod er Martha af Karise vel en apokryf helgen, selv om en kilde i præstegårdshaven ved Karise kaldes Den hellige Marthas Kilde (16). Navnet falder muligvis delvis sammen med det af Margareta udviklede Mærtæ (se ovfr.).

1. Aage Hansen: Den lydlige udvikling i dansk II 402.
2. Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark p. 130.
3. Sål. Da Gl Pers I 201.
4. Feilberg under Ellen.
5. Ellen Jørgensen a. a. p. 65.
6. Ellen Jørgensen a. a. p. 50.
7. E. H. Lind: Norsk-isländska dopnamn under Margrét, Margréta.
8. Da Runeindskr nr. 157. Navnet er skrevet med latinske bogstaver; når stenen er med i runeværket skyldes det, at den også bærer en runeindskrift.
9. GiDa Gramm § 128.
10. GiDa Gramm § 286, 335.
11. Se under Maja i Svensk etymologisk ordbok.
12. Bd. I 84.
13. Feilberg II 557.
14. E. Frandsen: Mariaviserne (1956).
15. Sål. Da Gl Pers I 911.
16. Trap⁵ IV 193 f; Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark p. 46 m. litt.henv.

8. LITTERÆRE NAVNE

Allerede i middelalderen bliver enkelte af digtningens populære navne taget i brug som navne på virkelige personer. Mest udbredt af disse opkaldelsesnavne er *Ivan*, der er indkommet gennem nedertysk, men som sikkert skylder Eufemiaviserne sin popularitet. Det er i Norden særlig dansk (1). Den ældste bærer er en magister Iwanus, der nævnes 1215, altså før Eufemiavisernes tid. Navnet forekommer ellers først og fremmest i indvandrede tyske adelslægter, men er også i 15. årh. kendt som borger- og bondenavn i Slesvig, på Fyn og Lolland-Falster. Det er i 15. årh., at Ivan Løveridder overføres til dansk.

Fra Didrik-digtningen, nærmere bestemt fra folkevisen, er indkommet navnet *Weland*, der bæres af et par personer i det 15. årh. Formen *Werland*, der er den almindelige i viserne, og som også er den form, navnet har i romanen om Dværgekongen Lavrin (2) har Da Gl Pers et eksempel på fra eftermiddalderlig tid: Jørghen Verlandtss: i Århus 1562. Også selve navnet Didrik (se ovfr. p. 27) kan sikkert i nogen grad takke Didrikviserne for sin store popularitet i Danmark (3). På samme måde kan litteraturen (folkevisen og krøniken) om Holger Danske have bidraget til udbredelsen af navnet *Holger*, gammeld. *Holmgēr* (4). Det må dog bemærkes, at formen uden h, *Olger*, der er den almindelige i viserne, er næsten ukendt som virkeligt personnavn i middelalderen.

Fra Trojadigtningen, der også har sat sig spor i danske stednavne (Trøjborg), stammer navnet *Hector*, der bæres af

en kannik og diacon i Lund i det 12. årh., men han kan muligvis, som mange gejstlige, have været af udenlandsk afstamning. Fra samme digtning kommer også det indvandrede tyske adelsnavn *Paris*, der bæres af mange personer i 14. og 15. årh. Navnet kendes også fra norsk og svensk og indgår i tre middelalderlige stednavne Parismåla i Småland (5).

Om kendskab til den klassiske litteratur vidner navnet *Ovidius*, der forekommer et par gange i 15. årh., utvivlsomt som latinisering af et dansk navn, muligvis Owe eller Øwith (6). Ovid læstes i latinskolen og omtales i ridderromanen (7).

Fra folkeeventyret stammer vistnok tilnavnet *Kopærhest*: Jacobus Kopærhest, borger i Roskilde nævnes 1344 (8). Kobberhesten optræder både i danske og fremmede eventyr (9).

1. Ridderen Ywan Sandbergh, der nævnes 1307 og 1353, er dog svensk. Han er med urette optaget i Da Gl Pers.
2. Danske Folkebøger VI 211 ff.
3. Se Thorsten Anderssons nedennævnte afh. p. 9 m. litt.henv.
4. Sål. Da Gl Pers I 574.
5. Se Thorsten Andersson: Litterära ortnamn i Sydsvenska ortnamns-sällskapetets årsskr. 1972 p. 3 ff. m. litt.henv.
6. Sål. Da Gl Pers I 1066.
7. »Ouidium haffde the hørt i scole« i Flores og Blanseflor (Ghemenu-udg. 1509, Danske Folkebøger VI 83).
8. Dipl Dan 3. rk. II nr. 95.
9. Se henvisn. i Feilberg Ordb II 243.

9. LATINISEREDE NAVNEFORMER

De gammeldanske personnavne i middelalderlige, latinske kilder vil ofte optræde i latinske bøjningsformer. De stærktbøjede mandnavne får normalt den latinske endelse -us, de svagtbøjede kommer til at ende på -o, men der er undtagelser fra regelen – det stærktbøjede Swēn bliver således i latiniseret form til Sveno. Kvindenavne får i latin endelsen -a, men det vil i mange tilfælde også være den oprindelige, gammeldanske endelse. Der er store forskelle på de latinske kilders behandling af det danske navnestof. *Memoriale fratrum* i *Necrologium Lundense* bringer som regel navnene med de danske bøjningsendelser, således at ikke alene de danske nominativendelser er bevaret, f.eks. i mandnavnene Boui, Toui (nom.), men også de danske genitiv-ender, f.eks. i kvindenavnene Seburgu, Tetu (gen.). Saxo latiniserer derimod med stor konsekvens det danske navnestof, og flere af hans latinske navneformer er optaget i moderne dansk, f.eks. Thyra, gammelda. Thȳri.

Foruden indførelsen af de latinske bøjningsendelser kan der ske andre forandringer med navnene. De talrige mandnavne på -biorn får således i latin formen -bernus, idet man i latin undgår at betegne den danske brydningsdiftong. Her spiller også påvirkning fra tysk og vesteuropæisk ortografi ind, hvor formen -bern er enerådende.

Foruden disse latiniseringer, der skyldes ønsket om at tilpasse det danske navnestof til den latinske tekst, optræder der en række faste latiniseringer af danske navne, især nogle af de meget almindelige. Nogle af disse latinske former går

meget langt tilbage i tiden – et par optræder allerede i gavebrevet 1085 – og er vidnesbyrd ikke alene om indflydelse fra latinen, men også om tidlig påvirkning fra vesteuropæiske sprog. Nogle af de vigtigste latiniseringer af denne art skal kort omtales i det følgende:

Ascerus er det gammeldanske Azur. Formen findes i gavebrevet 1085 og hos Saxo og er i det hele den almindelige latinske form middelalderen igennem. At *Ascerus* allerede i 1085 må have været en fast latinisering fremgår af e-et i 2. sammensætningsled; at u i så tidlig tid i dansk skulle være svækket til e må betragtes som udelukket. Den latinske form er påfaldende, idet man venter et latinsk *Acerus* (der også forekommer, men langt sjældnere) med den almindelige latinske lydvardi ts af c foran fortunevokal. Formen *Ascerus* lever i øvrigt sit eget liv, idet den har fået en sideform *Asgerus*, der må bero på, at man lejlighedsvis har haft en læseudtale *Askerus, fordi sc i middellatin kunne bruges med lydverdien sk foran e; -gerus i stedet for -kerus skyldes tilknytning til navnene på -gēr.

Bero er især i den ældre middelalder en almindelig latinisering af Biorn. Formen forekommer f.eks. hos Saxo og i 12. årh. i *Necr. Lund*. Den må skyldes indflydelse fra tysk sprog; jfr. oldhøjty. *bero* »bjørn«.

Boecius er en almindelig latinisering af gammeld. Bō. Formen kendes fra 13. årh. og holder sig ligesom *Ascerus* gennem hele middelalderen. Latiniseringen, som også er almindelig i Sverige, skyldes, at man har overtaget det romerske navn Boet(h)ius, særlig kendt fra den i middelalderen meget læste senromerske filosof af dette navn.

Canutus (Kanutus) er den almindelige latinisering af navnet Knūt. Formen associeres med det latinske adjektiv *canutus* »gråhåret, ærværdig«, men forudsætningen for dens opståen er anglo-normanniske former af det nordiske navn

med indskud af støttevokal (a eller e) mellem k og n (2); jfr. Canut, Canutus, og Chenut ved siden af Cnut, Cnud som former af nord. Knútr i Domesday Book (3) og eng. Canute som navn på Knud den Store. I gavebrevet 1085 forekommer den latinske form Cnuto, men Saxo har Kanutus, og i den følgende tid bliver denne latinisering eneherkende.

Haroldus er i ældre middeldansk en almindelig latinisering af Harald ved siden af Haraldus; den findes f.eks. i 12. årh. i Nocr Lund. Den tidlige forekomst viser, at formen ikke beror på den danske forlængelse og rounding af a foran ld (som i verb. holde, af gammeld. halda), men på fremmed indflydelse. I germanske sprog som oldsaksisk går a over til o foran l + konsonant, så vi får personnavneformer som -(w)old ved siden af det oprindelige -(w)ald, -bold ved siden af -bald (jfr. fremmede personnavne som Arnoldus, Alboldus i Nocr Lund). Derfor bliver det nordiske Póraldr i Normandiet almindeligt til Toroldus og (især) Turolodus (4), og Harold bliver almindeligt i England, f.eks. i Domesday Book (5) og er stadig den eng. form af navnet.

Haquinus, der er den faste latinisering af navnet Hakon middelalderen igennem, optræder første gang i gavebrevet 1085 og senere bl.a. hos Saxo. Oprindelsen til formen, der også er meget almindelig i Sverige (6) er uklar (7).

Omerus (Homerus) forekommer i 12.–13. årh., men går derefter af brug. Begge former kendes fra svensk, og de er snarest, som foreslået af Holmberg (8), latiniseret af det nord. Orm, men også det sjældnere Ormar kan formentlig komme i betragtning.

Thorstanus er en almindelig middelalderlig latinisering. Den optræder adskillige gange i 12. årh. i Nocr. Lund og Lib Dat Lund, mens de samme kilder normalt skriver Thorsten i ikke-latiniseret form, og den forekommer også hos Saxo, der giver Tåstrup ved Thorstani vicus. Grundlaget for formen

er uden al tvivl Thurstān, der er den almindelige form af det nord. navn i England, opstået ved at det nord. -steinn er erstattet af det tilsvarende oldeng. stān. Den anglo-nordiske form latiniseres i England som Thurstanus eller Thorstanus, og i denne latinske form kommer navnet tilbage til Norden. – Som en latiniseret form af et nord. navn har man også opfattet det i de lundensiske kilder forekommende Ulstanus (9), men da et *Ulfsteinn er ganske ukendt i Norden, er Ulstanus formodentlig et lån fra det meget almindelige oldeng. Wulfstān.

1. På samme måde latiniseres navne på -biorn i Sverige; se Nordberg: Fornsvenskan i våra latinska originaldiplom I 140 f.
2. Se f.eks. R. E. Zachrisson: Anglo-Norman influence on English placenames (1909) p. 49 ff.
3. O. v. Feilitzen: The Pre-Conquest Personal Names of Domesday Book p. 305 f.
4. J. Adigard des Gautries: Les noms de personnes scandinaves en Normandie p. 192.
5. v. Feilitzen a. a. p. 284.
6. Nordberg a. a. I 60.
7. Se Assar Janzén i Nord Kult VII 76, 167 og der cit. litt.
8. Nordberg a. a. I 89.
9. Da Gl Pers I 1529.

10. HJEMLIGE OG FREMMEDE NAVNE

Det ville være af interesse, om man i enkeltheder kunne følge de fremmede – og specielt de kristne – personnavnes fremtrængen i løbet af middelalderen, idet den må antages at hænge nøje sammen med kulturelle og andre berøringer med omverdenen i denne periode. Det er dog vanskeligt at skaffe sig et overblik over udviklingens forløb – kronologisk og geografisk – fordi vi mangler kilder med et tilstrækkelig stort navnestof, jævnt fordelt over landet, der kunne egne sig til statistisk behandling.

En navneliste, der omfatter størstedelen af det danske område med undtagelse af Skåne, er den såkaldte broderliste i kong Valdemars jordebog fra slutningen af 12. årh. (1). I listen er Jylland dog langt stærkere repræsenteret end Fyn og Sjælland. Af listens ca. 215 navne (deraf 39 fra Fyn og Sjælland) bærer godt og vel 50 kristne personnavne, således at tre navne er absolut dominerende: Niels med 20, Peter med 16 og Johannes (Ion, Iones) med 8 eksempler. Ikke-kristne navne af fremmed oprindelse optræder næsten kun under Isted syssel, der omfatter hele det nordfrisisk område. Her forekommer frisisk (og saksisk) navne som *Occa*, *Poppo*, *Wirik*, *Liæf*, *Folklef*, *Radolf* og muligvis et par stykker til. Det drejer sig formodentlig om folk af frisisk eller saksisk nationalitet. Frisisk er sikkert også navnet *Iard* under Ellum syssel, et navn der ellers er ukendt i Danmark.

De kristne navne er i broderlisten nogenlunde jævnt fordelt over dens område, men at der i ældre middelalder var store forskelle fra egn til egn med hensyn til udbredelsen af

de enkelte kristne navne, fremgår af jordebogens Falsterliste (Falster omfattes ikke af broderlisten). På Falster er Peter, som nævnt p. 51, langt det almindeligste navn, mens der kun er to eksempler på Niels. Af andre kristne navne forekommer i Falsterlisten Clæmænd, Johannes, Joseph, Lauræns, Martin og Philippus. Af tyske navne kun Henrik.

Broderlisten giver os sikkert en god forestilling om forholdet mellem hjemlige og fremmede personnavne i landets øverste lag – hvordan listen end skal opfattes, er det klart, at det er disse lag, den drejer sig om. Hvordan forholdet var i den almindelige befolkning, hvilket vil sige bondebefolkningen, idet købstædernes indbyggere i slutningen af 12. årh. kun kan have udgjort en forsvindende procentdel af befolkningen, kan vi ikke vide noget sikkert om.

Efter al sandsynlighed er det dog sådan, at de fremmede navne først trænger ind i overklassen. Som vi har set i det foregående, kan flere af dem først konstateres i kongehuset, hvad der næppe alene skyldes kildernes beskaffenhed. Det fremgår imidlertid af broderlisten, at selv om de fremmede navne allerede i slutn. af 12. årh. spiller en fremtrædende rolle her, er de hjemlige navne i stort flertal. De er både langt talrigere og bæres af langt flere, mellem $\frac{2}{3}$ og $\frac{3}{4}$, af listens personer.

Dette forhold ændres radikalt i løbet af et par århundreder. Da landsomfattende kilder som nævnt mangler, må man nøjes med at illustrere udviklingen med nogle stikprøver fra forskellige egne af landet. Den ene prøve er fra Roskildebispens jordebog ca. 1370. Her nævnes på Møn – altså fra et forholdsvist lille område – ca. 70 bønder. Kun 12 af disse bærer hjemlige navne, Knud (Kanutus) og Bo bæres hver af to personer, Ako, Ebbo, Gootsven (oprindeligt tilnavn), Inger (kvindenavn), Olauus, Suno og Thorstanus og Twæ forekommer hver én gang. Personer med nordiske navne ud-

gør således kun en sjettedel, og det må endda bemærkes, at to af de nordiske navne, Knud og Olaf, tillige er helgen-navne. Af kristne navne forekommer Andreas, Jakob, Johannes, Lasse (Laurentius), Matheus, Mikael, Niels, Peter, Poul og kvindenavnet Katerina. De bæres tilsammen af 48 personer, og det stemmer godt med forholdet i Falsterlisten, at Peter er det hyppigste navn (12 eks.). Derefter kommer Niels (8), Jakob (6), Johannes og Matheus med hver 5 eksempler. Også det nedertyske element gør sig nu gældende med navnene Henning (3 eks.), Henrik (2) og Herman, Hennekinus og Hemming, der hver bæres af én person. Ser man bort fra helgennavnene Knud og Olaf vil det sige, at det tyske element i navnestoffet er af nogenlunde samme omfang som det nordiske.

En fortegnelse fra 1427 (3) over Århuskapitlets ejendomme, med en enkelt undtagelse beliggende i Åbo syssel, indeholder 38 bondenavne. Af dem er 7 nordiske: Amdi, Ericus, Gødi, Kari, Ketillus, Palno og Thyri. Palno bæres af to personer, de øvrige hver af én. De andre bønder har kristne navne: Andreas, Jacobus, Johannes, Jæss, Lass, Laurentius, Magnus, Mathias, Michael, Niss, Petrus og kvindenavnet Cristina. Også her er navnene Jæss, Niss og Petrus de hyppigste; de bæres af henholdsvis 5, 7 og 5 personer, næsten halvdelen af dem, der nævnes i fortegnelsen. Forholdet mellem hjemlige og fremmede navne er nogenlunde det samme som på Møn et halvt århundrede tidligere, idet godt en femtedel af bønderne bærer de gamle nordiske navne, men der er den bemærkelsesværdige forskel, at det tyske element i navnestoffet mangler i den østjyske liste.

Det samme gælder en vestjysk kilde fra middelalderens slutning, Lundenæs lens jordebog 1498 (4), men i øvrigt er det nordiske element her endnu svagere. Det består, foruden af helgennavnene Knut og Oluf, der hver bæres af tre per-

soner af følgende navne: Eski, Gødy, Inge, Troels, Ulf, Yuer og Æsben. Det almindeligste af dem er Eski, der bæres af 4 personer, de øvrige er kun repræsenteret ved én person. Ser man bort fra de to helgennavne, bærer altså 10 personer nordiske navne; det er 6 procent af de 166 personer i jordebogen. De kristne navne, som her er næsten eneherkende, viser det sædvanlige billede: de tre navne Jess, Nis og Per, Peter er absolut dominerende med henholdsvis 23, 22 og 18 eksempler, men også andre kristne navne er hyppige. Der er 5 eksempler på Cristiern, 9 på det deraf udviklede Christen, 9 på Mats, Matis, 8 på Lass, 6 på Michel, 5 på Thames, 6 på Graers (Grawers), 5 på Anders, 4 på Søren (Seueren) og 3 på Poel. En enkelt gang optræder mandnavnene Bent, Claus, Clemen, Jon, Morthen, Sebast og Symon. Kvinde-navnene er nogenlunde godt repræsenteret i jordebogen. Det almindeligste er Maye med 6 eksempler, derefter følger Mette med 4 og Anne, Karen og Kirsten forekommer én gang.

En sønderjysk kilde fra omtrent samme tid, et skattemandtal 1483 fra Husby hrd. i Angel (5), indeholder navnene på 84 bønder. Foruden Knud og Olef, der begge forekommer én gang, indeholder det af nordiske navne Aser, Calli, Erick (3 eksempler), Ghundi, Holde og Lavy. Her bærer 10 procent af bønderne hjemlige navne, der således er noget bedre bevaret end i Nordvestjylland (6). Det nedertyske element er, som man kunne vente, repræsenteret her, selv om det ikke er særlig fremtrædende. Det drejer sig om navnene Henneke, Hinrik, Marquard (2 eksempler), Tideke, Tyle (sf middelnedertysk Tile, kortform af Thiderik, Didrik) og Tymme. Dominerende er, som andre steder, de kristne navne. Der er 14 eksempler på Peter, henholdsvis 12, 4 og 2 på Jes, Hans og Johan, der alle går tilbage til Johannes (se ovfr. p. 47 f.), 2 på Nis og 4 på Claus, begge af Nicolaus (ovfr. p. 48 f.). Endvidere er Jeppe repræsenteret med 5 eksempler, Las med

5, Gregorius med 3, Anders med 2 og Mikkel ligeledes med 2. Én gang forekommende helgennavne er Simon, Tammes, Lucas, Jost (af helgennavnet Jodochus, der først kommer til Danmark i 15. årh.) og Vilhats (det angelsaksiske helgenavn Willehadus) og kvindenavnet Carstine.

Til belysning af navneskikken på Sjælland ved middelalderens slutning tjener jordebogen 1497 fra Esrum kloster i Nordsjælland (7). Ser man bort fra Oleff, der bæres af ikke mindre end 17 personer, er følgende hjemlige navne repræsenteret: Areld, Ascer, Ebby, Esbern, Hagen, Herlugh, Kæld, Oghe, Satzer, Saxe, Seyne (kvindenavnet Signe), Swen, Sygher, Sæmen, Thorkild og Trwls. Swen og Trwls bæres af to personer, de øvrige kun af én. De udgør tilsammen ca. 10 procent af 179 personer i jordebogen. Her er der også et ikke helt ubetydeligt nedertysk element, idet navnet Henrik bæres af 4 personer, Hæming af 3, og William, Hærmæn og Eenwold af hver én. Dominerende er, som i de andre kilder fra 14.–15. årh., de kristne navne. Der er 21 eksempler på Niels, 20 på Per, 18 på Jens, hvortil kommer 7 på Hans, men også andre kristne navne er almindelige: Andreas (skrevet Anders, Andrias) (16 eksempler), Jep(pe) (11), Lasse og Lauris (ialt 10), Mattis (5). Fire gange forekommer Mechil og Morten og to gange Velates, én gang Symen, Jurgén, Thomes, Abram, Powel og Ysyk (dvs. Isak). Af fremmede kvindenavne forekommer Annæ, Berite, Karine, Kiærstine, Pernela og Ælnæ, hver én gang.

De ovenfor anførte eksempler turde være tilstrækkelige til at vise den store forandring, der sker med navneskikken i løbet af middelalderen. Mens det nordiske element endnu omkring år 1200 er absolut dominerende, udgør det ved middelalderens slutning kun nogle få procent, tilsyneladende uden større forskelle fra egn til egn. Derimod er der betydelig forskel på udbredelsen af de nedertyske navne i bondestanden.

Kort nr. 1. Udbredelsen af Johannes, Niels og Peter i torpnavne.

De findes, om end ikke i stort tal, i kilderne fra Møn, Nord-sjælland og Sønderjylland, derimod mangler de helt i de nørre-jyske. Det må dog bemærkes, at den tyske indflydelse på navngivningen ikke alene ytrer sig i optagelsen af rent tyske navne. Adskillige former af de kristne helgennavne, f.eks. Hans og Klaus, er videreudviklinger af former, der er opstået på nedertysk grund, og i det hele må man regne med, at de kristne navne i stort omfang er kommet til os over Tyskland.

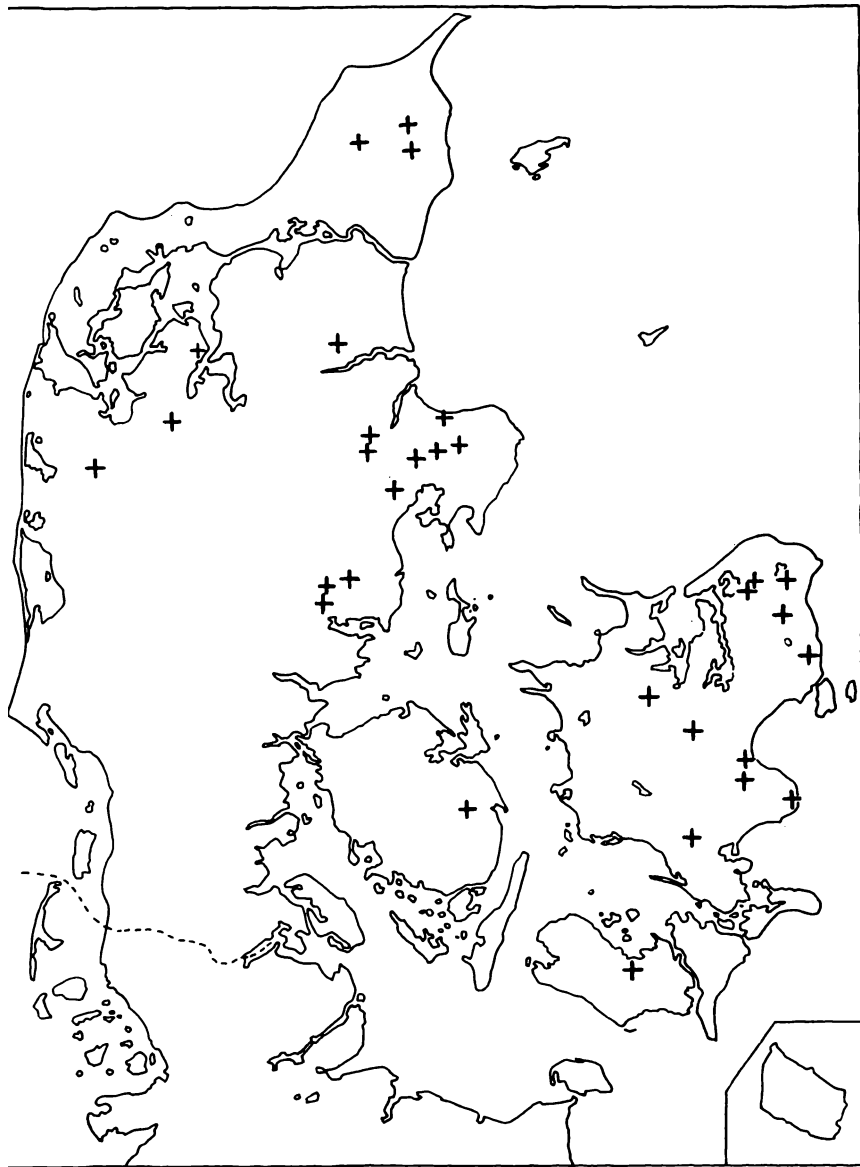
Hvad hyppigheden af de kristne navne angår, har tre navne gennem hele middelalderen været absolut dominerende, nemlig Johannes, Niels og Peter. At dette forhold går tilbage til den ældste kristne periode, da disse navne først blev optaget i dansk, fremgår af deres store udbredelse som forled i torpnavne. Den er vist på kort nr. 1, mens kort nr. 2 viser udbredelsen af andre fremmede navne i -torp. Det må bemærkes, at når kristne personnavne mangler i de sønderjyske torper er det udtryk for, at torperne der er ældre end andre steder i landet (8); også andre forled, der kommer ind med kristendommen, ord som biskop, kirke og munk, mangler her (8). At de kristne navne også, som det fremgår af kortene, mangler i store dele af Vestjylland, må vistnok forklares ved, at de her forholdsvis sent har fået fodfæste.

For købstædernes vedkommende er det tydeligt, at det tyske (i Sønderjylland også det frisiske) element spiller en større rolle end i bondebefolkningen, men det vil ofte være vanskeligt eller umuligt at afgøre, om de pågældende navne bæres af folk af dansk eller fremmed nationalitet. For Flensborgs vedkommende foreligger der en detaljeret undersøgelse af Troels Fink, som der her må henvises til (9). I København fremgår det af Roskildebispens jordebog, at tyske navne var almindelige i 14. årh., specielt navne på -ike (ovfr. p. 25 ff.) (10): Gødechinus, Benechinus, Hennikinus, Købeki-

nus, Tydekinus m.fl., men også navne af andre typer som f.eks. Bertoldus, Efrardus, Henricus, Hermannus, Marquardus og oprindelige tilnavne som Swartekop, Trendekop.

1. Se herom Tage E. Christiansen i *Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen* (1966) p. 77 ff.
2. Tage E. Christiansen a. a. mener, at man ikke kan afvise muligheden af, at listens personer kan høre hjemme andre steder end i det syssel, hvorunder de er opført. Navnefordelingen under Isted syssel tyder dog på, at det i alt fald normalt drejer sig om folk, der er hjemmehørende i syslet.
3. *Scr Rer Dan VI* 468 ff.
4. O. Nielsen: *Harsyssels Diplomatarium* p. 82 ff. Lundenæs len omfattede den sydlige og østlige del af det senere Ringkøbing amt.
5. F. Falkenstjerne og A. Hude: *Sønderjyske Skatte- og Jordebøger* p. 222 f. Navneformerne er let normaliserede af udgiverne.
6. Endnu bedre bevaret er det nordiske element i naboherredet Ny i samme mandtal. Her har 16 personer af 117 nordiske navne: Arfast, Bo, Erik, Esborn, Ghundi, Hake, Haken, Kalli (4 eks.), Lavy (2), Sven og Tuki (2).
7. O. Nielsen: *Esrom Klosters Brevbog* p. 204 ff.
8. K. Hald: *Vore Stednavne*, 2. udg. p. 139 f.
9. Troels Fink: *Flensborgs borgerskab i det 15. århundrede i Festskr.* t. Knud Fabricius (1945) p. 13 ff.
10. Jfr. også *Kult Hist Leks II* 145.

Kort nr. 2. Andre fremmede personnavne i torpnavne.

11. TILNAVNE OG PATRONYMIKA

Oprindelig har mænd og kvinder i Norden kun båret ét navn, døbenavnet, således som det var tilfældet hos alle indoeuropæiske folk. Og enkeltnavne har stadig været det normale hele oldtiden igennem her som hos andre germanske folk, bl.a. angelsakserne (1). Tilnavne opstår efterhånden, dels vel fordi der kan være brug for at skelne mellem forskellige personer, der inden for et snævert miljø bærer samme, meget almindelige navn, dels vel fordi betegnelser for en persons stilling, hjemsted, afstamning osv. kunne komme til at overskygge og eventuelt helt fortrænge en mands egentlige navn. Og endelig er mange tilnavne allerede på et tidligt tidspunkt at opfatte som rene øgenavne, spottenavne.

Om man allerede i urnordisk tid kan tale om egentlige tilnavne, er lidt usikkert, men dog sandsynligt. Mandsnavnet *HagiradaR* på Stenmagle-æskan fra tiden omkring ca. 400 (2) må være identisk med det oldn. adj. *hagráðr* »som giver gode råd« og er vel da at opfatte som et oprindeligt tilnavn, der allerede på dette tidlige tidspunkt er gået over til døbenavn. Betegnelser som *sa wilagaR* »den troldkyndige« (til oldnord., vél »list, kneb«) på Lindholm-amuletten (3) og muligvis også *farauisa* »den ulykkes-vise« (til oldnord. *fár* »ulykke, for-dærv«) i en brakteatindskrift (4) kan opfattes som tilnavne; det er værd at bemærke, at ordene i begge indskrifter optræder i forbindelse med *hateka*, *haitika* »jeg hedder (el. kaldes)«.

En særlig form for tilnavne, patronymika, er repræsenteret ved Istabystenens *haeruwulafiR*, i normaliseret urnordisk

form *HeruwulafiaR, af mandnavnet urnord. *HeruwulfaR, oldn. Hjǫrólfr (5), og vel også ved Guldhornsindskriftens *holtijaR*, der snarere er at opfatte som »Holti's søn el. ætling« end som en afledning af appellativet holt »skov« el. et stednavn *Holt (6).

I indskrifter fra den egentlige runestensperiode, vikingetid og »før-middelalder« dvs. tiden fra ca. 800 til ca. 1150, kendes herved en snes tilnavne, hvoraf enkelte dog er usikre; de er sammenstillet i Da Runeindskr sp. 1043. Bemærkelsesværdig er den forholdsvis store rolle som adjektiver med foranstillet artikel spiller: *hin, sa goþi* »den gode« (om fire forskellige personer), *hin hupska* (acc.), af uvis betydning, *hin rapspaki* »den rådsnilde«, *sa norrøni* »den norske«, *hin skarpi* »den skarpe (dvs. magre?)«; jfr. hermed urnord. *sa wilagaR* med artikel ovfr. Med en enkelt undtagelse er tilnavne af denne type fra vikingetiden. Et enkelt patronymikon i gen. plur. indgår i *Rafnunga-Tofi* (el. Tufi) i tre jyske indskrifter (7); det er en ung-afledning af mandnavnet Rafn. Derimod skal de talrige eksempler i indskrifterne på personnavn i gen. plus sun og nogle få på personnavn plus döttir ikke opfattes som patronymika, men som faktiske oplysninger om vedkommendes familieforhold. Andre tilnavne fra runeindskrifter er bl.a. ord for legemsdele: *bond* »hånd«, *lippi* »læbe« og *næf* »næb, næse«, og ord for våben eller redskaber, bl.a. *pæxla* »en slags økse«.

Tilnavne indgår også i nogle af de danske stednavne på -torp, der hovedsagelig stammer fra vikingetiden og den ældste middelalder, altså fra samme periode som runeindskrifterne. Karakteristiske eksempler er navne som Alstrup, Falster (ValdJBog Aflangsthorp), og Ovstrup, Års hrd., Jyll. (ValdJBog Ofhogsthorp), der forudsætter ikke-overleverede tilnavne, henholdsvis *Aflang »den meget lange« og *Ofhøgh »den meget høje«, hvis 1. led er det forstærkende adverbium (præ-

fix) af-, of- »altfor«; navnene er måske at opfatte som øgenavne (8). Også andre adjektiver, der i alt fald oprindeligt er brugt som tilnavne, forekommer i forbindelse med -torp: glda. *Blīgh*, oldnord. *Blīgr* »stirrende« vel i Blistrup, Mors (1410 Blixtorp), glda. *Blīth* »blid« i Blistrup (1148 Bli-destorp i Esrumbogen), den tilsvarende svagtbøjede form *Blīthi* sandsynligvis i jysk Blirup, *Flat* »flad« i Fladstrup, og det svagtbøjede *Flati i tre jyske Flarup'er, *Skēf* »skæv« i Skødstrup (1428 Skiæfstorp), *Swart* »sort« i Sostrup (1327 (afskr.) Sworttorp), og det svagtbøjede *Swarti* i Sorterup. Det store antal adjektiviske tilnavne i forbindelse med -torp stemmer, som man ser, godt med forholdene i runeindskriftterne. Som eksempler på tilnavne af andre typer i torp skal blot nævnes *Krabbi* »krabbe« i Kragdrup (1408 Krabthorp) og *Bukki*, en afledning af dyrenavnet buk, i Bukkerup, Sjælland og Fyn, og Buktrup, Jyll.

Skønt det ikke er muligt med fuld sikkerhed at skille tilnavne fra døbenavne i torperne, idet nogle navne tilhører begge kategorier – det gælder bl.a. det ovfr. omtalte *Skēf* – er det klart, at døbenavnene er langt de hyppigste i denne stednavnetype.

Også blandt de talrige personnavne i forbindelse med -by i Lincolnshire, hvor den nordiske bosættelse er udpræget dansk, er der stor overvægt af døbenavne. Tilnavne indgår dog i enkelte navne på -by, således i Fotherby, af glda. *Fōt*, oldn. *Fótr* »fod«, der forekommer som tilnavn både i Norden og i Lincolnshire, og i Broclesby, af tilnavnet *Bróklauss* »bukseløs«, der i Lincolnshire både forekommer i sin oprindelige funktion som tilnavn, men tidligt også som døbenavn (sål. allerede i Domesday Book 1086) (9).

I løbet af middelalderen bliver tilnavne og patronymika meget almindelige i Danmark. Af patronymika forekommer

der en del afledninger på -ing, der i alt fald i hovedsagen må være af frisisk oprindelse; hos friserne bevares skikken at danne patronymika på -ing langt ned i tiden, vistnok helt til vore dage. Mange af disse patronymika i Da Gl Pers er navne på frisere – personnavneordbogen medtager hele det nordfrisiske navnestof (6) – eller folk af frisisk afstamning, men de forekommer også i de sønderjyske købstæder uden for frisisk område, særlig i Flensborg, og i Ribe. Eksempler er *Abbing* (af fornavnet Abbi), *Adding* (af Addi), *Alberding* (fra Ribe, vistnok af Albert) og *Anning* (af Anni). Flere frisiske patronymika af denne type er optaget som fornavne i dansk (ovfr. p. 33 f.).

I middelalderen er der ingen tvivl om, at når der til et døbenavn føjes et patronymikon bestående af faderens (meget sjældent moderens) navn i genitiv + sun eller dōttir, er dette at betragte som en del af personnavnet. Tilføjelse af patronymika til mandsnavne er almindelig omkring år 1200. I den skånske grænsebeskrivelse Termini Balluncslef i Necr Lund fra tiden kort efter år 1200 bærer fire af tolv vidner patronymika på -sun(n): Trvgils suens sunn, Tole iordans sunn, Kætil toua sunn og Bendict karls sunn.

I broderlisten i Vald JBog (se ovfr. p. 57) har 12 af ca. 215 personer et tilføjet patronymikon: *Pæter Palmisun*, *Pæter Palmisun Hwitæ*, *Nicles Thorkilsun Beskæ*, *Asgud Ebbisun*, *Ascer Cristiarnsun*, *Peter Aghisun*, *Nicgles Stighsun*, *Pøter Stigsun Hwitæ*, *Elef Gyursun*, *Esbern Hacunsun*, *Palni Thordsun* og *Olef Inguarsun*. Tre af personerne bærer foruden patronymikon et egentligt tilnavn, og halvdelen af dem bærer listens to almindeligste fornavne, Niels og Peter.

I Falsterlisten i jordebogen er patronymika forholdsvis langt almindeligere. Der er 25 eksempler, deraf 11 føjet til Peter, der er det mest almindelige fornavn i listen: *Petrus Symon sun*, *Petær Wiuæ sun*, *Petær Magnus sun*, *Petær Iul-*

kils sun, Petær Benedict sun, Petær Thruls sun, Peter Thatæ sun, Petær Magnus sun, Petær Luci sun og *Petær Marger (?) sun*; de øvrige bærere af samme fornavn er forsynet med et tilnavn: *Petær Falster, Petær Rand* og *Petær Ref* (Ræf). *Petær Iulkil sun* kaldes tillige Peter Iulchil med faderens fornavn brugt som tilnavn. De øvrige personer, der nævnes med tilføjet patronymikon er: *Aki Biorn sun, Aki Thruuls sun, Bo Ulfson, Bo Pæter sun, Frændi Æsge sun, Henrich Botwidh sun, Gnemær Pæter sun, Kietil Masun, Knut Touæ sun, Jngimar Bo sun, Niclæs Alæxander sun, Thorkil Lucæ* (og *Luci) sun, Vbbi Frændæ sun*, de fleste af dem med almindelige fornavne.

En anden måde at angive slægtskabsforhold er ved tilføjelsen af subst. gammeld. māgh »svoger, svigersøn«, oldnord. māgr. Eksempler herpå findes i DgP II under Magh; de ældste af dem er: *Tuone* (dvs. Tuuone) *Alemsmagh* 1298 (København), *Paulus Ascersmaugh* 1307 (Bårse hrd.) og *Petrus Helysmaugh* 1355 (Vendsyssel). Undertiden optræder *Magh* alene som tilnavn.

Ved kvindenavne er der vistnok ingen eksempler på patronymika på -döttir i de ældste kilder (derimod nok på latinsk filia + faderens navn i gen.). Et eks. fra 13. årh. er *Margareta Mathessædothor* 1253 (afskr. i Æbelholtbogen). Den gifte kvinde kan betegnes ved tilføjelse af mandens navn i gen. eller eventuelt mandens navn + konæ. Eks. på det første er *Angnetha Pætærs* 13. årh. i Lib Dat Lund p. 24 og *naan jacobs* slutn. 13. årh. Ribe Old p. 79 og på det andet: *Esæ Jonnæskonæ* ca. 1300 Ribe Old p. 98. Tilføjelse af -konæ er, i det mindste ved middelalderens slutning, særlig almindelig i jysk.

Egentlige tilnavne i runeindskrifter er omtalt ovfr. De er i den ældste periode brugt til at karakterisere en enkelt person og går ikke i arv. Først henimod slutningen af 13. årh.

går tilnavnene i nogle tilfælde over til at blive arvelige (10). På Island er arvelige tilnavne et ældre fænomen. Skjalden Gunnlaugr ormstunga (født ca. 980) har således fået både døbenavn og tilnavn ved opkaldelse efter sin farmors far, og et arvet tilnavn kunne indgå i et patronymikon: Erlingr Skialgsson er søn af Þórólfr skialgr (11).

Blandt navnene i det 12. århundredes kilder fra Lund, *Memoriale fratrum* i *Necr Lund* og *Lib Dat*, optræder sikre tilnavne endnu relativt sparsomt. Mest almindelige er adjektiviske tilnavne, i de fleste tilfælde gengivet på latin: *Olaus aurifaber* (guldsmed) *dictus claudus* (lat. *claudus* »halt«), *Heremannus cecus* (*cecus* = blind), *Thore noricus* og *Wandralus noricus* (middellat. *noricus* = norsk), den sidste kaldes i *Lib Dat Lund* kun *Wandraht*, *Goduvinus leprosus* (*leprosus* = spedalsk), *Guthserc ruffus* (*ruffus* = rød). I et par tilfælde optræder adjektiver i dansk form: *Biorn enski* (gammeldansk ænsk »engelsk«) og *Thrugun. et Langliua. mother dicta.* (i *Lib Dat Lund*: *Thrugund. Langliua Mother dicta*). Meningen må være, at *Thrugun* både kaldes *Langliua* og *Mother*. *Langliua* er den svagtbøjede fem.-form af adj. oldnord. *langlífr* »som lever længe«. *Thrugun* er formodentlig identisk med *Thrugun* eller *Thorgunna*, der var gift med den jyske stormand *Thrugut Ulvson*, og det forhold, at hendes to sønner, *Astrad* og *Sven*, oftest benævnes efter hende (f.eks. i *Necr Lund* p. 78 *Suen Thrugunnu sun*), tyder på, at hun længe har overlevet sin mand (12). Tilføjes *Mother* kan måske også opfattes som et tilnavn, der sigter til hendes ærværdige alder. To andre kvindenavne i *Necr* har samme tilføjelse: *Ketelfrith Mother dicta*, *Thora mothir dicta*. Personnavneordbogen opfatter i alle tre tilfælde *Mother* som et sidestillet fornavn; som fornavn er *Mothir* temmelig almindeligt i middelalderen.

Af andre tilnavne forekommer i *Memoriale fratrum Fier-*

song (= fiskenavnet fjæsing, endnu kendt som tilnavn i jysk), *Bekel* (måske identisk med oldnordisk tilnavn *Bekill*, af tvivlsom oprindelse), *Drusbi* (vel et i øvrigt ukendt stednavn), *Goddreng*, *Pene* (måske = oldnord. tilnavn *Peini*, af uvis oprindelse). At ikke alle tilnavne behøver at være medtaget af skriverne fremgår af *Thorkil croch* (= krog), der kaldes således i *Lib Dat Lund*, men *Thorkil* alene i *Memoriale fratrum*.

Et ejendommeligt forhold ved navnestoffet i disse kilder er, at mange personer bærer to døbenavne. I nogle tilfælde er det andet navn en kortform af det første som i *Thorsten dictus tote*, *Vlf vbbi dictus*, *Margareta dicta Magga*. I sådanne tilfælde må man antage, at kortformerne er de sædvanligvis brugte, men at man er klar over hvilke sammensatte navne, de er dannet til, og som føles som de »rigtige« navne. Ofte drejer det sig imidlertid om to ubeslægtede navne, f.eks. *Ketilbiorn dictus Elef*, *Sestrid Thora dicta* og *Ulkils . . . qui frendi dicebatur*. Den sidste kaldes i *Lib Dat Lund* *Frende presbiter*, *qui recto nomine uocabatur vlkel*; her opfattes *Vlkel* altså som mandens rette navn. Hvad grunden er til disse dobbeltnavne er uklart, men selv om fornavne også ellers forekommer som tilnavne (se ndfr. p. 106), er det utænkeligt, at det andet navn overalt er at opfatte som et tilnavn.

I broderlisten i *Vald JBog* er ca. 33 af de ca. 215 navne forsynet med tilnavn, foruden at der, som nævnt ovfr., er 12 patronymika. Antallet kan ikke opgøres helt nøjagtigt, fordi det i enkelte tilfælde kan være tvivlsomt, om der foreligger et døbenavn eller et tilnavn til det nærmest foregående navn. Adjektiviske tilnavne spiller, ligesom i *Necr Lund* og i runeindskrifterne, en betydelig rolle: *Beskæ* (adj. *besk* »bitter, hård, ond«), *Fagher*, *Gamel*, *Hwitæ* (to gange), *Lothen* (»ladden«), *Skjælghe* (af adj. *gammelda*. *skialgh »skel-

øjet«), og eventuelt *Wind*. Det sidste kan være adj. vind »skæv« eller subst. vind (jfr. tilnavne som Storm og Blæst). Også *Hasæ* kunne være et adj., gammelds. *hās* »hæs«; det er mindre sandsynligt, at der foreligger nederty. hase »hare«, der senere forekommer som navn på en adelslægt. Af dyrenavne forekommer *Hoc*, *Kalf*, *Mus* og *Net* (gammelds. *nōt* »kvæg«; broderlistens Nigles Net er identisk med Nicolaus Noit, nævnt 1157 i Esrumbogen, og Nicolaus cognomento Bos hos Saxo). – De øvrige tilnavne i listen tilhører vidt forskellige betydningsområder og flere af dem er etymologisk uklare; nogle af dem er kun overleveret i denne kilde, bl.a. *Dikænday*, *Hirt*, der måske kan være fejl for det ret almindelige tilnavn *Kirt*, vistnok samme ord som svensk dialekt kirt »lille stykke«, *Puf*, *Skret* og *Spitæ*. Skret antages i Da Gl Pers at kunne være identisk med jysk adj. skred »glat«, men dette ord har oprindeligt th, hvad der ikke kan forenes med skrivemåden med t. Uklart er også *Mund*, der i personnavneordbogen sammenstilles med oldnord. tilnavn Munnr = mund, men skrivemåden med nd for ventet nn forbyder denne forklaring. Ordet mund »beskyttelse«, der er efterled i forskellige døbenavne, ville passe formelt, men som appellativ synes ordet tidligt at være uddød i nordisk (13). *Solæ* kan være samme ord som oldnord. soli »sål« (sål. Da Gl Pers), *Glug* er antagelig identisk med gammelds. *glug(g)* »åbning« (bæreren Olef Glug kaldes Olaf Glugg i Knytlinga), *Ble* er samme ord som *ble* »lagen«, *Stuf* er identisk med oldnord. *stúfr* »stump« og det gammelds. *stuf*, der i lovsproget bruges om »jordparcel (i bymarken), der var solgt ell. givet bort fra en af byens gårde« (14). Som tilnavn har ordet sikkert den fra oldnord. kendte, oprindeligere betydning. *Cnubbe* er et ord med lignende betydning; det må være en sideform til eller en afledning af gammelds. *knub(b)* »klump, klods«, *Naghelhoueth* betyder »naglehoved, sømhoved«, og

Pip, der i 15. årh. forekommer som bondenavn i Jylland, er vel beslægtet med verb. pibe som antaget i Da Gl Pers. Endelig forekommer en enkelt personbetegnelse, *Munk*, som tilnavn.

I Falsterlisten er tilnavne hyppige og ligesom patronymika forholdsvis hyppigere end i broderlisten. Adjektiviske tilnavne er *Gamæl*, *Scak* (adj. skak »skrå«) og *Sur*. Også *Kiæc* er forklaret som et adj., men da kæc er et tysk låneord, er det påfaldende at møde det så tidligt; måske foreligger der snarere en sideform til gammeld. *kiaki »kæbe«. Dyrenavn er *Ref* (Ræf), og muligvis *Byr*, af det i stednavne velkendte *biūr »bæver«, oldnord. bjórr; i en så gammel kilde ville man dog vente en skrivemåde med iu, så navnet er måske snarere identisk med gammeld. byr »bør, gunstig vind«. Et plantenavn er *Rugh*, en personbetegnelse foreligger i *Bondæ*, og et stednavn i *Falstær*. Andre tilnavne er *Rand*, *Hosæ* (hose = bukser), *Dramb*, måske samme ord som gammelsvensk dramb »pomp, pragt« (sål. Da Gl Pers), og *Trafnøl*, der betyder »øl fra Traven« dvs. Lybæk. Tilnavnet kendes også i 14. årh. fra Næstved. Tilnavnet *Slæntæ* hører, som antaget i Da Gl Pers, til verb. ældre nyda. slente »glide«, der også kendes fra falstersk dialekt (slente »slentre«, Slente kendes omkring 1600 som tilnavn i Sydsjælland, i det 17.–19. årh. på Lolland og Falster og er stadig i brug som familienavn. Det er formodentlig et navn, der altid har haft en snæver geografisk udbredelse. Uforklarede er tilnavne som *Gieya* og *Sluffæ*.

Som et enkelt eksempel på tilnavne i en kilde fra middelalderens slutning skal nævnes den tidligere omtalte jordebog fra Esrum kloster 1497. Her er en enkelt kategori af tilnavne meget dominerende: håndværker- eller andre stillingsbetegnelser, uden at det i det enkelte tilfælde kan afgøres, om navnet virkelig angiver bærerens erhverv, eller om det er

uafhængigt heraf, eventuelt opstået ved arv. Eksempler er: *Skrædere* (Schredere), *Smedh*, *Suder* (og *Swdere*, i udgaven fejlagtigt *Fwdere*) »skomager«, *Kiællebøder* »kedelflikker« (15), *Møllere*, *Skitte* »skytte«, *Teckere*, *Bonde*, *Bryde*, *Diægn*. Adjektiviske tilnavne er *Little* (foran- og efterstillet), *Rask*, *Tyesk*, *Drucken* og måske *Høwer*, der kan være komparativ af høj (om andre muligheder se Da Gl Pers). Dyrenavne er *Griis*, *Mordh* »mår«, *Griff* (grib eller fabeldyret grif), og plantenavne foreligger i *Bywgh* »byg«, *Porse* og *Rugh*. Andre tilnavne er *Guld*, *Man* »mand«, *Wæster* (verdenshjørnet) og *Otzell*, det sidste en senere tilføjelse og ifl. Da Gl Pers = ådsel. Ialt bærer hened 40 af 197 personer et tilnavn. Af de resterende nævnes de allerfleste med et patronymikon eller for kvinders vedkommende med mandens navn i genitiv. Kun en halv snes, mest sjældnere, fornavne står alene.

Antallet af tilnavne er meget stort. Da Gl Pers rummer hened 5500 fra middelalderlige kilder. En ikke ringe del bæres dog af folk af fremmed nationalitet, dels tyskere og frisere i Sydslesvig, dels folk, der er indvandret til købstæderne eller indvandret tysk adel. Da den danske litteratur fra middelalderen er forholdsvis fattig, giver det rige tilnavnestof der omfatter ord af alle mulige betydningskategorier, et overordentlig værdifuldt bidrag til gammeldansk leksikografi. Mange ord optræder første gang i form af tilnavne eller er overhovedet kun kendt som tilnavne.

Man kan opstille tilnavnene i forskellige grupper efter deres betydning, således som Hellquist har gjort det for de svenske navnes vedkommende (16), men grupperingen må blive en smule vilkårlig, fordi mange tilnavne kan opfattes på mere end en måde, og andre er helt etymologisk uigennemsigtige (17).

Som det fremgår af de kilder, der er omtalt i det foregående, spiller adjektiviske tilnavne en meget stor rolle, og det gælder hele middelalderen igennem. Af ikke tidlige omtalte eksempler kan nævnes *Bla*, *Blank*, *Blek*, *Blygh* »bly«, *Breth*, *Brun*, *Dansk*, *Digher*, *Døv*, *Egoth* »altid god« (kun som kongetilnavn), *Fet* osv. Adjektiverne kan sættes som apposition efter døbenavnet eller foran dette; foranstilling er i dansk langt sjældnere end efterstilling. Ved det meget almindelige tilnavn *Lang* vil man i Da Gl Pers se, at det ældste eksempel på foranstilling er en Langhi Jens fra Djursland 1386; før dette tidspunkt optræder en mængde personer med adjektivet efterstillet. Foranstilling af adjektiv bliver almindeligere, efterhånden som vi kommer længere ned i tiden, hvad der hænger sammen med, at denne ordstilling i det hele bliver den herskende i sproget. Efterstillede adjektiver kan som tilnavne stå enten i stærkt- eller svagtbojet form, men ved nogle adjektiver anvendes kun den svage form; det hedder altid *Litli*, *Litlæ*, aldrig *Litil.

En anden, meget omfattende gruppe er sted- og indbyggernavne, da det naturligvis er nærliggende at opkalde en person efter hans (eller hans forfædres) hjemsted. Alene under bogstavet A indeholder personnavneordbogen ca. 35 stednavne, anvendt som tilnavne, deriblandt 7–8 fremmede, der bortset fra det formentlig hollandske *Amerungen*, alle er tyske. De danske navne er mest bebyggelsesnavne, f.eks. *Abiærig*, *Aby*, *Addeslef*, *Agarth*, *Akeby*, men enkelte er ø- eller landskabsnavne: *Als*, *Angel*.

De mange eksempler på at hjemstedet angives ved hjælp af et indbyggernavn er sammenstillet af Rikard Hornby (18). Mest udbredt er tilnavnet *Iuti* (senere også *Yde*), ifl. Hornby båret af ikke mindre end 128 personer i middelalderen; det tilsvarende adj. *iуска* forekommer som tilnavn til en møntmester i Lund i 11. årh. Den mest almindelige form for

indbyggernavne er i øvrigt sammensætninger på -bo (30 eks. hos Hornby), f.eks. *Angelbo*, *Errebo* (til Ærø), *Fynbo*, *Harthbo* (Hardsyssel), *Himmerbo* (Himmerland), *Hinzebo* (Hindsholm), *Mønbo*, *Sallingbo*, *Thundbo* (til Tunø, Vald JBog Thund), *Wendilbo* (Vendsyssel). Næsten lige så almindelige er afledninger på -ing (28 eks.), bl.a. *Alsing* (til Als), *Ambring* (til Amrum, ældre Ambrum), *Falstring*, *Gything* (til Göinge hrd., Skåne, Vald JBog Guthingheret), *Diuring* (til Diursæ, Djursland), *Lowring* (til Lover syssel), *Morsing*. De er mest dannet til navne på øer og større områder, men kan også være afledt af landsbynavne, f.eks. *Lumsing* (til Lumsås, Ods hrd.) og *Volsing* (til Vålse, Lolland).

Enkelte indbyggernavne er sammensætninger på -man, f.eks. *Bilzeman* (til Bildsø, Slagelse hrd.) og *Roskildeman*, eller afledninger på -er, f.eks. *Riper* (til Ribe).

Efterleddet -far(i) betegner i danske indbyggernavne beboerne af et sted, ikke den, der rejser til et sted (som f.eks. i oldnord. jórslafari »den som rejser eller har rejst til Jerusalem«); jfr. den dobbelte betydning af »rejse« og »færdes« af verb. fare. Det indgår i nogle indbyggernavne, dannet til større øer og landskaber, bl.a. *Blekingstare*, *Hallandsfar* og *Siallandsfar*.

Mange tilnavne er stillings- eller håndværkerbetegnelser, og – som nævnt ovfr. – er det ofte umuligt at afgøre, om navnet er en oplysning om bærerens faktiske stilling eller erhverv eller er uafhængigt heraf og vel i så fald som regel nedarvet fra en tidligere generation. Gunnar Knudsen har (19) givet en redegørelse for håndværkernavne, der forekommer som tilnavne. Hans liste indeholder over 200 navne, og mange af dem er, som han fremhæver, af særlig interesse ved at være betegnelser for udøvere af meget specielle håndværk, især nogle sammensætninger på -mager: *Begermagere*, *Dynemagere*, *Kistemager*, *Lyktemager*, *Lestemagere* (af læst = sko-

magerlæst, jfr. gammelsv. Lestamakare), *Pannemaker*, *Pungemaghere* dvs. skindvarefabrikant osv. Mange af disse håndværkerbetegnelser har tyske paralleller; -mager er et neder-tysk låneord. Andre håndværkernavne er afledninger på -are, f.eks. *Barkare* »garver« (af bark). Foruden håndværkernavnene er en lang række andre stillingsbetegnelser brugt som tilnavne, f.eks. *Barun*, *Bondi*, *Dreng*, *Koning*, *Ridder*.

Særdeles almindelige som tilnavne er dyrenavne, og blandt dem synes navne på fugle at være de foretrukne. Af eksempler skal nævnes: *Alekrak* (vel = ålekrage), *Aborre*, *And*, *Brim* »bremse«, et almindeligt tilnavn, *Brok* »grævling«, *Diur*, *Duva*, *Ederkoppe*, *Falk*, *Finke*, *Fughl*, *Fughlekonung* (1346 i Lund), *Galt*, *Gassi*, *Get*, *Getinge* (geting = oldnord. geitungr »gedehams«; muligvis dog stednavn), *Græving* »grævling«, *Gylta* »sogris«, *Hareunge*, *Hornfisk*, *Hugorm*, *Høk*, *Ikerne* »egern«, *Kith*, *Krabbe*, *Kwigha*, *Kykling*, *Lax*, *Lærkia*, *Marswin*, *Myg*, *Naktergale*, *Orm*, *Ra*, *Rabuk*, *Ralam*, *Rut* (jfr. oldnord. Hrútr »buk«, men tilnavnet har måske også andre kilder), *Ræf*, *Sild*, *Snefughl* »sne-værling«, *Thorsk*, *Ulf*, *Wargh* »ulv«, *Star* »stær«, *Stenbit*, *Stokfisk*, *Stut*, *Swan*, *Trana*, *Wipe*, *Ørn*. I flere tilfælde er navnet det ældste danske eks. på ordet, f.eks. *Fughlekonung*, *Ederkoppe* og *Stenbit*. Et af de mest interessante tilnavne af denne kategori er *Pa* (ældre *Pāi*) »påfugl«. Ordet er over tysk eller engelsk lånt fra latin *pavo*, oprindeligt et orientalsk ord. At det er gammelt i germansk fremgår af, at det deltager i den høj-tyske lydfor skydning (oldhøjty. *pfāwo*). Ordet bruges som tilnavn både på vest- og østnordisk område; fra Island kendes *Oláfr pái*, nævnt i *Landnáma*, der har fået tilnavnet på grund af sin pragtlyst. I Danmark kendes navnet fra runemønter fra 11. årh. (asur *pai*, atsor *pai*) og fra grænsebeskrivelsen fra *Balingslöw* 1241 i *Necrologium Lundense*, og der er desuden fire yngre eksempler fra Sjælland og Skåne.

Tilnavnet må imidlertid på et tidligt tidspunkt have været langt mere almindeligt, end man skulle tro ud fra de middelalderlige eksempler. Det indgår nemlig i ikke mindre end ni torpnavne Pårup, i middelalderen Pathorp, spredt over hele landet og har således været lige så almindeligt som forled i -torp som nogle af de meget almindelige kristne fornavne. Hvad grunden har været til navnets store popularitet er svært at vide, men fuglen selv har været kendt i Norden siden vikingetiden, idet der er fundet påfugleknogler i det norske Gokstad-skib fra ca. 900 (20).

Ved siden af dyrenavne, der direkte er brugt som tilnavne, er der – men langt sjældnere – eksempler på afledninger med et i- (urnord. an-) suffiks, f.eks. *Bukki* (jfr. ovfr. p. 93) og det ret almindelige *Diuri*. Ved det første navn er der et eksempel i Da Gl Pers på, at *Bukki* og *Buk* er anvendt om samme person. Ganske tilsvarende afledninger findes i gammelsvensk (21).

Ret almindelige som tilnavne er også navne på planter eller dele af planter, f.eks. *Agherne* »agern«, *Ax*, *Brimle* »tornet vækst« (22), *Bonenstro* (middelnederty. *bonenstro* »bønehalm«), *Busk*, *Hafre*, *Hafrekorn* (jfr. gammelsv. tilnavn *Hafrakorn*), *Haghentorn* (og *Haghtorn*) »hvidtjørn«, *Karse*, *Kierurt*, *Løk*, *Pilekwist*, *Skaldre* (vistnok planten skjaller (23), *Yrt*.

Navne på legemsdele er heller ikke sjældne, f.eks. *Ben*, *Bringe*, *Fot*, *Hierne*, *Hoveth*, *Kieft*, *Kæke* »kæbe«, *Lippi* »læbe«, *Næwe*, *Ta*, *Tann*. *Skegg* og det afledte *Skeggi*. Hyp-pigere er dog sammensætning med et af disse ord som efterled og et karakteriserende adj. eller subst. som forled, f.eks. *Skefben*, *Langben*, *Krumfot*, *Skeffot*, *Æselfot*, *Grahoweth*, *Hwithoweth*, *Runthowet*, *Tiughbuskegg* (af gammelda. *tiugha* »fork«).

Ord for stoffer og genstande af enhver tænkelig art kan

forekomme som tilnavne. Af eksempler kan nævnes: *Boloxe* »buløkse«, *Bolt*, *Bratze* (gammeld. þrazæ »spænde«), *Bygsek* (og *Hafresek*, der optræder som fornavn, men må være et oprindeligt tilnavn), *Glawen* »spyd«, *Gløth*, *Gullpenning*, *Hat*, *Iarnesla* »jernslå«, *Iarnhat* »jernhat, hjelm«, *Kanne*, *Kiste*, *Kwiksolft*, *Kølwe* »kølle«, *Dymling* (ældre nyda. dymling »en slags nøgle«), *Leghel* »lejele, dunk«, *Nafstok* (af gammeld. naf »nav« og stok = »bjælke«), *Nykil* »nøgle«, *Pantzer*, *Penningasæk*, *Plogh* »plov«, *Plyg* »kile, pløk«, *Stiwewe* (fra middelnty. stivel »støvele«), *Stolpe*, *Troie*.

En anden gruppe består af navne på dage, fester og årstider som *Fredagh*, *Sumar*, *Mithsomer*, *Paske*, *Paschedach*, *Pins*. Også ord for vejr og vind forekommer, f.eks. *Storm*, *Blithwæther*, *Skønewæther*.

En lille, ikke-uinteressant gruppe består af ord for mad- og ikke mindst drikkevarer. Eksempler er *Gotøl* (1440 Gotøøl, Ramsø hrd.), *Hummeløl*, *Pryssing* (gammeld. pryssing, stærkt øl fra Danzig), *Kirnemælk* (Kyrnemelk ca. 1370 København), *Piperkake* og vel også *Riwebrøth*, kun kendt som tilnavn til en rådmænd i Malmø 15. årh. Sådanne tilnavne må sikkert opfattes som øgenavne, der sigter til bærerens spise- eller drikkevaner. Herhen hører også navnet *Flekkesild*, der forekommer i København 1504 i formen *Flechsesild*; det er subst. ældre nyda. flækkesild »flakte, røgede Sild« (Kalkar). Da G1 Pers skiller herfra tilnavnet *Flekkesyl*, der optræder i København i Roskildebispens jordeb. ca. 1370; det opfattes som en sammensætning af verb. flicke, flække »sætte lap på« og subst. syl, vel brugt som skomagertilnavn. Da ld tidligt kan assimileres til ll (i udlyd normalt skrevet l), er der, selv om denne udvikling kun sporadisk kommer til udtryk i de ældste kilder (24), ikke noget i vejen for at opfatte -syl som et oprindeligt -sild, så de to tilnavne har samme oprindelse. Flækkesild kendes i 16. årh. som kvindetilnavn i

Helsingør (25), og fläckesill er i nutiden navn på en skånsk silderet (26). Navnet bliver således et vidnesbyrd om, at visse kostvaner har holdt sig i Øresundsregionen fra middelalderen til vore dage.

Ord for abstrakte begreber er også repræsenteret blandt tilnavnene, omend forholdsvis sjældent. Af eksempler kan nævnes: *Baghrath* »bagråd« (om den bagkloge), *Bothskap* »budskab«, *Dath* (vel ordet dåd), *Frøyth* »fryd«, *Gothwillie* »godhed, velvilje«, *Ufrid*.

Endelig må det nævnes, at en lang række oprindelige fornavne også optræder som tilnavne, f.eks. *Alfast*, *Anild*, *Arnfast*, *Azur*, *Babbe*, *Bent*, *Bernt*, *Biarni*, *Birghir*, *Boie* og *Bone*. Det er antagelig i de fleste tilfælde faderens døbenavn, der er anvendt som tilnavn; jfr., at den samme mand i Falsterlisten i ValdJBog kaldes Peter Iulchil og Petær Iulkil sun (ovfr. p. 95).

Adskillige af de i det foregående nævnte tilnavne er utvivlsomt at opfatte som øgenavne af mere eller mindre nedsættende karakter. Når de i stor udstrækning har fundet vej til skriftlige kilder, er det udtryk for middelalderens store tolerance på dette punkt, en tolerance der også kendes fra de andre nordiske lande. Øgenavne må man f.eks. antage foreligger i de ovfr. nævnte betegnelser for mad og drikke og sikkert også i en stor del af dyrenavnene, selv om vi ikke kan afgøre, hvilke egenskaber hos bærerne, der har givet anledning til sammenligningen. Som andre eksempler på øgenavne af forskellig art skal anføres følgende: *Bukstok* (ældre nyda. bugstok »frådser«, *Dovendich* (Douændigh 1409 Ribe; middelnty. dovendich »larmende«), *Deyligben* (Århus 1516), *Dunnebregen* (1466 Sønderjylland; middelnty. dunn »tynd« og bregen »hjerne«), der kan sammenlignes med *Galnehierne* (1494 Nordjylland). Endvidere *Fegefyr* (1418 ff. Odense; det fra middelnty. lånte ord for

skærsilden), *Gudsbønner* (1459 Randers), *Kærtingøre* (Roskildebispens jordeb. ca. 1370 København), *Spikidyne* (Sjælland 1322 og senere; vel til verb. spege, ældre nyda. spige »bringe i uorden« (27), *Surbugh* (15. årh. Mors). *Thusendhierte* (15. årh. Vendsyssel). Som øgenavne kan formentlig også betragtes imperativnavne som *Hugaf*, *Rekhals*, *Springop* m.fl. – Skønt udprægede øgenavne forekommer rundt om i landet, synes de først og fremmest at høre hjemme i købstæderne og især i København (28).

1. Gösta Tengvik: *Old English Bynames* (Uppsala 1938) p. 8.
2. W. Krause: *Die Runeninschriften im älteren Fupark* (Göttingen 1966) p. 73 m. litt.henv.
3. Da Runeindskr nr. 261.
4. Da Runeindskr brakteat nr. 61.
5. Da Runeindskr nr. 359.
6. Da Runeindskr nr. 11–12; W. Krause a. a. p. 97 ff. m. litt.henv.
7. Da Runeindskr nr. 26, 29, 34.
8. K. Hald: *Vore Stednavne* 2. udg. p. 131. Om forholdet mellem Af- og Of- se *GI Da Gramm* § 143.
9. Om Brocklesby og Fotherby se G. Fellows Jensen: *Scandinavian Personal Names in Lincolnshire and Yorkshire* p. 65, 85.
10. R. Hornby: *Danske Navne* p. 60.
11. E. Wessén: *Nordiska namnstudier* p. 68.
12. Da Biogr Leks XXIII 608.
13. Se bd. I 31 f.
14. P. Skautrup: *Den jyske Lov* p. 340.
15. Udførligt om navnet Kedelbøder i R. Pipping: *Kommentar till Erikskrönikan* p. 282 ff.
16. E. Hellquist: *Fornsvenska tillnamn i Xenia Lideniana* p. 84 ff.
17. Tilnavne citeres i det følgende normalt i den form, hvori de forekommer som opslagsformer i *Da GI Pers.*
18. Navnestudier udg. af Stednavneudvalget nr. 2 (1960) p. 125 ff. Jfr. også artiklen *Indbyggernavne* i *Kult Hist Leks VII* 381 ff. m. litt.henv.
19. *Fort Nut XVI* 130 ff.
20. *Kult Hist Leks under Påfågel.*

21. E. Hellquist a. a. p. 97 ff. Hellquist kalder sådanne afledninger, der i gammelsv. normalt ender på -e, »specialiserande e-afl.«; jfr. også Emil Olson: Appellativa substantivens bildning i fornsvenskan p. 18.
22. Jfr. Ordb. over Danmarks Plantenavne II 476 (bremle, bremle- og brymlebær »brombær«).
23. Plantenavneordb. har eksempler på skaldre fra 17. årh.
24. GIDa Gramm § 341.
25. Troels Lund: Dagligt Liv i Norden XII 109.
26. Skånska matvanor (= Skånes hembygdsförbunds årsbok 1971) p. 89.
27. Da Gl Pers sammenstiller med et stednavn Spegedynen i Hammer hrd. Dette er sikkert af samme oprindelse som tilnavnet, men ikke kilden til det.
28. Jfr. artiklen Borgarnamn i Kult Hist Leks.

PERSONNAVNEREGISTER

T = tilnavn.

Ikke medtaget er navne, der blot forekommer i opremsninger af navnestoffet i en bestemt kilde, eller tilnavne, som citeres uden forklaring.

- Abbing 94
 Abel 64 f.
 Abraham 63
 Absalon 63 f.
 Adaldag 44
 Adding 94
 Affi 19
 *Aflang T 92 f.
 Agherne T 104
 Agnes 68
 Agnete 68
 Aksel 63 f.
 Alberding 94
 Alekrak T 103
 Alexander 52
 Alsing T 102
 Ambring T 102
 Andreas (Anders) 52 f.
 Anna 45
 Anning 94
 Ascerus (Azur) 79
 Augute 24
 Auti 23 f.
 AutiR 23 f.

 Baghrath T 106
 Bakken 35
 Bane 34
 Barbara 68
 Barkare T 103
 Bekel T 97
 Bendix 53
 Benedikt (Bent) 53
 Bero (Biorn) 79
 Berte, Birte 69
 Beskæ T 97
 Bilzeman 102
 Birgitte 68 f.
 *Biüli (*Biüla) 10
 Ble T 98
 Bligh T 93
 Blith, Blithi T 93

 Blygh T 101
 -bo 102
 Boecius (Bō) 79
 Boloxe T 105
 Bondi T 99, 103
 Bonenstro T 104
 Boris 42
 Bothskap T 106
 Bötulf 17
 Bratze T 105
 Brianus (Briennus) 11
 Brimle T 104
 Brims T 103
 Brok T 103
 Bróklauss (England) 93
 Bukki T 97, 104
 Bukstok 106
 Byr T 99
 Bywgh T 100

 Canutus (Knüt) 79 f.
 Cassemirius 40
 Cecilia 69 f.
 cecus T 96
 claudus T 96
 Cnubbe T 98
 Croch T 97

 Dagmar 42 f.
 Daniel 64 f.
 Danitsløf 40
 Dath T 106
 David 64
 Didrik 27
 Diuri T 104
 Diuring T 102
 Dorothea (Dorte) 70
 -döttir 95
 Dovendich T 106
 Dramb T 99
 Drebor (Dribor) 40
 Drewes 53

- Drusbi T 97
 Duncan 11 f.
 Dunnebregen T 106
 Dymling T 105
 Døbic 40
- Eadwine 16
 Ederkoppe T 103
 Egoth T 101
 Elin (Ellen, Elna) 70
 Enski T 96
 Errebo T 102
- Fagher T 97
 farauisa T 91
 -far(i) 102
 Fedder 35 f.
 Fegefyr T 10? f.
 Fiersong T 96 f.
 Fikke 22
 Flat(i) T 93
 Flekkesild 105 f.
 Fot T 93, 104
 Franki (Franco) 14 f.
 Frederik 36
 Frodde, Frudde 34
 Fröthi 34
 Frøyth T 106
 Fughlekonung T 103
- Galnehierne T 106
 Gamel T 97
 Georg 54
 Getinge T 103
 Glawen T 105
 Glug T 98
 Gnemer 39 f.
 Goddrenge T 97
 Gootswen T 83
 Gorris 54
 gopi T 92
 Gothwillie T 106
 Gotøl T 105
 Gravesen 55
 Gregorius (Gregers) 54 f.
 Grejsen 55
 Griff T 100
 Grosen 55
 Græving T 103
- Gylta T 103
 Gything T 102
- haeruwulafiR 91 f.
 Hafrekorn T 104
 Hafresek T 105
 Hagh(en)torn T 104
 hagiradaR 91
 Haie 33
 Haiing 33
 Hannes, Hans 47 f.
 Haquinus (Håkon) 80
 Haroldus (Harald) 80
 Harring 33
 Harthbo T 102
 Hasæ T 98
 Hector 76 f.
 Helena 70
 Hennike 26
 Henrik, Hinrik 29 f.
 Herman 30
 Henze, Hinze 30
 Himmerbo T 102
 Hinzebo T 102
 Hirt T 98
 Holger 76
 holtijaR 92
 hond T 92
 Hosæ T 99
 Hugaf T 107
 Humbald (Hubaldus) 17
 Hwitæ T 97
 Hærmund 30
 Høviskæ T 27
 Høwer T 100
- Iadrik 17 f.
 Iadulf (England) 18 f.
 Iadwald (England) 18
 Iadwarth (England) 18
 Iarnesla T 105
 Iarnhat T 105
 Ib 56
 Iensike 41
 Ikerne T 103
 -ing 94, 102
 Ingiman 30
 Ingimund 30
 Iøn 46 f.

- Irais (England) T 12
Isak 64 f.
Iulkil 95, 106
iuska T 101
Iuti T 101
Iutta 70
Ivan 76
- Jakob 55 f.
Jap(pe) 56
Jens 47
Jep(pe) 56
Jes 47
Johannes 26, 46
Jonas 47
Jost 86
Judith 70
Juliana 70
Jørgen 54
- Karen (Karna) 71
Karsten 63
Katharina 71
Kiarval 10 f.
Kirnemælk 105
Kirstine 71
Kirt T 98
kipuin (giþuin) 16 f.
Kiæc T 99
Kiællebøder T 100
Klaus 49
Klemens, Klemmet 56 f.
Konrad 27 f.
-konæ 95
Kopærhest T 77
Kort 28
Krabbi T 93
Krista 71
Krister 63
Kristian (Kristen) 62 f.
Kristina 71
Kunze 28
Kurt 28
Kæke T 104
Kølwe T 105
- Lambert 30 f.
Lang T 101
Langliua T 96
- Lars 57 f.
Las(se) 58
Laurits 57 f.
Laust 58
Leghel T 105
leprosus T 96
Lestemagere T 102
Lewine 17
Lippi T 92, 104
Litli T 101
Lorentz 58
Lothen T 97
Lowring T 102
Lumsing T 102
Lydike 26
- Mads 58 f.
-mager 102
-māgh 95
Magh T 95
Magnus 59 f.
Maie 73 f.
Malti (Molte) 23
Man T 100
Margareta 72 f.
Maria 73 f.
Marianne 75
Marina (Maren) 74 f.
Martha 75
Mattheus 58 f.
Matthias 58 f.
Mekthild 31
Meseke 41
Mette (Mærtæ) 72 f.
Mistiui (Mistiuint) 42
Mogens 59 f.
Molt(e)sen, Molzen 23
Mordh T 100
Mother T 96
Mund T 98
Munk T 99
Møon T 26
- Nafstok T 105
Naghelhoueth T 98
Niels 48 f.
Net (Noit) T 98
Nilaus, Nilus 49 f.
Nis 48 f.

- noricus T 96
 Nykil T 105
 næf T 92

 Offi 19 f.
 *Ofhøgh T 92 f.
 Ollrik 29
 Omerus (Orm?) 80
 Æsi 29
 Otti 24 f.
 Otto 24 f.
 Otze 29
 Otzell T 100
 Ovidius 77

 Pa T 103 f.
 Paie 34
 Pailing 33 f.
 Paris T 77
 Patrick 11
 Paul 60 f.
 Pelle 51
 Pene T 97
 Per 50 f.
 Peter (Peder) 50 ff., 94 f.
 Pip T 99
 Plogh T 105
 Plyg 105
 Podebusk T 41
 Poppe 34 f.
 Porse T 100
 Poul 60 f.
 Preben 41
 Pribe (Prybbe) T 41
 Pryssing T 105
 Pungemaghere T 103

 Rafnunga-Töfi 92
 raþspaki T 92
 Ref T 99
 Rekhals T 107
 Riper T 102
 Riwebrøth T 101
 Roslev 40
 ruffus T 96
 Rugh T 99 f.
 Rut T 103

 Salomon 64 f.
- Samson 64 f.
 Saxi 22 f.
 Scak T 99
 Sidse, Sidsel 69
 Sighbiorn 40
 Signe 86
 Sille 69
 Simon 61 f.
 Skaldre T 104
 skarpi T 92
 Skef T 93
 Skegg(i) T 104
 Skiaelghe T 97
 Skret T 98
 Slente (Slæntæ) T 99
 Snefughl T 103
 Solæ T 98
 Spikidyne T 107
 Springop T 107
 Star T 103
 Stenbit T 103
 Stine 71
 Stiwele T 105
 Stuf T 98
 -sun 94 f.
 Sur T 99
 Swart(i) T 93
 Syborre 40
 Sødber 40
 Søren 61

 Tammes 62
 Theus 59
 Thideke 27
 Thies 59
 Thomas 62
 Thorstanus (Thorstæn) 80 f.
 Thundbo T 102
 þæxla T 92
 Tile 85
 Tiughuskegg T 104
 Trafnøl T 99
 Tøger 46

 Uffi 19 f.
 Ulfrik 29
 Ulrik 29
 Ulstanus 81
 Utze 29

Valdemar 42	Wæster T 100
Wargh T 103	
Weland (Verland) 76	Yde T 101
Wendilbo T 102	Ytte 70
sa wilagaR T 91	
Vilhats 86	Ølrik 29
Wind T 98	Øthin 16
Volsing T 102	Øtze 29

STEDNAVNEREGISTER

- Abrahamstrup 63
Alstrup 92
Alsønderup 52
Anderstrup 53
- Bakkendrup 35
Bannebjerg 34
Bendstrup 53 f.
Benestad 54
Binitse 38
Blistrup 93
Bodelsker 17
Bolstrup 17
Brocklesby (England) 93
Budolfi 17
Bukkerup 93
Bylderup 10
- Davidstorp 64
Dævidsrød 64
- Endrup 16
Englerup 14
- Fotherby (England) 93
Frankerup 14
- Gørresmark 54
- Hermanstorp 30
Herrestorp 30
- Ibsker 56
Ibstrup 56
Ingemanstorp 30
Irby (England) 12
Iurisburgh 54
- Jenstrup 46
Jonstrup 46
- Karlsmark 10
Kissendrup 71
Klavsebølle 50
Klavstrup 50
Klemedstorp 57
- Klemmenstrup 57
Klemstrup 57
Kongsmark 28
Korselitse 38
Kragdrup 93
Kristrup 62
Kuditse 38
- Lammestrup 31
Lunderskov 52
- Magtenbølle 31
Maltby (England) 23
Maltrup 23
Mautby (England) 23
Mogenstrup 60
Moltrup 23
- Nielstrup 50
Nylarsker 50
- Offamåla 19
Otby (England) 25
Ottarp 25
Otterup 25
Ottesbøl 25
Ottestrup 25
Ovstrup 92
- Parismåla 77
Patriesholm 10 f.
Pederstrup 51
Pejrup 51 f.
Perbøl 52
Popholt 35
Poppenbüll 35
Poppenbøl 35
Povlstrup 61
Pries 38
Pårup 104
- Sakstrup 23
Savstrup 23
Simenstrup 62
Skotterup 12
Skødstrup 93

Sorterup 93
Sostrup 93
Spegedynen 108

Tammesbøl 62
Tammestrup 62
Tillitse 38
Trøjborg 76
Tåstrup 80

Utterslev 25
Usserød 29

Vindbyholt 39
Vindebo 39
Vindeby 39
Vindemark 39

Yaddlethorpe (England) 18
Yadewardehou (England) 18
Yadwaldewang (England) 18

Århus 52

Bogen er sat med Garamond 10 punkt og trykt hos
Aktieselskabet Fr. Martin, Christiansfeld.

Klicheer: Middelboe.

Papir: Tryk E, 100 g. De forenede Papirfabrikker.

Oplag: 1600 eksemplarer.

Omslaget med fotografi af Necrologium Lundense f. 130
er tilrettelagt af *Evald Thøgersen*.

